

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

LA 175 DE ANI

REVISTA ARHIVELOR 2/2006

Coperta I:

1600 februarie 28, Oradea. Diplomă de înnobilare acordată de Mihai, voievodul Țării Românești, fraților Chiokoniesthi, pentru servicii deosebite.

Coperta a IV-a:

Sigiliul orașului Baia Sprie (secolul al XV-lea).

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

ANUL LXXXIII VOL. LXIX

Nr. 2/2006

Colegiul de redacție:

Acad. FLORIN CONSTANTINIU	ADRIAN SILVAN-IONESCU
CORNELIU-MIHAIL LUNGU	MARCEL-DUMITRU CIUCĂ
COSTIN FENEȘAN	MARIA IGNAT
IOAN LĂCĂTUȘU	CARMEN DOBROTĂ
DRAGOȘ ȘESAN	ALINA PAVELESCU
TUDOR RĂȚOI	FELICIA DIACONU

Redactori :

MARIA IGNAT
LAURA NEAGU

Culegere și tehnoredactare computerizată:

FLORICA BUCUR

SUMAR

EDITORIAL

CORNELIU-MIHAIL LUNGU – Instituția Arhivelor Naționale la 175 de ani.....	9
---	---

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

IOAN LĂCĂTUȘU – Activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente, între deziderat și realitate.....	15
BOGDAN BĂDIȚOIU – Repere în evoluția sistemului instituționalizat de pregătire a arhiviștilor până la jumătatea secolului al XX-lea.....	31
GABRIELA DUMITRACHE – Considerații privind restaurarea pergamentului în Arhivele Naționale ale României.....	45

DOCUMENTE

COSTIN FENEȘAN – Privilegiile orașului Baia Sprie (sec. XIV-XVII).....	52
MARICICA IFRIM – O categorie de izvoare documentare pluridisciplinare: recensămintele populației (sec. XVIII-XX).....	103

STUDII DE ISTORIE

VALENTIN FUȘCAN – Din culisele participării României la lucrările Conferinței Internaționale de Pace de la Haga din 1899.....	110
DAN-OVIDIU PINTILIE – Mărturii documentare argeșene privind industria petrolieră a României în perioada 1938-1945.....	130

ÎNAINTAȘI ȘI PREȚUITORI AI ARHIVELOR

DRAGOȘ ȘESAN – Grigore Alexandrescu, „arhivarul statului” (1849-1854).....	140
FELIX SIMA – Dragoș Petroșanu (1915-1941). De pe câmpul de luptă, în paginile unei cărți.....	150

CRONICI – RECENZII – INFORMAȚII

LAURA NEAGU – Expoziția „România-China: interferențe”.....	153
LAURA NEAGU – Simpozionul „Modalități de afirmare a independenței în politica externă în statele din lagărul comunist: Ungaria – 1956, România – 1964”.....	155
PETRE OPRÎȘ – <i>Relațiile româno-chineze, 1880-1974. Documente</i>	156
CRISTINA ȚINEGHE, ANA-FELICIA DIACONU – A VII-a Conferință Europeană a Arhivelor – Varșovia, 18-20 mai 2006	157

SOMMAIRE

ÉDITORIAL

CORNELIU-MIHAIL LUNGU – La 175-ème anniversaire des Archives Nationales de Roumanie	9
--	---

THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

IOAN LĂCĂTUȘU – L’activité archivistique aux producteurs de documents: idéal et réalité.....	15
BOGDAN BĂDIȚOIU – Moments dans l’évolution de l’enseignement archivistique en Roumanie jusqu’à la moitié du XX-ème siècle.....	31
GABRIELA DUMITRACHE – Quelques considérations sur la restauration du parchemin aux Archives Nationales de Roumanie.....	45

DOCUMENTS

COSTIN FENEȘAN – Les privilèges de la ville de Baia Sprie (XIV-ème – XVII-ème siècles).....	52
MARICICA IFRIM – Les recensements de la population comme sources documentaires pluridisciplinaires (XVIII- ème – XX- ème siècles).....	103

ÉTUDES D'HISTOIRE

VALENTIN FUȘCAN – La participation de la Roumanie aux travaux de la Conférence de la Paix de La Haye en 1899.....	110
DAN-OVIDIU PINTILIE – De nouvelles informations sur l'industrie pétrolière de la Roumanie entre 1938 et 1945 dans les Archives Départementales Argeș.....	130

LES ARCHIVISTES ET LES AMIS DES ARCHIVES

DRAGOȘ ȘESAN – Grigore Alexandrescu, „l'archiviste de l'État” (1849-1854).....	140
FELIX SIMA – Dragoș Petroșanu (1915-1941). Du champs de bataille aux pages de livre	150

CHRONIQUES – RECENSIONS – INFORMATIONS

LAURA NEAGU – L'exposition „La Roumanie et la Chine: interférences”.....	153
LAURA NEAGU – La table ronde „Modalités de promouvoir l'indépendance dans la politique extérieure des États du camp socialiste: la Hongrie – 1956, la Roumanie – 1964”.....	155
PETRE OPRIȘ – <i>Les relations sino-roumaines, 1880-1974. Documents</i>	156
CRISTINA ȚINEGHE, ANA-FELICIA DIACONU – La VII-ème Conférence Européenne des Archives – Varsovie, 18-20 mai 2006.....	157

SUMMARY

EDITORIAL

CORNELIU-MIHAIL LUNGU – The National Archives. 175 Years of Existence	9
--	---

ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE

IOAN LĂCĂTUȘU – The Archival Activity of Document Creators and Holders between Desideratum and Reality.....	15
BOGDAN BĂDIȚOIU – Perspectives of the Institutional System of Training Archivists by the Mid of the 20 th Century.....	31
GABRIELA DUMITRACHE – Considerations regarding the Parchment Restoration in the National Archives of Romania.....	45

DOCUMENTS

COSTIN FENEȘAN – The Privileges of the Town of Baia Sprie (14 th -17 th Centuries).....	52
MARICICA IFRIM – A Category of Multidisciplinary Documentary Sources – The Population Census (18 th -20 th Centuries)	103

STUDIES OF HISTORY

VALENTIN FUȘCAN – From the Off Stage of Romania's Participation to the International Peace Conference in The Hague in 1899.....	110
DAN-OVIDIU PINTILIE – Documentary Testimonials of Argeș County regarding the Oil Industry in Romania between 1938 and 1945.....	130

FORERUNNERS AND ADMIRERS OF THE ARCHIVES

DRAGOȘ ȘESAN – Grigore Alexandrescu, “the State Archiver” (1849-1854).....	140
FELIX SIMA – Dragoș Petroșanu (1915-1941). From the Battlefield to the Book’s Pages	150

CHRONICLES – REVIEWS – INFORMATION

LAURA NEAGU – Exhibition “Romania-China: Interferences”	153
LAURA NEAGU – Conference: “Means of Independence Affirmation in the Foreign Politics of the States within the Communist Camp: Hungary – 1956, Romania – 1964”	155
PETRE OPRÎȘ – <i>Romanian-Chinese Relations. 1880-1974. Documents</i>	156
CRISTINA ȚINEGHE, ANA-FELICIA DIACONU – The 7-th European Conference on Archives – Warsaw, May 18-20, 2006	157

INHALT

LEITARTIKEL

CORNELIU-MIHAIL LUNGU – Die Nationalarchive Rumäniens im 175. Jahr seit ihrem Bestehen.....	9
--	---

ARCHIVTHEORIE UND -PRAXIS

IOAN LĂCĂTUȘU – Die Archivarbeit bei den Urhebern und Besitzern von Archivgut: zwischen Wunsch und Wirklichkeit.....	15
BOGDAN BĂDIȚOIU – Rückblick auf die Entwicklung des institutionellen Fachausbildungssystems der Archive bis zur Mitte des 20.Jhdts.	31

GABRIELA DUMITRACHE – Betrachtungen über die Restaurierung von Pergamenturkunden bei den Nationalarchiven Rumäniens.....	45
---	----

DOKUMENTE

COSTIN FENEȘAN – Die Privilegien der Stadt Baia Sprie (14.-17.Jhdt.).....	52
MARICICA IFRIM – Eine multidisziplinäre Quellengattung: die Volkszählungen (18.-20. Jhdt.)	103

HISTORISCHE STUDIEN

VALENTIN FUȘCAN – Aus den Kulissen der Teilnahme Rumäniens an der Hager Internationalen Friedenskonferenz von 1899.....	110
DAN-OVIDIU PINTILIE – Dokumentarquellen aus den Archiven des Kreises Argeș über Rumäniens Erdölindustrie in der Zeit von 1938 bis 1945.....	130

ARCHIVARE AUS DER VERGANGENHEIT UND SCHÄTZER DER ARCHIVE

DRAGOȘ ȘESAN – Grigore Alexandrescu, „Archivar des Staates“ (1849-1854).....	140
FELIX SIMA – Dragoș Petroșanu (1915-1941). Vom Schlachtfeld auf die Seiten eines Buches	150

CHRONIK – REZENSIONEN – MITTEILUNGEN

LAURA NEAGU – Die Ausstellung „Rumänien-China: Interferenzen“....	153
LAURA NEAGU – Das Symposium „Behauptungsmöglichkeiten der Unabhängigkeit in der auswärtigen Politik der Staaten des kommunistischen Lagers: Ungarn – 1956. Rumänien – 1964“.....	155
PETRE OPRÎȘ – <i>Die rumänisch-chinesischen Beziehungen, 1880-1974. Dokumente</i>	156
CRISTINA ȚINEGHE, ANA-FELICIA DIACONU – Die 7. Europäische Konferenz der Archive – Warschau, 18.-20. Mai 2006	157

INSTITUȚIA ARHIVELOR NAȚIONALE LA 175 DE ANI

CORNELIU-MIHAIL LUNGU

„Vechi de când e statul însuși, ca organizație de cancelarie <Arhivele> devin instituție de stat încă de timpuriu, din 1831”.

Aurelian Sacerdoțeanu

Dacă am face o analiză atentă am putea constata că nu sunt prea multe instituții care să se mândrească având o vârstă atât de venerabilă ca cea a Arhivelor Naționale ale României. Această realitate era subliniată în 1940 de ilustrul arhivist, pe atunci chiar directorul general al Arhivelor Statului¹, Aurelian SACERDOȚEANU, cel care timp de 15 ani a știut să răspundă de soarta instituției desemnate încă din 1831 să administreze, să păstreze și să pună în valoare documentele de arhivă, actele de identitate ale neamului românesc. În același timp, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu a reușit, ca nimeni altul, să poarte făclia tradiției arhivistice românești pe care i-o transmisese înaintașii săi, aflați în fruntea Arhivelor Statului: Gh. ASACHI, I.H. RĂDULESCU, Vasile ALECSANDRI, Cezar BOLLIAC, C.D. ARICESCU, Gr. MANU, B.P. HASDEU, Dimitre ONCIUL, Constantin MOISIL.

Drumul parcurs de Arhivele Naționale, de-a lungul existenței lor, a fost anevoios, plin de greutăți pentru că au fost obligate să facă față perioadelor în care țara a suportat repetate ocupații străine, nevoite să treacă prin două conflagrații mondiale și, nu în ultimul rând, să reziste unor regimuri politice extrem de dure. Spre cinstea, lauda și satisfacția lor, cei ce au trudit pe tărâmul arhivistic au știut, în primul rând, să se situeze în afara politicului, dar, mai cu seamă, să apere tezaurul documentar moștenit spre păstrare. Așa a fost posibil ca astăzi, la început de mileniu trei, documentele provenite din cancelariile marilor domnitori români, Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu și mulți alții, să stea drept mărturie dăinuirii noastre.

La ceas de bilanț pentru breasla arhiviștilor români, pot constitui acte de mândrie și justificate satisfacții toate acumulările și împlinirile în planul teoriei

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond DGAS, dosar 3/1940, f. 67.

și practicii arhivistice. Ele au stat la temelia **Școlii arhivistice** românești, care a contribuit la îmbogățirea teoriei și practicii de specialitate, drept mărturie stând lucrările, revistele, studiile și articolele create într-o perioadă de circa o sută cincizeci de ani.

La crearea tradiționalei **Școli** românești, o contribuție de seamă a avut-o învățământul arhivistic² ale cărui baze s-au pus încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar care, oficial, a început să funcționeze abia în anul 1924. Scopul principal al Școlii era pregătirea specialiștilor necesari nu numai Arhivelor Statului, dar și celorlalte instituții creatoare de documente de arhivă. De asemenea, prin instruirea asigurată în cadrul Școlii se urmărea formarea cunoștințelor practice, necesare înțelegerii rostului documentelor de arhivă și stăpânirii metodologiei cercetării lor.

La **Școala superioară de arhivistică și paleografie** s-au format generații întregi de specialiști cu o înaltă și temeinică pregătire. Chiar dacă învățământul arhivistic a cunoscut o perioadă sumbră după 1950, tradiția lui a fost dusă mai departe, de același Aurelian Sacerdoțeanu, care a fost sufletul catedrei de specialitate din cadrul Facultății de Istorie a Universității din București. Timp de aproape trei decenii învățământul arhivistic a continuat să existe, prin diverse cursuri, convocări profesionale și alte forme specifice contribuind la instruirea personalului necesar desfășurării complexelor operațiuni arhivistice. După demersuri insistente, înfruntând toate obstacolele și ideile preconcepute ale vremii, în anul 1981 a apărut și Centrul de perfecționare, care, într-un fel a prefigurat și pregătit etapa următoare, când, prin înființarea Facultății de Arhivistică, în anul universitar 1992-1993, s-a reluat tradiția învățământului arhivistic românesc. În cei peste zece ani de când funcționează, Facultatea a pregătit mai bine de o sută de arhiviști integrați astăzi în sistemul Arhivelor Naționale, unii dintre ei devenind doctoranzi, doctori și, chiar, directori ai unor direcții județene.

Să sperăm că tradiția nu va mai fi întreruptă și învățământul arhivistic va putea să-și facă datoria în formarea specialiștilor de care este atâta nevoie nu numai pentru Arhivele Naționale, dar și la creatorii de documente. Socotim că este necesar un sistem de pregătire de nivel universitar, cu atât mai mult, cu cât putem vorbi de un bun câștigat, de care nu beneficiază multe țări europene, după cum a rezultat în urma schimburilor de experiență, dialogurilor purtate la nivel de experți și acordurilor încheiate cu diverse instituții similare din Europa, unele dintre ele cu o veche și bogată tradiție pe tărâmul practicii arhivistice.

În lunga și încercata lor existență, Arhivele Naționale au urmărit să-și îndeplinească menirea de păstrătoare ale documentelor de arhivă. Chiar dacă

² Corneliu-Mihail Lungu, *Învățământul arhivistic între tradiție, prezent, perspectivă*, în „Hrisovul”, serie nouă, IX, București, 2003, p. 33-37.

problema cu cele mai mari implicații a fost aceea a spațiilor de depozitare, care a rămas și se menține în continuare ca principal obiectiv. Arhivele Naționale au reușit an de an să completeze tezaurul arhivistic prin preluarea de documente de la diverși creatori. Atât la nivel central, cât și la direcțiile județene, fie au fost completate vechile fonduri, fie s-au adus mărturii mai recente, ceea ce a condus la adunarea în depozitele Arhivelor Naționale a cca 300 km de arhivă.

După evenimentele din decembrie 1989 s-a constituit un compartiment nou, cel al **Arhivelor Contemporane**, unde, într-un interval scurt s-au concentrat peste 5.000 m.l. de documente. Cele mai multe dintre ele provin de la organele centrale ale Partidului Comunist Român. Între documentele din perioada contemporană nu numai cele provenite de la PCR sunt deosebit de importante, pentru că, în opinia noastră, și cele create de Uniunea Tineretului Comunist, Comitetul Național al Frontului Unității Socialiste, sau cele rămase din activitatea CAER, ori a Tratatului de la Varșovia sunt demne de a preocupa cercetarea istorică. De altfel, pe lângă sursele aflate deja în depozitele Arhivelor Naționale există, încă, mulți kilometri de arhivă contemporană care așteaptă să fie preluați la nivel central și în cadrul direcțiilor județene. Abia după rezolvarea problemei spațiilor de depozitare și prelucrarea arhivistică a documentelor, vor putea fi puse în circuitul științific noi mărturii pe baza cărora să se scrie o nouă istorie sinceră și adevărată.

Evoluția istorică a instituției, de la Arhivele Statului la Arhivele Naționale, avea să se manifeste numai în condițiile unui cadru legislativ ancorat, în primul rând, în specificul societății românești, dar inspirat și din experiența arhivistică europeană. Dacă la început instituția desemnată prin Regulamentul Organic să administreze documentele de arhivă a avut o structură organizatorică relativ simplă, cu timpul, paralel cu diversificarea și amploarea operațiunilor arhivistice, ca de altfel și cu creșterea volumului arhivelor, s-a impus ca necesară crearea unor secțiuni, servicii și direcții, atât la nivel central, cât și teritorial, menirea lor fiind de a face față tuturor problemelor ce reveneau Arhivelor Statului. Tocmai de aceea, la nici un deceniu de la intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, la 30 august 1838, a fost emis *Jurnalul Sfatului Administrativ pentru regulile ce urmează a să păzi la darea delilor și altor hârtii la Arhivă*³, iar la 4 decembrie 1840 era elaborat Proiectul de *Regulament pentru Arhivele Statului*⁴.

Perioada marilor reforme inițiate de domnul unificator de țară și ctitor al modernismului românesc, Alecsandru Ioan Cuza, avea să fie generoasă și cu Arhivele Statului. După ce la 27 septembrie 1862⁵ a fost emis un nou proiect de

³ *Arhivele Statului – 125 ani de activitate (1831-1956)*, București, 1957, p. 171.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 183.

Regulament pentru organizarea Arhivelor Statului, la 31 octombrie, același an, prin decretul semnat de Al. I. Cuza, cele două direcții ale Arhivelor Statului din Iași și București au fost unite, creându-se o singură Direcțiune.

În evoluția și afirmarea instituției Arhivelor Statului un rol important l-au jucat *Regulamentul pentru organizarea Serviciului Arhivelor* din 4 martie 1869⁶ și *Proiectul de Lege pentru înființarea Arhivelor județene*, propus în anul 1870⁷. Chiar dacă acesta din urmă nu a rămas decât în fază de proiect, **ideea** în sine a fost, la vremea respectivă, extraordinară, ea realizându-se atunci când condițiile au permis-o, după Marea Unire din 1918.

Legea din 1925, pe lângă elementele noi în ceea ce privește **organizarea, funcționarea, personalul și activitatea științifică** ale instituției Arhivelor Statului, consfințează existența **direcțiilor regionale**, pentru început cu sediile la Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți, ca în câțiva ani modelul să se extindă la Brașov, Craiova, Sibiu, Timișoara. După 1950, în special prin Decretele din 1957 și 1972 instituția a rămas la nivel de Arhivă a Statului, dar care administra Fondul Arhivistic Național, nefiind scutită de influențele regimului politic existent atunci. Rămâne, însă, ca o realitate demnă de remarcat rezistența specialiștilor care au știut să păstreze intactă tradiția arhivistică românească. Era și firesc, pentru că cei din generația mai veche avuseseră privilegiul să se formeze sub bagheta lui Dimitre Onciul sau Constantin Moisil, iar cei care erau în plină afirmare fuseseră inițiați și instruiți de către inegalabilul Aurelian Sacerdoțeanu.

Legea Arhivelor Naționale din aprilie 1996 a căutat să pună de acord problemele practicii arhivistice cu noile realități create după decembrie 1989. Așa cum s-a petrecut cu întregul sistem legislativ al țării adoptat după 1990 și actul normativ al Arhivelor a fost discutat, interpretat, dar, mai cu seamă, răstălmăcit prin prisma unor unghiuri și puncte de vedere care nu au nimic comun cu știința arhivistică și practica de specialitate aplicată pe plan european.

În asemenea condiții era normal ca proiectul unei noi legi, care să corespundă modificărilor survenite în societate în ultimul deceniu, să fie elaborat de cei care lucrează nemijlocit cu documentele și cunosc problemele specifice muncii de arhivă. Între timp, însă, a apărut în „Monitorul Oficial al României”, nr. 486 din 5 iunie 2006, Ordonanța de Urgență nr. 39 pentru modificarea și completarea Legii Arhivelor nr.16/1996, document ce fusese emis la 31 mai 2006. Să sperăm că, după 175 de ani de existență, Arhivele Naționale vor fi lăsate să-și facă datoria, mai cu seamă că de-a lungul anilor au cunoscut și au trecut prin momente mult mai grele.

⁶ *Ibidem*, p. 193

⁷ *Ibidem*, p. 200.

Nu am putea încheia scurta noastră evocare fără să stăruim asupra uneia din funcțiile de bază ale instituției, anume **folosirea documentelor** în scopuri practice și științifice.

Dintotdeauna, pe parcursul întregii lor activități, Arhivele au avut între sarcini și eliberarea unor copii care să ateste drepturile cetățenilor cu privire la proprietăți, vechime în muncă, moșteniri, litigii, testamente etc. Astăzi activitatea de rezolvare a solicitărilor adresate Arhivelor Naționale de către persoanele fizice și juridice este una dintre cele mai grele și pline de încărcătură îndatoriri ale instituției. O singură concluzie se poate desprinde în legătură cu această atribuție specială, anume că se desfășoară cu mare responsabilitate și cu un volum enorm de muncă în condițiile unei dotări tehnice precare.

Dar folosirea documentelor este realizată de Arhivele Naționale și prin alte două forme:

a) punerea la dispoziția cercetării științifice, cu precădere a celei istorice, a informațiilor oferite de documentele din Arhivă;

b) elaborarea de către specialiștii proprii a instrumentelor de informare: **inventare arhivistice, cataloage, îndrumătoare**, dar și a unor **ediții de documente** consacrate unor momente cu semnificații deosebite în istoria românilor.

Activitatea editorială a Arhivelor Naționale este atât de veche, iar numărul publicațiilor așa de mare, încât o singură lucrare nu ar fi suficientă pentru a le prezenta în totalitate. De aceea ne vom rezuma doar la a face trimitere la sintezele mai relevante⁸ care au apărut prin strădania unor arhiviști ale căror nume au rămas înscrise, deja, în Cartea de Aur a Arhivelor.

Iată, deci, că făcând un bilanț succint, dar realist, cu cele bune, fără, însă, a ignora neajunsurile și dificultățile, putem concluziona că la vârsta venerabilă a celor 175 de ani Arhivele Naționale ale României se prezintă ca o instituție cu o bogată experiență și o tradiție demnă de tot respectul nu numai în țară, dar și la nivelul comunității arhivistice europene.

În aceeași măsură se impune a sublinia crezul că viitorul va fi mult mai generos cu Arhivele Naționale, fapt pentru care a fost elaborat un amplu **Program** de măsuri care prefigurează necesarul de spații, de personal, de tehnică de calcul, de mijloace de protecție și de conservare, toate integrându-se în recomandările Reuniunii Arhiviștilor Europeni, întrunită în zilele de 27-29 aprilie 2006 la Bruxelles.

⁸ Mihail Fănescu, Andrei Kiss, Emilia Poștăriță ș.a., *Bibliografia arhivistică românești*, București, 1969, 106 p.; Tudor Mateescu, Ioana Burlacu, Gabriela Mărășoiu, *Publicațiile Arhivelor Statului. Bibliografie analitică*, vol. I (1860-1977), București, 1978, 189 p., și vol. II (1978-1985), București, 1987, 154 p.; Mioara Tudorică, „*Revista Arhivelor*”, 1924-1985. *Bibliografie tematică*, București, 1988, 534 p.

Pentru ca totul să devină realitate mai este necesar ca entuziasmul, speranțele, optimismul, dorințele noastre să fie susținute de acțiuni concrete, atât din punct de vedere financiar, cât și material, nu numai de factorii abilitați infirmi, dar și de organisme specializate europene, care să ne sprijine nu numai cu sfatul, ci și cu fapta.

Résumé

La fondation de l'institution des Archives Nationales de Roumanie fait partie du processus de modernisation de l'État roumain au XIX-ème siècle.

Les Archives ont fonctionné d'abord dans les deux Pays Roumains (1831 en Valachie, 1832 en Moldavie), réunies le 31 octobre 1862. Cette année, les Archives Nationales célèbrent leur 175-ème anniversaire. Il y a peu d'institutions roumaines qui peuvent se vanter d'un passé si long.

Les Archives ont bénéficié de la contribution de grandes personnalités culturelles, tels Gheorghe Asachi, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Vasile Alecsandri, Dimitre Onciul, Constantin Moisil, Aurelian Sacerdoțeanu, qui ont emprunté de leur prestige à l'institution qu'ils avaient dirigé.

Un tel passé doit être une motivation pour les archivistes contemporains. Même si on se confronte avec des difficultés (manque de dépôts, conditions de travail parfois inadéquates), les archivistes bénéficient d'une formation de niveau universitaire (assurée par la Faculté d'Archivistique) et d'une profession dynamique. Toutes les conditions sont réunies pour que l'archivistique roumaine, avec un plus d'implication des autorités, fasse de cette anniversaire le moment d'un bond vers un futur digne de nos traditions nationales.

Activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente, între deziderat și realitate

IOAN LĂCĂTUȘU

Încă de la începutul existenței instituției Arhivelor Naționale ale României, s-a avut în vedere ca, pe lângă administrarea documentelor din depozitele proprii, să se acorde atenția cuvenită și celor aflate în gestiunea creatorilor și deținătorilor de documente. „*Tocmai de aceea, regulamentele și instrucțiunile emise la început, iar ulterior legile și decretele elaborate pe linia muncii de arhivă au prevăzut – în limitele specifice fiecărei etape – măsuri concrete, destinate constituirii documentelor, selecționării lor, întocmirii instrumentelor de evidență, precum și asigurării condițiilor de păstrare și conservare a arhivelor aflate la creatori*”¹. În fond, de modul cum este organizată această activitate depind atât folosirea arhivelor proprii de către creatorii și deținătorii de documente, cât și predarea la instituția specializată, îndrituită prin lege cu administrarea, supravegherea și protecția specială a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național².

De-a lungul timpului s-a acumulat o vastă experiență referitoare la activitatea Arhivelor Naționale pentru îndrumarea, controlul și acordarea asistenței de specialitate la creatorii și deținătorii de arhive. Tema a făcut subiectul a numeroase dezbateri, referate profesionale, articole și studii apărute în publicațiile arhivistice la rubricile dedicate teoriei și practicii arhivistice (a se vedea colecția publicațiilor „Revista Arhivelor”, „Revista de Arhivistică”, „Arhiva Românească”, „Hrisovul”, „Buletin de Informare și Documentare” ș.a.). **Bibliografia temei în discuție este bogată** și cuprinde articole pe teme precum: reglementări legislative ale activității arhivistice de la creatorii și deținătorii de documente; cunoașterea și aplicarea legislației arhivistice de către principalele instituții publice și societăți comerciale; aspecte punctuale privind evidența, prelucrarea și punerea în valoare a arhivelor unor creatori și deținători; experiența direcțiilor județene pe linia îndrumării, controlului și asistenței de specialitate; concluziile desprinse din controale efectuate la creatorii și deținătorii de arhive;

¹ Corneliu-Mihail Lungu, *Eficiența muncii de îndrumare și control la nivel de ramură*, în „Revista Arhivelor”, anul LXV, vol. I, nr. 2/1988, p. 217.

² Maria Dogaru, *Instruirea responsabililor cu munca de arhivă din ramurile învățământ și construcții industriale*, în „Revista Arhivelor”, anul LXV, vol. I, nr. 3/1988, p. 262-266.

perfecționarea nomenclatoarelor arhivistice și activitatea comisiilor de selecționare; pregătirea, atestarea, instruirea și avizarea personalului de arhivă; probleme referitoare la depozitele de arhivă, sancționarea contravențiilor; preluarea documentelor ș.a.³

În același timp și **realitatea socio-economică, politică și instituțională a cunoscut și cunoaște evoluții spectaculoase, multiple și contradictorii**: majoritatea instituțiilor publice și a societăților comerciale au introdus, sau intenționează să implementeze, sisteme informatice de evidență, circulație și păstrare a documentelor; s-au diversificat și modernizat echipamentele de birotică și de arhivare a documentelor; a sporit spectaculos numărul societăților comerciale mici și mijlocii; au apărut unități ale unor societăți multinaționale; sistemul democratic și pluripartit a facilitat și facilitează existența și funcționarea a numeroase partide politice și organizații nonguvernamentale; o parte dintre marii creatori de stat s-au privatizat, alții au cunoscut mai multe și dese reorganizări, prin comasări, absorbții sau divizări. Sunt probleme cu documentele create de societățile comerciale de stat, după privatizarea acestora, noii proprietari neacordând atenția cuvenită păstrării, gestionării și valorificării documentelor create înainte de privatizare.

În **activitatea creatorilor supuși procesului de lichidare** s-au constatat mai multe nereguli, dintre care menționăm: administratorii acestor societăți nu anunță Arhivele Naționale că au intrat în procedură de lichidare; lichidatorii, în multitudinea problemelor pe care le ridică un proces de lichidare, înțeleg destul de târziu că trebuie să rezolve în spiritul legislației în vigoare și arhiva societății, nu există experiență în domeniu; un proces de lichidare se întinde pe o durată de 1-5 ani, timp în care societatea respectivă are nevoie de documente: lichidatorii afirmă că au numeroase neclarități din punct de vedere legislativ, deoarece proceduri de lichidare finalizate în țară sunt puține⁴.

Deși **nu există cadrul legal, în ultimii ani au apărut societăți care au ca obiect de activitate depozitarea documentelor** de la diverși creatori, extinzându-se practica mai multor instituții și societăți comerciale, de externalizare a unor activități precum: informatizarea, contabilitatea, paza, curățenia și alte prestații, printre care și activitatea de arhivă.

³ Mioara Tudorică, „Revista Arhivelor”, 1924-1985. *Bibliografie tematică*. București, 1988; Adrian Ursachi, Mariana Ursachi, „Revista Arhivelor”. *Bibliografie tematică*, 1986-1994, Cluj-Napoca. 1998.

⁴ Dumitru Andronie, Doina Glăvan, *Salvarea documentelor de la creatorii aflați în procesul de reorganizare sau lichidare, din județul Vâlcea*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1-2/2003, p. 359-369.

În multe cazuri, **se menține o înțelegere greșită a semnificației sociale a documentelor**, cât și unele prejudecăți și clișee față de instituția Arhivelor Naționale și față de activitatea de arhivă, în general, activitate ce este confundată cu o birocrație excesivă, sau apreciată ca fiind de importanță secundară.

În perioada postdecembristă, **am asistat la o adevărată „dramă” a multor arhive, cauzată de schimbarea sistemului politic**, înregistrându-se similitudini între perioada de început a instaurării comunismului și primii ani de după decembrie 1989. În acest context, în timpul evenimentelor din decembrie 1989 și în perioada care a urmat „au fost distruse mult prea multe documente ce ar fi trebuit să ajungă în mâinile generațiilor viitoare, ... începând cu anul 1990, cantități însemnate de arhivă au luat alte drumuri decât cele firești, fiind supuse altor regimuri și reguli decât cele arhivistice”⁵.

De aceea, **cunoașterea situației reale a arhivelor existente la creatorii și deținătorii de documente reprezintă o condiție esențială a eliminării disfuncționalităților și perfecționării activității** de gestionare, păstrare și valorificare a tuturor categoriilor de documente și, în primul rând, a celor care fac parte din Fondul Arhivistic Național. O bună cunoaștere a situației reale a arhivelor existente la principalii creatori și deținători de documente permite elaborarea unei strategii adecvate, diferențiate și eficiente de acțiune, din partea Arhivelor Naționale. „Gândul de a scruta în realitatea arhivelor și a înfățișa, fără rezerve, observațiile a devenit posibil acum când, în sfârșit, adevărul poate și trebuie să fie scos la iveală, ca element de bază fără de care nici o încercare de îndreptare a stărilor în suferință nu este posibilă”⁶.

Această prioritate este pusă în evidență și **de numărul mare al referatelor profesionale care abordează diferite aspecte ale acestei teme**. Din lista referatelor profesionale ale personalului cu funcții de conducere rezultă că, numai în anul 2004, problematica arhivelor de la creatorii și deținătorii de documente a fost abordată de peste ¼ din totalul directorilor direcțiilor județene⁷.

În decursul anilor, odată cu îmbunătățirea cadrului normativ care reglementează activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente și responsabilitățile ce revin Arhivelor Naționale în acest sens, la nivelul direcțiilor teritoriale s-a acumulat o **experiență pozitivă, s-a conturat un set de reguli și modalități folosite în activitatea de îndrumare, control și asistență de specialitate**, care, în multe cazuri, dau coerență și finalitate acestei importante

⁵ Corneliu-Mihail Lungu, *Arhivele Naționale - expresie a unității teritoriale*, în „Revista Arhivelor”, Seria a III-a, vol. I, 1995, nr. 1-2, Cluj-Napoca, p. 14.

⁶ Mircea Timbus, *Arhivele instituțiilor și unităților economico-sociale din județul Arad, între cerințe și realitate*, în „Arhiva Românească”, tom II, fasc. 1/1996, p. 58.

⁷ D.J.A.N. Covasna, dosar 1/2004, p. 78.

laturi a muncii arhiviștilor români. Dintre cele mai folosite și eficiente practici și modalități de lucru, amintim: informatizarea evidenței creatorilor și deținătorilor de documente și a dosarelor fondurilor create sau deținute de aceștia; repartizarea principalilor creatori, pe arhiviștii din fiecare direcție teritorială, după criteriul zonal, corelat cu nivelul de competență și experiența fiecărui arhivist; elaborarea unor planuri metodice sau tematice de îndrumare și control la creatori, a unor procese-verbale și note-raport tipizate, pentru cuprinderea problematicei arhivistice generale și specifice; ținerea la zi a unui registru de evidență a deplasărilor în teren; întocmirea unui sistem de urmărire a măsurilor și termenelor stabilite cu ocazia controalelor; verificarea la fața locului a nomenclatoarelor și lucrărilor de selecționare; întocmirea prognozelor de preluare a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național; organizarea instruirilor colective și individuale etc.

În vederea **cunoașterii temeinice a stării reale de lucruri** referitoare la aplicarea prevederilor legislației arhivistice de către principalii creatori și deținători de documente din județul Covasna, pe lângă studierea concluziilor și măsurilor stabilite cu ocazia controalelor efectuate, în anul 2005, **a fost aplicat și un chestionar** (Anexa nr. 1) celor cinci arhiviști care au efectuat activitate de îndrumare, control și asistență de specialitate la instituțiile publice și societățile comerciale din județ.

Prelucrând răspunsurile primite, a rezultat că cele mai frecvente **aspecte pozitive în activitatea de arhivă de la creatorii și deținătorii de documente** din județul Covasna sunt: cunoașterea mai bună a prevederilor Legii nr.16/1996; constatarea unui interes sporit din partea mai multor creatori și deținători de arhivă pentru găsirea unor soluții practice de administrare și gestionare a arhivei create și deținute; existența, în multe locuri, a spațiilor special amenajate de păstrare a documentelor; păstrarea în bune condiții a arhivei – prelucrată arhivistic și păstrată pe rafturi; asigurarea mijloacelor antiefracție a depozitelor; creșterea numărului unităților care au înaintat nomenclatoare spre confirmare și lucrări de selecționare spre avizare; sporirea interesului pentru prelucrarea arhivistică a documentelor; disponibilitatea conducerii unităților și a responsabililor de arhivă de a colabora cu personalul Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale în vederea soluționării deficiențelor constatate.

În același timp, așa după cum s-a remarcat și cu alte ocazii, în activitatea de arhivă a creatorilor și deținătorilor de documente, an de an, **se perpetuează o serie de disfuncționalități** ale căror principale cauze rezidă, pe de o parte, în necunoașterea cadrului normativ care reglementează activitatea amintită, iar, pe de altă parte, în neaplicarea prevederilor legale în materie de către toți creatorii și deținătorii de documente.

Dintre **neajunsurile cel mai des constatate cu ocazia controalelor** efectuate la creatorii și deținătorii de documente din județul Covasna,

menționăm: necunoașterea prevederilor legislației și disfuncționalități în aplicarea prevederilor acestea: nomenclatoare arhivistice neactualizate, neutilizate deloc, sau utilizate parțial: modul defectuos de constituire a dosarelor la nivelul compartimentelor, după expirarea anului calendaristic, în vederea predării lor la arhiva generală: inventare întocmite sumar, fără respectarea regulilor arhivistice; lipsa de activitate a comisiilor de selecționare, pusă în evidență de numărul mic al lucrărilor de selecționare; deficiențe serioase în amenajarea și funcționarea depozitelor de arhivă, evidente precar întocmite ș.a.⁸

Din răspunsurile date la chestionarul aplicat arhiviștilor din cadrul Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale, a rezultat că **cele mai frecvente neajunsuri și disfuncționalități**, constatate cu ocazia acțiunilor de îndrumare, control și asistență de specialitate efectuate la creatorii și deținătorii de arhivă din județul Covasna, se pot grupa astfel:

- Neajunsuri cauzate de neîndeplinirea responsabilităților ce revin, pe linia activității de arhivă, **conducerilor unităților creatoare și deținătoare de documente**, dintre care menționăm: în fișa postului conducătorilor unităților creatoare și deținătoare de documente, în cea a șefilor de compartimente nu sunt prevăzute atribuțiile ce le revin pe linie de arhivă; persoana responsabilă de arhivă nu este numită prin decizia conducerii și nu are avizul Arhivelor Naționale; prin fișa postului, persoanei responsabile de arhivă îi sunt stabilite și alte atribuțiuni de serviciu; sunt frecvente cazurile de neactualizare a deciziei de numire a Comisiei de selecționare: de regulă, se acordă un interes mai mare documentelor contabile și de gestiune, neglijându-se celelalte documente constituite: multe conduceri nu cunosc situația reală a condițiilor de păstrare a documentelor și nu asigură spațiile adecvate pentru păstrarea arhivei.

- Neajunsuri cauzate de neîndeplinirea responsabilităților ce revin **personalului cu atribuțiuni pe linia activității de arhivă**, dintre care menționăm: necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a legislației și practicii arhivistice; neîntocmirea sau neactualizarea nomenclatorului arhivistic; dificultăți în constituirea unităților arhivistice pe probleme conform nomenclatorului dosarelor; nedepunerea în totalitate a documentelor de către compartimente, în al doilea an de la constituire; neîntocmirea sau întocmirea defectuoasă a unor lucrări de selecționare; neîntocmirea instrumentelor de evidență (inventare, registrul de depozit ș.a.).

Majoritatea acestor neajunsuri sunt cauzate de **modul defectuos de raportare la documentele de arhivă**, care sunt privite ca documente nefolositoare – mentalitate păguboasă, adânc înrădăcinată încă în mentalul colectiv românesc.

⁸ *Ibidem*, dosar 14/2004, p. 51.

În același timp, o bună parte din neajunsurile și disfuncționalitățile existente în acest domeniu, la nivelul societății românești, sunt cauzate atât de **organizarea defectuoasă, cât și de finalitatea și eficiența scăzută a activității de îndrumare, control și asistență de specialitate, întreprinsă de unitățile din sistemul Arhivelor Naționale**. Controalele de fond și tematice efectuate de către serviciile specializate ale Arhivelor Naționale la direcțiile teritoriale au scos în evidență o serie de nereguli precum: „neimplicarea operativă în cunoașterea și urmărirea situației concrete de la creatorii de documente; efectuarea cu superficialitate a controalelor la creatorii și deținătorii de documente fără întocmirea notelor-raport sau, în cazul întocmirii acestora, fără notificarea creatorilor asupra constatărilor și măsurilor stabilite; neurmărirea stadiului îndeplinirii măsurilor trasate la creatori și deținători cu ocazia controalelor efectuate; neverificarea la fața locului a lucrărilor de selecționare, sau chiar aprobarea acestora fără inventarierea documentelor cu termen permanent; lipsa unor mențiuni exprese privind activitatea personalului cu atribuțiuni pe linie de arhivă; neîntocmirea prognozelor de preluare a documentelor”⁹ ș.a.

De fapt, toate acestea și multe altele țin de **capacitatea direcțiilor județene de a cuprinde, în activitatea de îndrumare, control și asistență de specialitate, pe principalii creatori și deținători de documente**. În prezent, există o discrepanță foarte mare între numărul acestora și numărul redus al arhiviștilor din cadrul fiecărei direcții județene. În aceste condiții trebuie abordate frontal și soluționate normativ probleme precum: obligativitatea cuprinderii în acțiunile de îndrumare, control și sprijin doar a celor mai importanți creatori și deținători din domeniul public de stat și privat; specializarea unor arhiviști care să execute în principal doar activitatea de îndrumare, control și asistență de specialitate, sub forma unui corp (grup) de control, constituit la nivelul fiecărei direcții teritoriale; asigurarea condițiilor logistice necesare (mijloace de transport, cotă de carburanți etc.); îmbunătățirea managementului activității de îndrumare, control și asistență de specialitate; cunoașterea experienței în domeniu a unor țări europene ș.a.

Se impune, apoi, a se face o **distincție mai clară între activitatea de control și cea de asistență de specialitate și între controalele de fond, controalele tematice și controalele de revenire**. În acest sens, în cadrul operațiunii de perfecționare a metodologiei desfășurării controalelor de fond la creatorii și deținătorii de documente, ar trebui să se insiste pe generalizarea controlului de revenire, după aproximativ șase luni de la prezentarea concluziilor¹⁰.

⁹ *Ibidem*, dosar 1/2004, p. 38, dosar 1/2005, p. 86.

¹⁰ Corneliu-Mihail Lungu, *Eficiența muncii de îndrumare și control*, p. 219.

O parte din aspectele negative referitoare la **întocmirea și folosirea nomenclatoarelor** este cauzată de faptul că, odată cu adoptarea Legii nr. 16/1996, s-a renunțat la indicator, termenele de păstrare regăsindu-se în nomenclatorul arhivistic, simplificând într-un fel problematica, dar îngreunând-o și prelungind activitatea de întocmire a nomenclatoarelor¹¹. Din discuțiile purtate cu responsabili cu arhiva de la mai mulți creatori și deținători, o măsură care ar conduce la facilitarea operațiunilor de întocmire și aprobare a nomenclatoarelor ar fi elaborarea unui sistem unitar de nomenclatoare, respectiv a unor nomenclatoare-cadru pentru majoritatea instituțiilor deconcentrate, școli, unități bancare, partide politice, organizații nonguvernamentale ș.a. (Anexa nr. 2).

Considerăm salutară aprobarea, de către Colegiul Prefectural al județului Covasna, a *Programului de măsuri pentru aplicarea prevederilor Legii 16/1996 a Arhivelor Naționale*, adresat instituțiilor publice deconcentrate din județ (Anexa nr. 3).

Selecționarea arhivelor la creatorii și deținătorii de documente rămâne în continuare o problemă delicată și de mare răspundere, „(...) Arhivele Naționale însă trebuie să caute și să găsească noi metode și mijloace de a stăpâni și controla această operațiune pentru a asigura preluarea de fonduri documentare, care, pe lângă faptul că vor atesta existența unor instituții, întreprinderi și formațiuni politice, să răspundă în primul rând nevoii de cunoaștere a problematicii social-economice cu care s-a confruntat societatea românească într-o anumită perioadă istorică parcursă”¹². Aceasta, cu atât mai mult cu cât, **în prezent, atenția principală a comisiilor de selecționare de la creatorii și deținătorii de documente este îndreptată asupra eliminării documentelor lipsite de importanță, căror le-a expirat termenul de păstrare, și nu păstrării celor cu valoare documentar-științifică pasibile de a face parte din Fondul Arhivistic Național**¹³. Motivația principală a selecționării arhivelor de la creatorii și deținătorii de documente, existentă la nivelul mentalului colectiv, este deci eliminarea unor documente devenite nefolositoare și nu păstrarea celor importante. Această inversare are consecințe negative asupra modului cum sunt prelucrate arhivistic și pregătite pentru a fi predate la Arhivele Naționale documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național.

O problemă de actualitate rămâne și **constituirea unei baze de date fezabile** privind activitatea de arhivă la principalii creatori și deținători de

¹¹ Laurențiu Mera, *Arhiva curentă la creatori. Privire istorică (1925-1996)*, în „Revista de Arhivistică”, tom III, 1997, nr. 1-2, Cluj-Napoca, p. 87.

¹² Vasile Căpâlnăan, *Considerații privind selecționarea arhivelor la creator, în „Revista Arhivelor”, Seria a III-a, vol. I, 1995, Cluj-Napoca, p. 79.*

¹³ *Ibidem*, p. 77.

documente, care să conțină informații despre aceștia, inclusiv date despre schimbările intervenite în structura organizatorică și în subordonarea lor. Există o diferență între constituirea unei asemenea baze de date referitoare la creatorii și deținătorii dintr-un județ – operațiune facilitată de existența unor asemenea evidențe, în format electronic, la Direcțiile Județene de Statistică, la Camerele de Comerț, Direcțiile Generale ale Finanțelor Publice ș.a. – și realizarea unei evidențe complexe și complete, referitoare la activitatea de arhivă de la creatorii și deținătorii de documente, care să cuprindă date privind cantitatea de arhivă creată sau deținută, anii extremi, stadiul prelucrării acesteia ș.a.

O bună **conlucrare dintre informatică și arhivistică** poate fi benefică și în acest caz, așa cum o dovedesc unele aplicații informatice folosite experimental în câteva direcții județene. În scopul actualizării informațiilor referitoare la activitatea de arhivă de la principalii creatori și deținători, pe lângă modalitățile clasice folosite (controale de fond și tematice, verificarea la fața locului a nomenclatoarelor și a lucrărilor de selecționare ș.a.) se poate recurge și la chestionare. Un asemenea chestionar (Anexa nr. 4) a fost aplicat, în cursul anului 2005, la Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale. Trebuie precizat faptul că, pe lângă rezultatele obținute prin intermediul acestei modalități de cuantificare a principalelor dimensiuni ale activității de arhivă de la creatori, a rezultat și o slabă cunoaștere a prevederilor legislației arhivistice și o stăpânire insuficientă a terminologiei de specialitate, de către personalul implicat în activitatea de arhivă.

O condiție determinantă pentru îmbunătățirea activității de arhivă la principalii creatori și deținători de documente o constituie **soluționarea unor probleme de fond vizând statutul profesional, școlarizarea, atestarea și încadrarea personalului de arhivă** de la instituțiile publice și societățile comerciale. În prezent, sunt multe aspecte referitoare la personalul de arhivă de la principalii creatori și deținători de arhive ce așteaptă soluționarea. Nu este reglementată angajarea arhiviștilor, cel puțin la marii creatori și deținători de documente, și nici modalitatea de acordare a unor sporuri specifice muncii de arhivă.

Astfel, studiind conținutul *Instrucțiunilor privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente*, aprobate de conducerea Arhivelor Naționale prin Ordinul de zi nr. 217 din 23 mai 1996, se observă că din cuprinsul acestui act normativ lipsește capitolul referitor la **personalul însărcinat cu activitatea de arhivă**.

Art. 4 din *Instrucțiunile* amintite, elaborat pe baza prevederilor Legii nr. 16/1996, conține obligația „persoanelor juridice creatoare și deținătoare de documente de a înființa compartimente de arhivă, organizate în funcție de complexitatea și cantitatea arhivelor pe care le creează sau le dețin”. În articolul menționat se mai precizează că „desemnarea personalului însărcinat cu

activitatea de arhivă, precum și structura și competența compartimentelor de arhivă vor fi stabilite de conducerea unității creatoare și deținătoare de documente, cu avizul de specialitate al Arhivelor Naționale”, precum și faptul că „formarea, perfecționarea și atestarea personalului compartimentului de arhivă se realizează prin Școala Națională de Perfecționare Arhivistică, contra cost”¹⁴. În realitate, nu în toate cazurile se solicită avizul Arhivelor Naționale, iar atunci când se solicită, avizele respective sunt eliberate în lipsa unui regulament care să stipuleze condițiile și modalitățile concrete de eliberare a acestor documente.

În volumul *Clasificarea Ocupațiilor din România*, ocupațiile specifice activității de arhivă sunt incluse în Grupa de bază 4141, denumită *Bibliotecari și arhivari*. În grupa respectivă sunt cuprinse 15 ocupații, din care 3 vizează domeniul arhivistic, respectiv: 414101-arhivar, 414110-restaurator arhivă și 414111-conservator arhivă¹⁵. Nici una din aceste ocupații nu este cuprinsă în Nomenclatorul clasificărilor. Pentru a se realiza acest lucru este nevoie de elaborarea unui standard ocupațional, cu asistența Comisiei Naționale de Formare Profesională a Adulților. În aceste condiții, reluarea activității de formare, perfecționare și atestare a personalului de arhivă, în noua formulă – cu includerea Școlii Naționale de Perfecționare Arhivistică în structura Facultății de Arhivistică – reprezintă una din principalele priorități actuale ale Arhivelor Naționale¹⁶.

Din perspectiva arhiviștilor Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale, cele mai urgente modificări ce se impun a fi aduse actelor normative care reglementează activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente sunt: adoptarea noii Legi a Arhivelor Naționale și actualizarea *Normelor tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Naționale*; actualizarea *Instrucțiunilor privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente* și adoptarea lor printr-o Hotărâre de Guvern, publicată în „Monitorul Oficial”; actualizarea *Metodologiei de organizare a cursurilor de atestare a personalului de arhivă* și punerea lor în aplicare, în cel mai scurt timp; instituirea nomenclatoarelor-cadru, pentru unități cu același profil de activitate și de același nivel de competență; studierea experienței europene referitoare la externalizarea unor operațiuni arhivistice și funcționarea unor firme specializate în păstrarea și conservarea arhivei și, după caz, introducerea unor reglementări similare în legislația și practica arhivistică românească.

¹⁴ *Legislație arhivistică*, Arhivele Naționale și Asociația Generală a Arhiviștilor din România, București, 2001, p. 61-64.

¹⁵ *Clasificarea Ocupațiilor din România* (C.O.R.), București, 2003, p. 194.

¹⁶ Pentru detalii se poate accesa adresa www.cnfpa.ro - link-ul, autorizații, hotărâri. sau telefon 021/3157855.

Printre demersurile ce se impun a fi întreprinse de către Arhivele Naționale, Federația Arhiviștilor din România, sau de către alte autorități publice, locale și centrale, **pentru îmbunătățirea activității de administrare, păstrare și punere în valoare a arhivelor create și deținute de creatorii și deținătorii de arhive** ar putea fi luate în discuție și probleme precum: organizarea, împreună cu conducerea unor ministere și instituții centrale, unor analize, dezbateri, colocvii, pe principalele domenii de activitate (justiție, administrație, asistență socială, finanțe, bănci, învățământ, cercetare, cultură etc.), pe teme privind prioritățile muncii de arhivă; reluarea dezbaterilor pe teme privind arhivele de la creatori și deținători, în perspectiva descentralizării; instituirea unui sistem periodic de instruire a responsabililor cu activitate de arhivă; abordarea, în publicațiile arhivistice, a unor cazuri punctuale de distrugere, sau pierdere a documentelor, în scopul evitării unor asemenea evenimente nedorite; constituirea arhivarilor în asociații profesionale (în organizații separate, sau cuprinderea lor în asociațiile membre ale Federației Arhiviștilor din România); editarea unei publicații de teorie și practică arhivistică dedicată arhivarilor de la creatorii și deținătorii de documente; constituirea unei pagini pe site-ul Arhivelor Naționale dedicate activității de arhivă de la creatorii și deținătorii de arhive; cunoașterea legislației și practicii arhivistice din țările europene, în domeniul controlului și asistenței de specialitate etc.

Parte integrantă a procesului de reformă din domeniul administrației publice, activitatea de arhivă de la creatorii și deținătorii de documente constituie o prioritate a Arhivelor Naționale ale României, instituție abilitată să întreprindă demersurile necesare pentru perfecționarea cadrului legislativ și aplicarea prevederilor acestuia de către autoritățile publice și societățile comerciale. Pentru realizarea acestei priorități, este nevoie de asigurarea resurselor umane, financiare și materiale necesare perfecționării activității de îndrumare, control și asistență de specialitate desfășurate de Arhivele Naționale, în consens cu tradițiile arhivistice românești și cu legislația și practica arhivistică europeană.

Chestionar – arhiviști

În vederea cunoașterii temeinice a stării reale de lucruri referitoare la aplicarea prevederilor legislației arhivistice de către creatorii și deținătorii de arhivă din județul Covasna și formulării unor propuneri pertinente pentru perfecționarea acestei activități, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări:

1. Care au fost cele mai frecvente aspecte pozitive constatate cu ocazia acțiunilor de îndrumare, control și asistență de specialitate efectuate la creatorii și deținătorii de arhivă din județul Covasna, în anul 2005?

2. Care au fost cele mai frecvente neajunsuri și disfuncționalități constatate cu ocazia acțiunilor de îndrumare, control și asistență de specialitate efectuate la creatorii și deținătorii de arhivă din județul Covasna, în anul 2005?

3. Care sunt cele mai frecvente întrebări formulate de persoanele cu atribuții pe linia muncii de arhivă și de către conducerea creatorilor și deținătorilor din județul Covasna?

4. Care sunt, din punctul dvs. de vedere, cele mai urgente modificări ce se impun a fi aduse actelor normative care reglementează activitatea de îndrumare, control și asistență de specialitate efectuată la creatorii și deținătorii de arhivă?

5. Ce alte demersuri ar trebui întreprinse de către Arhivele Naționale sau alte autorități publice centrale și locale, pentru îmbunătățirea activității de administrare, gestionare, păstrare și punere în valoare a arhivelor create și deținute de instituțiile și unitățile comerciale din județul Covasna?

Vă mulțumim !

ANEXA NR. 2

Instituții deconcentrate pentru care se pot elabora nomenclatoare-cadru

- Inspectoratul Școlar Județean;
- Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național;
- Direcția de Sănătate Publică;
- Casa de Asigurări de Sănătate;
- Direcția Generală a Finanțelor Publice;
- Garda Financiară;
- Biroul Vamal;
- Direcția Muncii și Solidarității Sociale;
- Casa Județeană de Pensii;
- Inspectoratul Teritorial de Muncă;
- Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă;
- Direcția Județeană pentru Protecția Copilului;
- Direcția pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală;
- Direcția Silvică Județeană;
- Direcția Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor;
- Inspectoratul Teritorial de Regim Silvic și Cinegetic;
- Sistemul de Gospodărire a Apelor;
- Oficiul Județean de Cadastru și Publicitate Imobiliară;
- Agenția de Protecția Mediului;
- Comisariatul Județean al Gărzii Naționale de Mediu;
- Direcția Județeană de Statistică;
- Direcția pentru Sport a Județului;
- Inspectoratul în Construcții;
- Oficiul Județean pentru Protecția Consumatorului;
- Biroul Județean de Metrologie;
- Autoritatea Rutieră Română – Agenția Județeană;
- Registrul Auto Român – Reprezentanța.

Notă: lista poate include și unitățile din sistemul bancar, școlile, partidele politice, organizațiile nonguvernamentale ș.a.

ANEXA NR. 3

PROGRAM

de măsuri pentru aplicarea prevederilor Legii 16/1996 a
Arhivelor Naționale de către instituțiile publice din județul Covasna

În urma analizei stadiului aplicării prevederilor Legii nr. 16/1996, de către creatorii și deținătorii de arhivă din județul Covasna, pentru îmbunătățirea acestei activități se vor întreprinde următoarele măsuri:

1. Numirea prin dispoziția conducătorilor instituțiilor deconcentrate a responsabililor cu activitatea pe linia de arhivă și solicitarea avizului pentru aceștia din partea Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale.

Termen: 30 iunie 2006

Răspunde: Conducătorul instituției

2. Constituirea sau, după caz, reactualizarea Comisiei de selecționare la nivelul fiecărei unități deconcentrate din județul Covasna.

Termen: 30 iunie 2006

Răspunde: Conducătorul instituției

3. Întocmirea sau, după caz, reactualizarea nomenclatorului arhivistic și înaintarea spre confirmare a acestuia de către Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale.

Termen: 31 iulie 2006

Răspunde: Conducătorul instituției

4. Amenajarea și dotarea spațiilor de depozitare a arhivei conform prevederilor legale, în vederea avizării acestora de către Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale.

Termen: 30 septembrie 2006

Răspunde: Conducătorul instituției

5. Completarea situației privind cantitatea de arhivă creată și deținută, stadiul de prelucrare a acesteia și înaintarea ei către Instituția Prefectului.

Termen: 10 iunie 2006

Răspunde: Conducătorul instituției

6. Întocmirea istoricului instituției, de la înființarea ei, cuprinzând denumirile succesive purtate de către instituție, precizând perioada aferentă fiecăreia și înaintarea ei Instituției Prefectului.

Termen: 30 iunie 2006

Răspunde: Conducătorul instituției

ANEXA NR. 4

Chestionar - creatori și deținători de documente

1. Denumirea creatorului (deținătorului de arhivă).....
 - a. Anul înființării
 - b. Denumiri succesive purtate de-a lungul anilor.....
 - c. Adresa.....
 - d. Nr. de telefon/fax/email.....
 - e. Forul central coordonator.....
 - f. Structuri teritoriale subordonate.....
 - g. Domeniul de activitate.....
2. Cantitatea de arhivă proprie creată în m.l., din care.
 - 2.1. la compartimente
 - a. Ordonată.....
 - b. Inventariată.....
 - c. Anii extremi.....
 - 2.2. la arhivă (depozit)
 - a. Ordonată.....
 - b. Inventariată.....
 - c. Anii extremi.....
3. Dacă dețineți state de plată DA/NU
 - 3.1. create de instituția dvs.
 - a. Anii extremi.....
 - b. Cantitate (m.l.)
 - 3.2. ale altor creatori (denumire)
 - a. Anii extremi.....
 - b. Cantitate (m.l.)
4. Dacă dețineți documente clasificate DA/NU
 - a. Anii extremi.....
 - b. Cantitate
5. Suport:
 - a. Hârtie.....m.l.
 - b. Alt suport de înregistrare a informației(electronic, audio, video ș.a.)
.....nr.
6. Cantitatea de arhivă deținută aparținând altor creatori care și-au încetat activitatea¹⁷
Denumire:....., m.l. din care:

¹⁷ În cazul deținerii mai multor fonduri, se vor menționa într-o notă separată, cu datele menționate pentru fiecare în parte.

- a. Ordonată.....
- b. Inventariată.....
- c. Anii extremi.....
- 7. Spațiul de depozitare
 - a. Mijloace PSI DA/NU
 - b. Dotat cu rafturi metalice/ de lemn
 - c. Dotări antifurt/ antiefracție DA/NU
 - d. Dacă are avizul Arhivelor Naționale DA/NU
- 8. Dacă este întocmit NOMENCLATOR arhivistic DA/NU
 - a. Anul confirmării de către D.J.A.N. COVASNA.....
 - b. Dacă este completată rubrica „Indicativul dosarului” în Registrul de intrare-ieșire DA/NU
- 9. Dacă este constituită și funcționează Comisia de selecționare DA/NU
 - a. Numărul (ordinului, dispoziției, deciziei) prin care s-a constituit comisia și data emiterii
 - b. Ultima lucrare de selecționare (anul)
- 10. Numele și prenumele persoanei cu atribuții pe linie de arhivă
 - a. Dacă are avizul Arhivelor Naționale DA/NU (nr. aviz /data)
 - b. Dacă a urmat cursuri de atestare DA/NU
 - c. Dacă intenționează să urmeze asemenea cursuri DA/NU
- 11. Dacă sunt implementate aplicații informatice pentru
 - a. Arhiva curentă:.....
 - b. Arhiva din depozit:.....
- 12. Problemele pentru care se așteaptă sprijin din partea Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale:

Data completării

Vizat,
(conducerea instituției)

Nume, prenume, semnătura
persoanei care a completat chestionarul

Résumé

Résumant l'activité des Archives Départementales Covasna, l'auteur propose un système de questionnaires à remplir par les archivistes qui contrôlent le bon fonctionnement des producteurs d'archives au niveau départemental.

La chute du communisme et le marché libre ont eu comme conséquence, du point de vue des Archives Nationales de Roumanie, la disparition des producteurs d'archives dont les documents n'ont pas été considérés comme importants par les nouveaux propriétaires des entreprises. C'est la tâche des archivistes départementaux de convaincre les nouveaux producteurs d'archives de bien gérer leurs documents conformément à la loi, et de contrôler les tris et les éliminations des documents sans importance. En comptant sur la collaboration avec d'autres autorités départementales (la Chambre de Commerce, la Direction de la Statistique etc.) qui disposent d'une base de données contenant les noms, les agents économiques, les Archives Départementales de Covasna réussissent à rédiger une base de données complète avec les producteurs d'archives dans leur région.

Repere în evoluția sistemului instituționalizat de pregătire a arhiviștilor până la jumătatea secolului al XX-lea

BOGDAN BĂDIȚOIU

*.....problema pregătirii arhiviștilor este
necesar să se pună oriunde există
arhive, căci dacă nu este azi interes
pentru ele, el trebuie creat.”*

Aurelian Sacerdoțeanu

După cum remarcă Aurelian Sacerdoțeanu într-un studiu publicat în revista „Hrisovul”¹ din anul 1945, pregătirea îngrijitorilor arhivelor, și mai târziu a bibliotecilor, s-a impus de mult timp ca o necesitate, preocupările în acest sens avându-și începuturile în mănăstiri, adică acolo unde se învăța paleografia și se studiau limbile vechilor texte.

Mai târziu, observa el, școala laică a preluat aceste preocupări, dar, nemulțumindu-se doar cu însușirea elementelor practice, a trecut la rezolvarea problemelor legate de conservarea arhivelor și scoaterea la lumină a informațiilor din documente necesare științei, punând pe primul plan pregătirea arhiviștilor.

În acest sens, în țara noastră au existat numeroase inițiative încă de la începuturile Arhivelor Statului ca instituție, putându-se constata cu ușurință preocuparea constantă din partea conducătorilor săi de a asigura păstrarea în condiții cât mai bune a materialului arhivistic și, totodată, de a-i da o organizare cât mai adecvată scopurilor ei. Pentru aceasta, pe primul plan se afla personalul și calitatea acestuia, cu alte cuvinte capacitatea lucrătorilor de a efectua o activitate calificată pentru păstrarea și prelucrarea documentelor.

Chiar de la începutul Arhivelor Statului ca instituție, în actul său de înființare, se fac o serie de referiri la personal, pentru ca, mai târziu, să se pună cu acuitate și problema pregătirii profesionale. Astfel, în Regulamentul Organic al Țării Românești se precizează structura de personal, potrivit căreia aici urmau să lucreze „un nacialnic al Arhivelor, cu 1000 lei lunar; un suptnacialnic, cu 400 lei lunar; doi scriitori cu câte 100 lei lunar și două slugi cu câte 60 lei lunar”;² iar în cel al Moldovei, deși nu se face vorbire expresă despre Arhiva Statului, art.

¹ Aurelian Sacerdoțeanu, *Pregătirea arhiviștilor*, în „Hrisovul”, V, 1945, p. 6.

² *Regulamentul Organic*, București, 1832, p. 80.

410, precizează că, la sfârșitul fiecărui an, „*la încheierea sesiilor Obșteștei Adunări, originalele sămilor înfătoșate precum și alte documenturi să vor depune în Arhiva Statului a căreia alcătuire și păstrare va fi încredințată unui boier cu însușirile cerșute pentru asămene dregătorie*”³.

Ceva mai târziu, Unirea Principatelor a făcut necesară reorganizarea tuturor instituțiilor, printre acestea numărându-se și Arhivele Statului care, la 31 octombrie 1862, beneficiau de un nou Regulament⁴, conform căruia instituția din București devenea Direcție Generală, iar cea din Iași intra în subordinea acesteia.

Apare încă de acum cu claritate ideea că lucrătorii din Arhive urmau să beneficieze de o anumită pregătire în domeniu și, de aceea, în același regulament, se preciza că pe lângă Direcția Generală a Arhivelor Statului se vor organiza și o serie de cursuri speciale pentru „*științele atingătoare de serviciu și lucrările Arhivelor*”, în felul acesta dovedindu-se recunoașterea caracterului specific al muncii arhivistice și necesitatea unei pregătiri speciale pentru arhiviști⁵.

Aceste cursuri aveau să se realizeze în cadrul unui așa-numit *Institut de paleografie*, a cărui necesitate se făcea tot mai mult resimțită, cu atât mai mult cu cât atunci se schimba alfabetul chirilic cu cel latin, fiind evident că urmau să apară probleme majore în ceea ce privea descifrarea documentelor istorice.

Deloc întâmplător, cea dintâi încercare de înființare a institutului s-a datorat chiar primului director general al Arhivelor Statului de după unificare, Grigore Bengescu II, care, dorind să ridice un local propriu pentru Direcția Generală, pune această problemă forurilor ierarhice. În gândirea sa urma ca acolo să se predea o serie de discipline legate de arhivistică, toate cu scopul de a forma arhiviști și paleografi, pe de o parte, și erudiți în studiul istoriei naționale, pe de altă parte⁶.

Nu se știu prea multe amănunte legate de modul în care vedea el organizarea institutului, dar se cunoaște că pe frontispiciul localului care urma a se construi trebuia să apară inscripția *Arhivele României și Institutul de paleografie*, iar la primul nivel una dintre săli avea ca destinație predarea lecțiilor de științe arhivistice, paleografie, diplomatică, biblioteconomie etc.

³ *Arhivele Statului. 125 ani de activitate. 1831-1956* (în continuare: *A.S. 125*), București, D.G.A.S., 1957, p. 31.

⁴ D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 1/1862, f. 34-37.

⁵ *A.S. 125*, p. 50.

⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, *op.cit.*, p. 13.

⁷ *A.S. 125*, p. 63.

Oricum, ea trebuia să fie o școală după modelul celebrei École de Chartes din Paris, pusă în serviciul Arhivelor și al studiului istoriei naționale⁸.

Regulamentul Arhivelor Statului din 1862 preciza, referitor la Școala de Arhivistică ce trebuia să se înființeze, că urma a se da noi dispoziții care să hotărască „*regularea acestor cursuri, spre a se întocmi o Școală de Paleografie, cu scopul de a forma oameni speciali pentru Serviciul Arhivelor și lucrării ce atârnă de dănsle*”⁹, dar problema rămâne suspendată, iar Regulamentul din 1872 nici nu o mai amintește.

Pe firul aceleiași idei, a nevoii acute de personal calificat, Grigore Manu, director general al Arhivelor Statului mai târziu, adresa și el un raport Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, la 9 octombrie 1870¹⁰, prin care solicita acest lucru, în contextul argumentelor pentru înființarea de depozite de arhivă în toate localitățile reședință de județ.

El insista asupra situației grave cu care se confruntau Arhivele, pe lângă altele și datorită lipsei de persoane competente în descifrarea documentelor, cu deosebire a celor în chirilică sau slavonă și nu numai. Tocmai de aceea, considera el, la acea vreme ar fi fost deosebit de utile, atât pentru interesele publice, cât și pentru cele private, înființarea pe lângă Arhiva Centrală din București a unor cursuri de paleografie, concomitent cu predarea și a altor cursuri de arhivistică, de istorie și arheologie, în felul acesta absolvenții putând fi folositori în cele mai diverse ramuri. Posesori ai unor profunde și diverse cunoștințe, dublate de o bună practică în arhivistică, ei ar fi putut deveni elemente de bază în arhivele județene, promotori activi ai culturii publice. Din această perspectivă, Manu considera că aceștia ar fi putut fi adevărați organizatori de biblioteci publice și de muzee locale, devenind astfel „*un indemn perpetuu pe lângă consiliile județene și comunale spre a crea asemenea instituții științifice*”. Mai mult, aceștia puteau deveni factori de nădejde ai instituțiilor locale, putând fi folosiți în orice serviciu care reclama cunoștințe mai deosebite, „*ca agenți ai cadastrului, ca conservatori (sic!) de ipoteci, când se vor organiza asemenea servicii, atât de imperios reclamate astăzi, ca experți în scripte și vor putea, la trebuință, ocupa cu onoare o catedră sau a fi însărcinați cu cursuri (sic!) ori conferințe publice, cu inscripțiuni școlare sau cu cercetări istorice și arheologice ca agenți ai*

⁸ George Potra, *Contribuțiuni la istoricul arhivelor românești*, în „Revista Arhivelor”, VI/1, 1944, p. 25.

⁹ D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 1/1862, f. 34-37.

¹⁰ Constantin Moisil, *Din istoria arhivelor românești: arhive județene și școală de arhivari*, în „Revista Arhivelor”, vol. II, nr. 4-5, 1927-1928, p. 220; a se vedea și Maria Dogaru, *Preocupări pentru organizarea arhivelor județene*, în *Sesiune de comunicări și referate. 29 mai 1971*, București, 1973, p. 33-38.

Comitetului Arheologic ori ai Societății Academice, sau cu orice alte asemenea lucrări de specialitate”.

Grigore Manu gândise încă din perioada 1866-1868 chiar și un program al cursurilor ce urmau a fi predate, cu o durată de trei ani, el cuprinzând cunoștințe de istorie universală, istorie a românilor, paleografie românească, sigilografie și epigrafie, limbă slavă, arhivistică și teorie a colecțiilor publice, numismatică, noțiuni de lingvistică, istorie a artei și diplomatică.¹¹ Din nefericire, dezideratele formulate de el au rămas în acest stadiu multă vreme după aceea.

Problematica pregătirii de specialitate a personalului a fost o constantă a preocupărilor conducătorilor Arhivelor Statului de-a lungul timpului, ea fiind evidentă, spre exemplu, în anul 1869, când Constantin Aricescu, director al Arhivelor Statului la acea vreme, solicita printr-un raport angajarea unui tânăr care, pe lângă cerința să fi încheiat studiile gimnaziale, trebuia să cunoască *„trei dialecte moderne, derivate din limba slavă sau cel puțin să cunoască bine limba bulgară de astăzi, spre a se trimite spre studiul limbei slave vechi în academia de la Paris...”*¹², sau, în 1889, când Bogdan Petriceicu Hasdeu atrăgea atenția, într-un alt raport¹³, că pentru lucrătorii din Arhivele Statului este nevoie de cunoștințe aparte care nu pot fi dobândite la noi decât prin practică îndelungată, deplângând totodată lipsa școlilor de specialitate din țară.

Aceste preocupări au fost evidente apoi pe tot parcursul secolului XX, fapt demonstrat de insistențele cu care aproape toți directorii care s-au succedat la conducerea instituției au solicitat, unii chiar reușind, înființarea unei școli pregătitoare pentru specificul instituției, completată de o mai mare rigurozitate în alegerea personalului și de formare a unui sistem de perfecționare continuă a acestuia.

În anul 1901, când marele istoric și arhivist Dimitre Onciul, atunci director al Arhivelor Statului (1900-1923), organiza un concurs, acesta era anunțat în presă, iar candidații susțineau examen la mai multe obiecte, cum ar fi caligrafia, paleografia chirilică, istoria românilor și limba franceză sau germană, ceea ce presupunea un anumit nivel al studiilor, obținut prin sistemul de învățământ din acea vreme.

Istoric prin excelență¹⁴, el s-a dovedit a fi și un profesor de excepție, știind să lucreze cu studenții la facultate, dar și în Arhive unde, adesea, își ținea seminariile, beneficiind din plin de un bogat material de tradus sau de descifrat

¹¹ A.S. 125, p. 64.

¹² D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 10/1869.

¹³ *Ibidem*, dosar 2/1889.

¹⁴ Acad. Ștefan Ștefănescu, *Dimitre Onciul - un istoric ilustru al generației Marii Uniri*, în vol. *Dimitre Onciul (1856-1923). Scrieri alese*, din seria *Cărți de căpătâi*, București, Editura Academiei Române, 2006, p. IX-XXXIV.

din slavă, respectiv, chirilică. Amintind faptul că a fost o vreme președintele Comisiei Monumentelor Istorice și a avut o contribuție importantă în constituirea Comisiei Heraldice, devenindu-i și acesteia președinte¹⁵, se explică ușor de ce Dimitre Onciul prefera ambianța Arhivelor Statului pentru implicarea studenților în exercițiile de heraldică, sigilografie sau diplomatică.

Constantin Moisil, director și el al Arhivelor Statului, în perioada 1923-1938, sublinia faptul că deși aceste seminarii patronate de Dimitre Onciul nu puteau substitui o școală de arhivistică, totuși ele au contribuit la formarea temeinică a unor studenți care, ulterior, au venit să lucreze în Arhive.¹⁶

Și Aurelian Sacerdoțeanu, care a analizat opera lui, observa că Dimitre Onciul a avut, printre altele, meritul că, prin desfășurarea seminariilor la Arhivele Statului, „a familiarizat astfel tinerele elemente promițătoare cu atmosfera de Arhivă, în general neutrăgătoare pe acele timpuri și a determinat măcar pe unii să fie ori arhiviști, ori scotocitori de arhive”¹⁷.

Situația dificilă cu care se confrunta instituția, în domeniul personalului și a pregătirii sale de specialitate, se va perpetua și în primele două decenii ale secolului următor, până după Primul Război Mondial.

Abia după punerea în aplicare a Legii pentru organizarea Arhivelor Statului din anul 1925¹⁸, criteriile de selecție vor deveni mai riguroase, între ele figurând, cel puțin în ceea ce privește posturile de conducere, obligativitatea licenței sau a doctoratului, iar pentru funcțiile de execuție absolvirea cursurilor secundare.

Marea problemă a Arhivelor românești, atunci, ca și acum, era că actele și documentele păstrate erau adesea redactate în limbi mai vechi sau mai noi, fiecare cu grafia proprie, depozitele fiind pline de documente scrise în paleografii, cu sigilii deosebite, cu inițiale complicat desenate, miniaturi și felurite decorații care așteptau specialiști pentru a fi descifrate.

Clasificarea, ordonarea, inventarierea și selecționarea materialului arhivistic, împreună cu alte operațiuni care trebuiau efectuate asupra arhivelor se constituiau în tot atâtea argumente pentru care era necesară înființarea unei instituții care să pregătească specialiștii necesari.

Pentru acest motiv, cel puțin, anul 1924 a fost unul deosebit de important pentru arhivistica românească deoarece atunci au fost concentrate documentele,

¹⁵ Virgiliu Z. Teodorescu, *Dimitre Onciul, președinte și protector al izvoarelor trecutului poporului român*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1994, p. 205.

¹⁶ Constantin Moisil, *Din istoria Școlii de Arhivistică*, în „Hrisovul”, I, 1941, p. 11-14.

¹⁷ Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitre Onciul. Scrieri istorice*, vol. I, București, 1968, p. 78.

¹⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 153, I, 15 iulie 1925.

fiind create arhivele regionale, s-a editat primul număr al „Revistei Arhivelor” și s-a înființat Școala de Arhivistică.

Cel căruia i se datorează înființarea Școlii de Arhivistică este Constantin Moisil, el reușind, prin multă perseverență, să convingă autoritățile vremii de necesitatea unei asemenea instituții de învățământ, care va funcționa pe lângă Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Constantin Moisil a fost o personalitate de primă mărime a mișcării intelectuale românești din prima jumătate a secolului XX, impunându-se prin activitatea sa pusă în slujba științei din țara noastră. A fost profesor timp de patruzeci de ani, pe parcursul cărora s-a dedicat istoriei, fiind considerat în literatura de specialitate ca unul dintre cei ce au pus bazele științelor fundamentale din acest domeniu: numismatica, medalistica, sigilografia, heraldica și, mai ales, arhivistica.

Cu întreaga sa competență, aflându-se în fruntea Arhivelor încă din 1923, el s-a preocupat de înființarea Școlii de Arhivistică în care să fie pregătiți viitorii arhiviști, pornind de la ideea că, pentru a face față ansamblului sarcinilor care stau în fața instituției, sunt necesari specialiști care să cunoască temeinic limbile în care sunt redactate documentele, să aibă pregătirea necesară pentru a le descifra, transcrie, traduce exact și să poată să le înțeleagă cuprinsul, fiind deci necesară o cultură cu totul specială¹⁹.

Toate acestea izvorau din convingerea sa că „rolul Arhivelor Statului nu este numai să păstreze în bune condiții materialul documentar, sigilografic și heraldic ce-l posedă, ci și de a-l clasa și a-l cataloga”²⁰ pentru a se reuși în cele din urmă publicarea documentelor.

La scurtă vreme după ce a preluat funcția de director general al Arhivelor Statului, Constantin Moisil a luat și cele dintâi măsuri eficiente pentru înființarea școlii și formarea personalului calificat în toate materiile care au ca obiect de studiu documentele, în felul acesta realizându-se ceea ce înaintașii săi, Grigore Bengescu II, Grigore Manu, Constantin Aricescu, B. P. Hasdeu și Dimitre Onciul nu reușiseră.

Astfel, într-un memoriu adresat Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, Constantin Moisil prezenta concepțiile sale cu privire la necesitatea și scopurile învățământului arhivistic de la noi²¹.

Pentru programul de studii s-a informat în privința organizării școlilor similare din alte țări, cum ar fi cele de la Paris, Madrid, Veneția, Petrograd.

¹⁹ Constantin Moisil, *Din istoria Școlii ...*, p. 12.

²⁰ *Ibidem*, p. 26.

²¹ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor*, dosar 540/1924, f. 1.2.

Vatican, Magdeburg și Liverpool, cerând totodată sfatul istoricilor și specialiștilor din țară²².

Plecând de la ideea necesității unei asemenea școli, el vorbea de un scop dublu al acesteia: „*întâi să pregătească personalul și specialiștii necesari arhivelor centrale și regionale, cum și arhivelor și registraturilor diferitelor autorități; al doilea, să înlesnească amatorilor și colecționarilor de documente vechi, proprietarilor de arhive familiale și tuturor celor ce ar voi să cerceteze și să studieze documentele noastre, puțința de a descifra și de a înțelege aceste prețioase rămășițe culturale lăsate de strămoși.*”²³

În primul an de activitate erau prevăzute șase cursuri – arhivistica, paleografiile română, latină, slavă și greacă, izvoarele istoriei românilor, iar pentru cel de-al doilea – sigilografia, heraldica, diplomatica, instituțiile vechi românești și dreptul vechi românesc²⁴.

Cei care urmau aceste cursuri trebuiau să fie absolvenți ai învățământului secundar, iar dascălii școlii erau formați din cadre universitare și din învățământul secundar.

Școala și-a deschis porțile în anul 1924, sub denumirea de Școală practică de arhivari-paleografi, și a funcționat în localul pus la dispoziție de Direcția Generală, împreună cu biblioteca.

Deschiderea cursurilor la anul I a avut loc la 28 noiembrie, în prezența miniștrilor Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, a profesorului N. Iorga și a unor prieteni ai Arhivelor, cadre didactice și elevi²⁵, dar abia în anul următor Școala practică de arhivari-paleografi va fi confirmată legal, odată cu intrarea în vigoare a noii Legi de organizare a Arhivelor Statului²⁶.

În această lege, la capitolul privind activitatea științifică, în art. 15, se prevedea că pe lângă Direcția Generală urma a se înființa o Școală practică de arhivari-paleografi „*în scop de a pregăti personalul de specialiști necesar Arhivelor centrale și regionale și de a răspândi în publicul cult cunoștințele practice necesare pentru înțelegerea și studierea documentelor, peceților, monumentelor eraldice și miniaturistice etc. și pentru apărarea lor de distrugere, ori înstrăinare*”.

Erau, în continuare, enumerate obiectele care urmau a se preda în această școală ce va avea un ciclu complet de doi ani, adică „*arhivistica, paleografia*

²² Emilia Poștăriță, Constantin Moisil, în *Figuri de arhiviști*, București, D.G.A.S., 1971, p. 280.

²³ Constantin Moisil, *Din istoria Școalei...*, p. 25.

²⁴ Emilia Poștăriță, *op.cit.*, p. 281; Constantin Moisil, *Din istoria Școalei...*, p. 24; A. S. 125, p. 64.

²⁵ Constantin Moisil, *Din istoria Școalei...*, p. 25.

²⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 153, I, 15 iulie 1925.

română, paleografia latină, paleografia slavă, paleografia elină, diplomatica generală și românească, cronologia, genealogia, sigilografia, eraldica, miniaturistica, instituțiile românești, numismatica, izvoarele istoriei românilor și dreptul românesc etc.”

Cu privire la elevii școlii se prevedea că aceștia urmau a se recruta dintre absolvenții de curs secundar sau de școli similare, iar după absolvirea cursului de doi ani și în baza unui examen trecut cu succes, primeau titlul de diplomați ai Școlii practice de arhivari-paleografi. Pentru a primi însă acest titlu criteriile erau extrem de severe, ceea ce este demonstrat de faptul că până în anul 1940, din 854 de elevi înscriși, doar 30 au reușit această performanță²⁷.

Se preciza, de asemenea, că directorul școlii era directorul general al Arhivelor Statului, iar personalul didactic se recruta dintre profesori, agregati, conferențieri și docenți universitari, profesori secundari specialiști sau alte persoane cu lucrări sau studii temeinice în vreuna dintre specialitățile ce se predau în școală.

Ca urmare, pe toată perioada cât a deținut funcția de director general al Arhivelor Statului, Constantin Moisil a deținut-o și pe aceea de director al școlii, fiind și profesor, alături de specialiști de renume din perioada respectivă, predând cursuri de arhivistică, heraldică, numismatică generală și românească, medalistică și sigilografie. A continuat să țină cursuri până în anul 1940, chiar și după ce ieșise la pensie²⁸.

Încă de la început el a avut grijă să doteze școala cu tot materialul didactic necesar, să creeze un laborator fotografic și să editeze un anuar al școlii în care să apară lucrările profesorilor și elevilor, precum și cele mai însemnate documente de arhivă²⁹. Din acea perioadă datează, de altfel, și primul album de paleografie română realizat de profesorii I. Bianu și N. Cartoian, care s-a dovedit a fi un prețios ajutor pentru profesori în ținerea cursurilor de istorie națională și de istorie a limbii și literaturii române.

În aria de interes a lui Constantin Moisil s-a înscris și adaptarea continuă a școlii la cerințele activității științifice și culturale, ceea ce îl va conduce la înființarea unei secții de bibliologie și a alteia de expertiză grafică, ambele funcționând pe lângă cea de arhivistică și paleografie³⁰.

La 30 mai 1931³¹ apare un nou regulament al școlii, ce s-a aplicat provizoriu încă din anul școlar 1926/1927, și care îi va modifica acesteia

²⁷ Emilia Poștăriță, *op.cit.*, p. 281.

²⁸ Ilie Țabrea, *Constantin Moisil*, București, Editura Științifică, 1970, p. 74-75.

²⁹ Ioana Burlacu, *Constantin Moisil și Școala de Arhivistică*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1977, p. 85.

³⁰ Emilia Poștăriță, *op.cit.*, p. 281.

³¹ „Monitorul Oficial”, nr. 131, I, 10 iunie 1931.

denumirea în Școală Superioară de Arhivistică și Paleografie, considerându-se că era „o instituție de învățământ superior, caracterizată atât prin obiectele care se predau cât și prin pregătirea profesională și calitatea elevilor, aceștia din urmă fiind cu toții absolvenți de curs secundar (baccalaureat)”.³²

Art. 15 al Legii din 1925 suferă însă o modificare prin Legea nr. 36 din 5 aprilie 1932 pentru modificarea unor dispozițiuni din Legea pentru organizarea Arhivelor Statului³³, care totuși consfințește încă o dată noul statut al școlii, în sensul că „pe lângă Direcțiunea Generală se va înființa, în înțelegere cu Universitatea, o Școală specială de arhivistică și paleografie (...)”. Totodată, se prevedea ca în bugetul Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor să fie înscrisă în fiecare an o sumă atât pentru publicații, cât și pentru această școală specială.

În plus, în înțelegere cu același minister tutelar și cu autorizarea acestuia, urmau să se desfășoare o serie de cursuri speciale pentru funcționarii arhivelor de la autorități sau instituții publice și particulare.

Este, totodată, demn de remarcat că trei dintre cei șase membri ai Consiliului de Perfecțiune al Arhivelor Statului, care avea drept îndatorire să propună directivele generale în activitatea științifică, de a aduna și administra fondurile necesare acestei activități și de a se pronunța asupra materialului arhivistic ce urma a se selecționa periodic, proveneau din rândurile cadrelor didactice de la Școala de arhivari și paleografi.

Regulamentul din mai 1931 prevedea că scopul școlii, instituție de învățământ superior de această dată, era acela de a pregăti arhiviști, bibliotecari și experți grafici. Acesta a fost motivul pentru care, pe lângă disciplinele obișnuite, enumerate anterior, au fost înscrise și altele, predate în cadrul celor două secții nou înființate amintite mai sus.

Încă de atunci Constantin Moisil se preocupa în mod deosebit de soarta absolvenților școlii, solicitând Consiliului de Miniștri ca aceștia să fie numiți cu predilecție în sistemul Arhivelor, dar și în posturi adecvate din administrație³⁴.

Pentru tânăra școală au urmat câțiva ani mai grei, între 1931 și 1936, când statul a încetat să o subvenționeze, astfel încât profesorii, numai din pasiune și datorie au continuat să predea, fără a fi și remunerați.

Învățământul arhivistic va continua însă, iar în Legea învățământului din anul 1938, prin străduința directorului general al Arhivelor Statului, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, Școala de Arhivistică va fi înscrisă între așa-numitele „școli speciale”, în rândul școlilor superioare, sub denumirea de Școala de

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, nr. 81, I, 5 aprilie 1932.

³⁴ Emilia Poștăriță, *op.cit.*, p. 282.

arhivistică, având o durată de trei ani³⁵ (deși această durată va crește efectiv abia începând cu anul 1940).

Considerând că scopul școlii este în cele din urmă unul științific, el se va axa în organizarea acesteia pe metodică și tehnică în cercetarea științifică, în primul rând în cea istorică, pe pregătirea de specialiști în domeniul celor trei mari instituții de cultură destinate păstrării și prezentării neprețuitelor tezaure documentare ale omenirii: arhiva, muzeul și biblioteca³⁶.

Din anul 1939 se reglementează problema salariilor profesorilor, iar din 1940 durata cursurilor crește la trei ani, după cum s-a amintit deja.

O problemă foarte importantă a fost abordată în 1940 de către Aurelian Sacerdoțeanu, fiind descrisă în Darea de seamă privind activitatea în Arhivele Statului pe acel an³⁷. Cum tocmai atunci se alcătua un nou cod al funcționarilor publici, pentru care se constituise o comisie specială, Aurelian Sacerdoțeanu își exprimase convingerea că prin apariția acestuia toate problemele legate de statutul personalului din arhive se vor rezolva, deoarece „*trebuie să se știe odată și în țara noastră, de cei care dirijează, că serviciul de arhivă este strict științific și că trebuie apreciat ca atare*”.

Aflând cu surprindere că respectiva comisie uitase, pur și simplu, să-i aibă în vedere și pe cei din Arhive, ei urmând a avea același statut cu cei din registraturile instituțiilor obișnuite, a intervenit pe lângă ministrul Petre Andrei, care a dispus imediat corectarea greșelii, creându-se o grupă specială pentru arhivarii și paleografii din Arhivele Statului. Atunci, aprecia Sacerdoțeanu, ar fi fost momentul ca, în vederea realizării unei judicioase diferențieri între arhivarii și paleografii specialiști de la Arhivele Statului și arhivarii și registratorii de la arhivele de registraturi, să se adopte pentru cei dintâi vechiul termen de arhiviști.

Din păcate, la scurtă vreme după aceea, la 11 octombrie 1941, Școala de Arhivistică a fost desființată, procesul de învățământ continuând, numai cu anul al doilea și al treilea³⁸, dar în cadrul Facultății de Litere și Filozofie de la București.

În anul 1942 a fost reînființată în baza Legii învățământului superior și a fost trecută în rândul școlilor superioare speciale, dezvoltându-și activitatea, iar în baza aceleiași legi a luat ființă Institutul de Cercetări Arhivistice. Aici urmau a se aprofunda „*numai probleme de amănunt și erudiție pe care le naște o cercetare de arhivă*”, după cum se preciza într-o notă a redacției revistei

³⁵ Ioana Burlacu, *op.cit.*, p. 86.

³⁶ Idem, Aurelian Sacerdoțeanu, *director general al Arhivelor Statului*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1992, p. 35.

³⁷ „Revista Arhivelor”, IV/2, 1941, p. 339.

³⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1941 făcută de către Consiliul de perfecționare*, în „Revista Arhivelor”, V/1, 1942, p. 173, 174.

„Hrisovul” din anul 1942³⁹, în care apare și o deosebit de interesantă precizare, potrivit căreia *„paleografiile atât de variate la noi, cu toate dificultățile speciale, studiul izvoarelor istorice și critica lor, analiza știrilor informative, determinarea caracterului instituțiilor vechi românești și dreptul nostru, problemele pe care le ridică arheologia națională creștină și barbară și orice chestiune care ar putea preocupa pe un membru al Institutului, este un obiect de cercetare în comun, de discuție și determinare”*, ele constituind, de fapt, probleme care necesitau muncă și pregătire, în fapt exact atribuțiile școlii.

Pentru lucrările științifice ale cercetătorilor de aici, dar și pentru cele ale profesorilor de la școală, încă din 1941 este tipărit un buletin cu numele „Hrisovul” care, cu intermitențe, va apărea multă vreme și în care văd lumina tiparului studii de tehnică și informație arhivistică. Totodată, pentru lucrările speciale, apărea o colecție numită „Lucrările Școalei de Arhivistică”.

Anul 1942 s-a dovedit a fi unul bun pentru școală, lucru mărturisit de Aurelian Sacerdoțeanu în *Darea de seamă despre Arhivele Statului* pe acel an⁴⁰, deoarece prin Legea Petrovici privitoare la organizarea învățământului superior ea a fost integrată definitiv în învățământul superior.

Prestigiul școlii este în continuă creștere, în primul rând datorită notorietății profesorilor care alcătuiau la acea vreme corpul didactic. Este relevantă în această privință componența acestuia în anul școlar 1942-1943⁴¹. Astfel, cursul de paleografie română și critica textelor era deținut de profesorul Emil Vîrtosu, cel de paleografie latină și limba textelor de profesoara Maria Holban, cel de arhivistică, diplomatica generală și românească și cronologie de profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, sau cel de numismatică și arheologie, medie și modernă, generală și română de profesorul Emil Condurachi.

În același an se înființează, în cadrul școlii, și o secție de numismatică, titularul cursului fiind Emil Condurachi, secția primind și o donație importantă, formată din 100 de monede din partea colecționarului V. Canarache, membru al Societății Numismatice⁴². Printr-o altă donație, a unui manuscris latin, făcută de consulul general Constantin Karadja, se deschidea seria manuscriselor latinești ale școlii de arhivistică⁴³.

³⁹ „Hrisovul”, II, 1942, p. 217.

⁴⁰ „Revista Arhivelor”, V, 1942/1943, p. 402.

⁴¹ „Hrisovul”, III, 1943, p. 147-148; este demn de remarcat faptul că revista „Hrisovul” III (1943) a apărut ceva mai târziu deoarece, pe când era la cules, tipografia „Cartea Românească” a fost bombardată, în mai 1944.

⁴² *Ibidem*, p. 151.

⁴³ *Ibidem*, p. 153.

Din păcate, în 1947 catedra de arheologie medievală și modernă, numismatică și sigilografie din cadrul Școlii de Arhivistică⁴⁴, condusă de Emil Condurachi, a fost desființată.

Începând cu anul 1943, întreaga activitate științifică se va desfășura sub controlul și îndrumarea Institutului de cercetări științifice⁴⁵, înființat din inițiativa lui Aurelian Sacerdoțeanu, și care avea drept scop dezvoltarea activității editoriale prin publicarea de sinteze, monografii, ediții critice și texte, documente, albume, manuale și studii de metodică istorică, organizarea de ședințe de comunicări cu caracter științific sau didactic, de conferințe, excursii de studii, participarea la manifestări arhivistice internaționale, organizarea unei sesiuni de informație și documentare științifică pentru cercetători ai mărturiilor istorice românești, alcătuirea unei biblioteci de specialitate, a unei bibliografii antice, organizarea de cursuri de specialitate, de completare a cunoștințelor lucrătorilor netitrați din arhive, biblioteci și muzee⁴⁶.

O adevărată profesie de credință o exprimă Aurelian Sacerdoțeanu în anul 1944, când, în cuvântul său la deschiderea anului școlar, preciza că școala are două scopuri fundamentale⁴⁷: să formeze pe cercetătorul erudit al studiilor istorice, pe de o parte, iar pe de altă parte să formeze și pe organizatorii celor două instituții de bază ale culturii, arhiva și biblioteca.

Tot el, într-un articol⁴⁸ preciza că pentru a poseda cunoștințele necesare, arhivistul are nevoie în școală de studiul unor discipline fundamentale pentru atingerea acestui scop. Astfel, considera el, paleografia este instrumentul esențial al arhivistului, deoarece fără ea nu poate citi textele păstrate de arhive, cronologia constituie însăși osatura arhivei, fiind necesară cunoașterea tuturor formelor de datare întrebuițate oriunde și oricând, iar geografia istorică dă arhivistului posibilitatea de a face precizările topografice necesare.

Dacă geografia istorică și cronologia, aprecia el, ajută la fixarea în spațiu și timp a scriilor documentare, dreptul ajută la înțelegerea cuprinsului lor prin raporturile existente între membrii societății, genealogia la cunoașterea generațiilor sau familiilor în sens istoric, ca și la înțelegerea marilor interese sociale.

Între cunoștințele necesare arhivistului și pe care Școala de Arhivistică trebuie să le ofere, se înscriau, în concepția sa, sigilografia sau sfragistica, filologia, diplomatica și bibliologia.

⁴⁴ *Ibidem*, VII, 1947, p. 257.

⁴⁵ D.A.N.I.C., fond Școala de Arhivistică, dosar 32/1942, f. 1-36.

⁴⁶ Ioana Burlacu, *Aurelian Sacerdoțeanu* ..., p. 36.

⁴⁷ „Hrisovul”, IV, 1944, p. 112.

⁴⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *Pregătirea arhiviștilor*, în *loc.cit.*, p. 6-41.

Unele dintre aceste discipline îl ajută pe arhivist să afle cuprinsul actelor, altele să le pună în ordine și să le claseze, să le studieze, iar altele să le evidențieze valoarea probatorie sau informativă. Dincolo, însă, de aceste cunoștințe valabile pentru orice istoric, el considera că arhivistul trebuie să cunoască istoria instituțiilor și magistraturilor, a guvernărilor, regimurilor și administrațiilor dispărute.

Dar toate aceste cunoștințe trebuie completate cu cele obținute prin disciplina științifică specială, numită arhivistică. Numai ea dă posibilitatea cunoașterii istoricului și legislației arhivistice generale și speciale, ca și elementele necesare propriei activități profesionale.

El atrăgea totodată atenția că Universitatea nu poate pregăti arhiviști și nici nu poate da erudiției atât cât trebuie, singura capabilă, prin disciplinele sale să facă acest lucru fiind o școală specială, adică tocmai cea de arhivistică.

Toate aceste idei au stat la baza activității Școlii de Arhivistică pe tot parcursul existenței sale, așa încât, cu intermitențe, a dat arhivisticii românești generații de specialiști.

Anul 1945 aduce cu sine completarea catedrei de Metodologie și istoriografie, genealogie și heraldică prin venirea ca titular a lui Mihai Berza, iar în anul 1947 școala se putea mândri că existau deja 11 catedre complete, trei posturi de asistenți și șase posturi administrative. Ea continua să-și desfășoare activitatea pe lângă Direcția Generală a Arhivelor Statului, dar depindea de rectoratul Universității București în ceea ce privea controlul activității didactice și eliberarea diplomelor⁴⁹.

În urma Reformei învățământului din anul 1948, Școala de Arhivistică se transformă în Institutul de Arhivistică, Bibliologie și Muzeologie care, la 9 septembrie 1950, va fi și el desființat, pregătirea specialiștilor în arhivistică rămânând pe seama Facultății de Istorie a Universității din București.

Prin acest act se punea capăt, pentru o lungă perioadă, tradițiilor, înfiripate încă din anul 1924, de formare și instruire a unui personal adecvat cerințelor Arhivelor Statului, precum și studiilor de specialitate rezultate din cercetările asupra documentelor aflate în depozitele proprii. În felul acesta instituția arhivelor pierdea o școală la care au predat și s-au format arhiviști de înaltă clasă, care au devenit membri sau membri corespondenți ai Academiei, profesori universitari sau cercetători de renume în țară și străinătate⁵⁰.

⁴⁹ A. S. 125 ani, p. 65.

⁵⁰ Ștefan Hurmuzache, *Câteva gânduri despre formarea profesională a arhiviștilor*, în „Revista Arhivelor” nr. 4/1991, p. 521; autorul amintește și câteva astfel de personalități: academicienii C. Moisil, C. C. Giurescu, E. Condurachi, membrii corespondenți ai Academiei M. Berza, A. Elian, M. Holban, profesorii universitari N. Cartojan, H. Stahl, A. Sacerdoțeanu, P. P. Panaitescu, I. C. Filitti, Victor Gündisch.

Consecințele au fost deosebit de grave pentru arhivistica românească. Pe de o parte, multă vreme nu au mai putut fi pregătiți specialiști în domeniu, cei formați în aproape 25 de ani de funcționare a școlii părăsind treptat sistemul și lăsând în urmă goluri greu de acoperit. Pe de altă parte, absolvenții secției de arhivistică a Facultății de Istorie, prin programele de învățământ, nu primeau prea multe noțiuni de teorie și practică arhivistică, de științe auxiliare ale istoriei sau de limbi moderne și străine vechi, de paleografii. Unele discipline auxiliare nici nu s-au mai predat, cum ar fi grafologia, codicologia, izvoarele interne și externe, istoria instituțiilor, geografia istorică, filologia, dreptul administrativ⁵¹.

Pentru o perioadă de treizeci de ani învățământul arhivistic românesc va funcționa la nivel de avarie și abia după decembrie 1989 vor fi create condițiile necesare pentru a se încerca o revenire care să răspundă într-adevăr nevoilor Arhivelor Naționale ale României, reînviind, totodată, o frumoasă tradiție.

Résumé

L'auteur retrace une brève histoire de l'enseignement archivistique jusqu'à la moitié du XX-ème siècle. Les débuts de l'enseignement archivistique se trouvent dans les monastères, où on enseignait la paléographie et on étudiait les langues des textes anciennes. En ce qui concerne la formation professionnelle des employés des Archives de l'État (l'institution date depuis 1831), elle ne reste qu'un idéal. Annoncée dans le règlement de 31 octobre 1862 (cours de sciences spéciales qui touchaient à l'activité dans les archives) une institution d'enseignement archivistique ne fut fondée qu'en 1924: l'École pratique d'archivistes-paléographes. Cette école a constitué un foyer scientifique qui a assuré de très bons spécialistes aux Archives.

⁵¹ *Ibidem*, p. 522.

Considerații privind restaurarea pergamentului în Arhivele Naționale ale României

GABRIELA DUMITRACHE

I. Definiție și compoziție

Pergamentul este o piele semităbăcită¹ folosită ca suprafață de scriere în Asia Mică dinaintea de anul 200 î.Chr.² Datorită ușurinței cu care se obțineau materialele și a avantajelor clare pe care le avea ca suprafață de scriere, noul suport a înlocuit gradat papirusul.

Se cunosc foarte puține lucruri despre felul cum era fabricat pergamentul în trecut, dar procedeul nu poate fi foarte diferit de cel folosit de călugării din Evul Mediu. Se foloseau piei de miel, capră, vițel, care se imersau în apă de var timp de trei zile pentru a îndepărta mai ușor grăsimea, carnea și părul³. Apoi se curăța complet părul folosind un instrument ascuțit și pielea astfel obținută era uscată pe gherghief. Odată uscată, procesul era completat prin frecarea ambelor părți cu un material abraziv, pentru a asigura o grosime uniformă și pentru netezirea ambelor părți. Acest procedeu conducea la obținerea unor suporturi de scriere care erau mai puțin flexibile decât papirusul, dar mai rezistente, puteau fi folosite pentru scris ambele părți⁴, în zonele nordice, sau numai o parte, în cele sudice, iar greșelile puteau fi șterse prin simpla răzuire, cu un cuțit special numit *rasorium*.

Din punct de vedere morfologic, pergamentul reprezintă partea interioară a pielii (*derma*)⁵ și fiecare față are caracteristici diferite: fața exterioară este mai compactă și de o nuanță mai închisă, mai galbenă și mai zgrunțuroasă. Fața interioară, mai albă și mai cărnăsoasă, este partea care vine în contact direct cu carnea animalului. Aceasta este partea pergamentului preferată pentru scris.

¹ *Dicționar al Științelor Speciale ale Istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 184.

² G. D. M. Cuhna, *Conservation of Library Materials. A manual and Bibliography on the care, repair and restoration of library materials*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 8, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1973, p. 39.

³ W. H. Langwell, *The conservation of books and documents*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 6, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1972, p. 64.

⁴ Măriuca Radu, Angela Repanovici, *O istorie a tiparului și tipăriturilor*, Brașov, Editura Universității „Transilvania”, 2002, p. 228.

⁵ W. Wachter, *Restaurarea cărții*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 22, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1986, 242 p.

Cel mai fin pergament, folosit în special pentru cărțile excepționale, de mici dimensiuni, este acela făcut din pielea animalelor nou-născute sau nenăscute. În acest caz pielea este atât de fină și transparentă încât stratul de hialină poate fi cu greu distins de partea cărnosă, care este puțin dezvoltată.

Dintre toate elementele care alcătuiesc pielea, singurele care rămân în pergament după prelucrare sunt proteinele insolubile în apă⁶, grupate formând fibre de o rezistență fizică deosebită și cu o mare capacitate de hidratare. Apa, ca și în cazul hârtiei, formează legături intermoleculare care leagă fibrele, în special chimic, prin punți de hidrogen. Aceasta înseamnă că rolul apei, mai exact al umidității, este de primă importanță în conservarea pergamentelor.

II. Factori de deteriorare și conservarea pergamentelor

II. 1. Factori fizici

Principalele cauze care deformează suprafața și degradează aspectul pergamentului sunt schimbările bruște ale valorilor umidității și temperaturii. Deoarece este o piele semităbăcită, cea mai mare problemă a pergamentului este instabilitatea sa fizico-chimică, datorată sensibilității legate de binomul temperatură-umiditate.

Pergamentul se caracterizează printr-o mare higroscopicitate⁷, deoarece fibrele sunt legate prin intermediul moleculelor de apă. Aceste molecule sunt formate din atomi de oxigen și hidrogen, și datorită acestor legături chimice fibrele de proteine sunt legate coerent, într-o anumită lungime, astfel încât balanța higrometrică să nu fie perturbată.

Spre deosebire de materialele celulozice, trăsătura caracteristică a pergamentului este aceea că fibrele nu sunt împăslite și nu există substanță de înleiere pentru a ajuta adeziunea mecanică.

Pielea are proprietatea de a fi flexibilă datorită dispunerii naturale a fibrelor proteinice, dar, atunci când balanța higrometrică este perturbată, din cauza lipsei de umiditate, devine rigidă. Deshidratarea duce la izolarea filamentelor proteinice (ruperea legăturilor de hidrogen), iar această separare

⁶ I. Sandu, I. C. A. Sandu, *Chimismul proceselor și studiul materialelor*, în *Chimia conservării și restaurării cărților vechi*, vol. I, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1998, p. 101.

⁷ I. C. A. Sandu, I. Sandu, P. Popoiu, A. van Saanen, *Aspecte metodologice privind conservarea științifică a patrimoniului cultural*, Iași, Editura CORSON, 2001, p. 17.

atrage după sine reducerea flexibilității, provocând ruperea⁸, exfolierea sau chiar dezintegrarea suportului.

În cazul saturării cu apă, moleculele de apă în exces transformă fibrele în gelatină. Descompunerea pergamentului va fi agravată și de efectul hidrolizei.

Microclimatul ideal pentru păstrarea pergamentelor este realizat prin menținerea umidității relative între 50 și 60 % și a temperaturii între 18 și 20⁰ C⁹. Pergamentul, cu toate că este sensibil la schimbările hidrotermice, se adaptează foarte bine la mediul înconjurător, dar suferă serioase deteriorări când temperatura depășește valoarea de 40⁰ C, iar umiditatea relativă atinge valori mai mari de 70%.

II. 2. *Factori chimici*

Deteriorarea pergamentului datorată cauzelor chimice este mai rară decât în cazul hârtiei. Problema acidității este, practic, inexistentă pentru că în procesul prelucrării se folosesc substanțe pseudotanante alcaline. Sunt și situații când în pergament se observă acțiunea acidității¹⁰, aciditate care apare din cauza prelucrării necorespunzătoare a acestuia. Deteriorările în pergament se mai pot produce din cauza acțiunii microorganismelor și a poluării atmosferice. Pentru prevenirea acidifierii apărute din cauza agenților atmosferici se poate aplica direct pe pergament o soluție bazată pe lactat de potasiu.

Alcalinitatea, mai comună în cazul pergamentului decât în cel al hârtiei, duce la îngălbenirea pergamentului, dar acest fenomen se mai poate datora acizilor grași rezultați în procesul defectuos de tăbăcire, prin care nu s-au eliminat complet grăsimile, poluării, mai ales dacă aerul conține particule de fier care sunt transformate în hidroxizi colorați, și varului în exces.

În comparație cu hârtia, pergamentul este afectat mai mult de murdărirea suprafeței. Praful de pe suprafață se îndepărtează foarte greu, pentru că pătrunde profund, permițând încrustarea murdăriei între porii stratului cărnos și în interiorul stratului de hialină.

II. 3. *Factori biologici*

În ceea ce privește deteriorările biologice, natura alcalină a materialului proteinic inhibă acțiunea multor microorganisme, dar, dacă sunt condiții care

⁸ W. H. Langwell, *The conservation of books and documents*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 6, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1972, p. 65.

⁹ M. Husarska, I. Sadurska, *Conservarea colecțiilor în arhive și biblioteci*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 1, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1969, p. 67.

¹⁰ I. C. A. Sandu, *Principii fundamentale de teoria conservării și restaurării*, Iași, Editura CORSON, 2000, p. 42.

favorizează înmulțirea acestora, pergamentul poate fi atacat atât de ambii agenți (alcalinitate, microorganisme), cât și de insecte¹¹. Acțiunea microorganismelor (bacteriilor) este vizibilă prin îngălbenirile produse în suportul grafic.

II. 4. Factori mecanici

Marea majoritate a pergamentelor se păstrează sub formă pliată și deteriorările apar pe linia de pliere. Uzura mecanică poate interveni și din cauza manipulării defectuoase a pergamentelor care sunt deja deteriorate.

Trebuie avut în vedere faptul că în perioada de așteptare, până în momentul trimiterii sale la Laboratorul de restaurare, documentul trebuie protejat prin introducerea în mijloace de păstrare adecvate, care vor asigura protecția documentului și în timpul transportului spre locul de restaurare.

III. Etapele procesului de restaurare

III. 1. Evidența documentului

După ce au fost verificate datele din scrisoarea de însoțire cu care documentul a sosit în laborator, se procedează la înregistrarea acestuia în evidențele serviciului. Scrisoarea de însoțire trebuie să conțină minimul de date care pot duce la identificarea documentului (fondul sau colecția din care face parte, cota u.a., scurte informații legate de conținutul documentului etc.).

III. 2. Verificarea stării fizice a documentului și stabilirea tehnicii de restaurare care urmează a fi aplicată

Verificarea începe cu analiza caracteristicilor materialului, ale particularităților documentului și identificarea formelor de degradare¹² precum și, pe cât posibil, a cauzelor care au dus la producerea acestora. Pornind de la aceste informații este stabilit cel mai potrivit procedeu de restaurare¹³, în funcție de caracteristicile și de starea de degradare a documentului. Cele mai frecvente deteriorări sunt cele mecanice și cele determinate de acțiunea microorganismelor.

¹¹ Susan G. Swartzburg, *Preserving Library Materials. A manual*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 23, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1987, p. 35.

¹² Françoise Flieder, Michel Duchein, *Cărți și documente de arhivă: protecție și conservare*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 24, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1988, p. 114.

¹³ Florea Oprea, *Investigația de laborator – etapă premergătoare restaurării*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3/1985, p. 291.

Ținând seama de faptul că marea majoritate a pergamentelor s-au păstrat de-a lungul timpului sub formă pliată, primele degradări mecanice apar pe liniile de pliure, precum și în zona sigiliilor. De asemenea, mulți din pigmentii colorați folosiți sunt aplicați sub formă de peliculă, la suprafața suportului grafic și, deteriorându-se în timp componenta de legătură, există porțiuni din document unde pigmentul s-a desprins.

III. 3. Fotografierea

Etapă aceasta este foarte importantă deoarece, pe de o parte, fotografia reprezintă o dovadă a stării de conservare, a evoluției procesului de restaurare și a rezultatului final și, pe de altă parte, are rolul de măsură de protecție față de riscurile implicate în orice proces de restaurare. La sfârșitul procesului de restaurare documentul este fotografiat din nou și, de obicei, această fotografie înlocuiește documentul original în activitățile de cercetare.

III. 4. Dezinsecția și dezinfecția

Orice document care intră în Laboratorul de restaurare trebuie tratat împotriva acțiunii agenților biologici, fie că a fost sau nu contaminat.

Metoda de dezinsecție și dezinfecție care se utilizează în prezent în Laboratorul central de restaurare al Arhivelor Naționale ale României este cea care se bazează pe folosirea unei soluții apoase de mertiolat de sodiu (etil-mercur-tiosalicilat de sodiu) sau a unei soluții alcoolice de pentaclorfenolat de sodiu.

III. 5. Fixarea cernelurilor

Înainte de efectuării oricărui tratament de restaurare trebuie făcute teste pentru a vedea dacă cerneala folosită este rezistentă la tratamente umede sau dacă este necesar să fie protejată¹⁴. Unul dintre cei mai folosiți compuși pentru protejarea cernelurilor (pigmenților) este acetatul de celuloză (solubil în acetonă). Acesta se aplică folosind o pensulă fină care va acoperi numai linia scrisului. Acest compus are avantajul că la terminarea lucrării de restaurare poate fi îndepărtat cu ajutorul unui solvent, cu atenție pentru a nu îndepărta odată cu pelicula de acetat și pelicula de pigment. În cazul în care pigmentii sunt foarte ușor solubili în apă, se evită folosirea tratamentelor care presupun umezirea în exces a documentului.

¹⁴ *Ibidem*, p. 294.

III. 6. Curățirea pergamentului

De cele mai multe ori, pergamentul este acoperit cu straturi destul de groase de murdărie tocmai din cauza structurii sale proteinice fără substanță de încheiere. Fiind un material mai rezistent decât hârtia, pergamentul permite aplicarea pentru curățire mecanică a metodelor slab abrazive. După curățarea mecanică se realizează emolieria documentului cu ajutorul unei soluții hidroalcoolice de bicarbonat de sodiu. Alcoolul etilic¹⁵ ajută la deschiderea mai rapidă a porilor, facilitează penetrarea lichidului și grăbește uscarea datorită creșterii vitezei de evaporare. La sfârșitul operațiunii de emolierie pergamentul capătă un grad de umiditate suficient de mare pentru a-i asigura o rezistență îndelungată.

III. 7. Uscarea și presarea

Procedeul aplicat în Arhivele Naționale ale României pentru uscarea și presarea documentului este acela de introducere a pergamentului între materiale absorbante și apoi presare la rece¹⁶. Pentru a evita acțiunea distructivă a microorganismelor este necesar ca materialele absorbante să fie schimbate frecvent, mai ales la început. Timpul necesar pentru întindere și uscare variază de la document la document și depinde și de condițiile din camera de lucru. Se poate aprecia ca timp minim de lucru, o lună¹⁷.

III. 8. Consolidarea suportului grafic

Completarea suportului grafic se realizează prin utilizarea unei site de mătase naturală, care este croită după forma golului, cu 3-5 mm mai mare decât acesta. Ca adeziv se folosesc cleiuri speciale pe bază de collagen sau polivinilice¹⁸. După completare, pergamentul este ținut din nou la presă un timp suficient ca priza făcută de adeziv să fie fermă și documentul neted.

¹⁵ E. Vaccaro, *Conservarea și restaurarea materialelor bibliografice*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 1, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1969, p. 26.

¹⁶ Florea Oprea, *Cercetări privind restaurarea pergamentelor și legăturilor din piele*, în „Revista Arhivelor” nr. 1/1980, p. 60.

¹⁷ Monica Cruceru, *Restaurarea unui pergament cu sigiliu de la F.A.S. Cluj*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3/1985, p. 305.

¹⁸ W. H. Langwell, *The conservation of books and documents*, în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 6, București, Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., 1972, p. 105.

III. 9. Mijloace de protecție și restituirea documentului

După restaurare, pergamentele nu se mai pliază. Fiecărui pergament i se confecționează o mapă specială de protecție. Mapa este prevăzută cu două buzunare, într-un buzunar se va regăsi documentul original și în celălalt buzunar se va afla o fotografie a documentului, după restaurare, care va fi utilizată pentru cercetare. La sfârșitul procesului de restaurare documentul este restituit deținătorului.

IV. Concluzii

Procedeele de restaurare, în general, și cele de restaurare a pergamentelor, în special, presupun tehnici de lucru deosebite, cu etape laborioase, necesită materiale specifice care trebuie să îndeplinească anumite caracteristici. Având în vedere aceste aspecte, cumulate cu ideea că este mai bine să previi decât să tratezi, ajungem la concluzia că trebuie acordată o mare atenție *păstrării și conservării documentelor*, iar în acest sens să ne amintim de inscripția epigrafică de la Behistun cu formula „nu șterge și nu distruge nimic; păstrează-le intacte până când timpul nu va mai exista pentru tine”¹⁹.

Résumé

En résumant une vaste bibliographie et l'expérience de restaurateur, l'auteur fait une brève présentation des étapes parcourues par le parchemin dans le processus de restauration dans le laboratoire central des Archives Nationales de Roumanie. Les parchemin à restaurer est enregistré dans les registres du laboratoire conformément à la lettre qui l'accompagne, son état physique est vérifié afin d'établir les techniques de restauration qui seront appliquées: il est d'abord photographié, traité contre la poussière et les parasites. Une longue expérience assure le bon choix des substances chimiques et de l'encre à utiliser. Le séchage du parchemin, sa protection dans une enveloppe et la restitution du document au magasin sont les dernières étapes du traitement du parchemin.

¹⁹ R. Reed, *Ancient Skins and leathers*, Seminar press, London and New York, 1972, p. 2.

Privilegiile orașului Baia Sprie (sec. XIV-XVII)

COSTIN FENEȘAN

În primăvara anului 1552, când Habsburgii se înstăpâneau vremelnice asupra Transilvaniei, Georg Werner și Paul Bornemisza, comisarii imperiali trimiși să evalueze situația economică și potențialul fiscal al țării intracarpatică, aveau să acorde o atenție cu totul deosebită exploatarea bogatelor resurse de acolo ale subsolului (aur, argint, aramă, plumb, fier, sare). În mod firesc, comisarii imperiali au zăbovit cu luare aminte în zona minieră din Munții Apuseni și în cea din Maramureș. Ajunși la aproximativ 10 km est de Baia Mare, la poalele Munților Gutâi, atenția lui Werner și Bornemisza a fost atrasă de un centru deloc neînsemnat al mineritului maramureșan: „La depărtare de o milă de Baia Mare se află un alt târg care, pe latinește, se cheamă *Mons Medius*, pe nemțește *Mittelberg*, iar pe ungurește *Felső Bánya*”. Locuitorii acestuia „sunt cu toții băieși și se bucură de aceleași drepturi ca și cetățenii din Baia Mare, deoarece se socotește că originea acestui târg este mai veche decât cea a orașului <Baia Mare> și se crede că locuitorii târgului <Baia Sprie> sunt mai pricepuți decât alții în problemele de drept <minier>, dar această pricepere nu este urmarea vreunei reguli scrise, ci doar rezultatul practicii <de zi cu zi> și al obiceiului”¹. Constatările celor doi comisari imperiali erau cât se poate de îndreptățite, confirmând faima de care centrul minier maramureșan se bucura în epocă. Chiar dacă primele mențiuni documentare despre centrele urbane și miniere de la Baia Mare și Baia Sprie datează abia din al treilea deceniu al secolului al XIV-lea, originea lor este, fără îndoială, anterioară, fără a se putea stabili însă vreo prioritate. După cum, la fel de adevărată este și legătura strânsă între cele două orașe maramureșene care, până spre sfârșitul secolului al XIV-lea, au avut un jude comun². Și, cum se va vedea, la fel de întemeiată este și constatarea în legătură cu priceperea deosebită a celor din Baia Sprie în problemele de drept minier.

Pentru a înțelege însă pe deplin cadrul în care a evoluat vreme de aproape patru secole orașul Baia Sprie, socotim necesară evidențierea mai multor realități

¹ Vezi raportul Werner-Bornemisza adresat Camerei Aulice de la Viena, în Hurmuzaki-Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/4, București, 1894, doc. CCCCXLVI, p. 742.

² Într-un document emis la 29 mai 1329 de regele Ungariei Carol Robert de Anjou, este amintit „Corradus, iudex civitatum Rivuli Dominarum et de Medio Monte” (Corradus – probabil Conradus/Konrad – jude al orașelor Baia Mare și Baia Sprie), cf. G. Wenzel, *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapesta, 1880, p. 110.

cu o influență determinantă. Înainte de toate, comunitatea urbană din Baia Sprie s-a aflat într-un conflict aproape neîntrerupt cu orașul Baia Mare, în strădania de a-și face respectate drepturile și privilegiile după desprinderea din comunitatea administrativă cu orașul-mamă. La fel de tenace s-a opus orașul Baia Sprie atât încercărilor unor nobili din împrejurimi cât și celor ale arendașilor minelor (mai cu seamă începând de la finele secolului al XVI-lea) de a-i nesocoti sau încălca diferite drepturi de proprietate ori alte libertăți și privilegii. În tot timpul Evului Mediu, dar și mai apoi, viața urbană de la Baia Sprie s-a aflat într-o comuniune strânsă, dusă uneori până la limita confundării, cu activitatea minieră, ceea ce explică de altfel prezența constantă a unor referiri, de multe ori copioase, la minerit în documentele privilegiale încă din secolul al XIV-lea. În fine, nicidecum însă în ultimul rând, evoluția situației politice, cu manifestările ei periodice și pe plan militar, schimbări produse uneori într-o succesiune rapidă și păgubitoare, a înrăurit nu o dată în chip nefast destinele orașului de la poalele Munților Gutâi.

Așa cum am amintit, rosturile de la începuturi ale instituțiilor urbane de la Baia Sprie s-au aflat în strânsă legătură cu cele ale orașului învecinat, Baia Mare. Și tot împreună s-au bucurat ambele orașe maramureșene de actele privilegiale ale regalității ungare, care aveau să le marcheze evoluția. Cele mai vechi ne-au rămas necunoscute, dar socotim că acestea ar putea să dateze cel puțin din vremea regelui Carol Robert de Anjou, dacă nu chiar din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Cel dintâi care ni s-a transmis este privilegiul din 20 septembrie 1347, acordat de regele Ludovic I de Anjou³. Emiterea lui se datorește unei împrejurări care, asemeni altora de mai apoi, a influențat în mod nefast soarta arhivei orașului Baia Sprie⁴. Astfel, la curtea regală s-au înfățișat judele Martin, magistrul Petru notarul și juratul Ulrich, cu toții din orașul Baia Mare, care în numele „tuturor cetățenilor și oaspeților” (*universorum civium et hospitum*) din Baia Mare și Baia Sprie (*Rivulo Dominarum et Zazurbanya*)⁵, l-au rugat pe suveran să le elibereze un nou

³ Vezi textul la G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. IX/2, Buda, 1833, doc. CCLXXVII, p. 497-503.

⁴ Cu privire la arhiva orașului Baia Sprie (mai cu seamă documentele medievale), atâta cât s-a mai păstrat la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, vezi O. Pescariu, *Fondul arhivistic Primăria orașului Baia Sprie*, în vol. „Ștefan Meteș la 85 de ani”, Cluj-Napoca, 1977, p. 167-173. Un fragment mai nou (începând cu secolul al XVIII-lea) din arhiva orașului Baia Sprie se păstrează la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale.

⁵ Toponimul *Zazurbanya* (Baia Săsar) desemnează în acest caz Baia Sprie, o dovadă în acest sens fiind referirile ulterioare la acest document, folosindu-se însă toponimul *Medio Monte* (Baia Sprie).

document privilegiat, „deoarece privilegiul lor vechi, care arăta libertățile lor, a ajuns să fie mistuit pe neașteptate în vârtoarea flăcărilor unui incendiu”⁶.

Înainte de a purcede la prezentarea drepturilor și libertăților acordate comunităților urbane din Baia Mare și Baia Sprie, care le-au marcat evoluția pentru mai multe secole, ținem să evidențiem faptul că acestea sunt inspirate în bună parte, mai cu seamă în ceea ce privește normele de reglementare ale mineritului, din dreptul montanistic de sorginte saxonă, aplicat și dezvoltat în regiunea minieră din Slovacia (regiunea Zips/Špis). De altfel, așa cum se va putea sesiza, administrația urbană propriu-zisă s-a împletit strâns cu cea montanistică, uneori până la confundare⁷.

Comunităților urbane de la Baia Mare și Baia Sprie li s-a garantat, înainte de toate, dreptul de a-și alege în mod liber, din propriile rânduri, judele (*judex*), al cărui mandat anual expira cu 8 zile înainte de Anul Nou. Acesta avea autoritatea de a judeca toate pricinile, atât cele mari cât și cele mici, avându-i alături pe jurații (*iurati cives*) aleși de el împreună cu întreaga comunitate urbană. Autoritatea judecătorească a juzilor și juraților era deosebit de largă, garantându-li-se dreptul de judecare a cazurilor de omucidere, rănire/vătămare corporală, neplata datoriilor și „alte vătămări” (*alii iniuriis*), precum și arestarea imediată a unui vinovat care fusese dovedit fără dubiu de omucidere. Cu toate acestea, bunurile mobile și imobile ale unui ucigaș scăpat cu fuga din oraș nu puteau fi confiscate, ele urmând să revină aparținătorilor săi. În același timp, cetățenii din Baia Mare și Baia Sprie au beneficiat de o protecție deosebită din partea judeului, deoarece, fără acordul acestuia, nimeni nu avea dreptul să-i aresteze sau să le rețină bunurile. Dacă judele și jurații s-ar fi arătat însă „leneși și delăsători” (*tepidi vel remissi*) la împlinirea atribuțiilor judecătorești, cel nemulțumit se putea plânge judeului curții regale, iar judele în cauză avea obligația să compare fără întârziere în fața acestuia. Printre atribuțiile judeului, juraților și ale comunității orășenești se afla și alegerea anuală a unui maistru minier (*magister montium*), care era dator să cerceteze toate pricinile ivite în minerit și să le judece apoi împreună cu Sfatul orășenesc. Pe seama exclusivă a maistrului minier rămânea însă orice problemă legată de administrarea urburii (cota-parte din veniturile miniere) pe seama Cămarii regale. Tot judele, jurații și comunitatea urbană aveau dreptul să aleagă în fiecare an supraveghetori (*scansores*) însărcinați cu inspectarea riguroasă a minelor, încasarea urburii regale și respectarea „vechii sau obișnuitei măsuri miniere” (*antiqua seu consueta montium mensura*). În fine, Sfatul orășenesc avea și atribuția de a alege în fiecare

⁶ „Quod privilegium eorum antiquum libertates ipsorum exprimens ignis exustionis voragine inopinabiliter consumtum extitisset”.

⁷ În studiul de față ne vom îndrepta atenția doar asupra administrației urbane, urmând ca reglementările referitoare la minerit să constituie obiectul unei alte cercetări.

an un încercător de aur (*auritactor*), care avea îndatorirea să vegheze asupra marcării corecte și a calității metalului prețios⁸.

În același timp cu reglementarea administrației urbane, privilegiul regal din 1347 a avut în vedere și asigurarea unor condiții materiale îndestulătoare pentru viața locuitorilor și activitatea minieră. Astfel, după „vechiul obicei” (*more antiquo*), celor două orașe le-a fost garantată stăpânirea asupra tuturor pământurilor și pădurilor regale aflate pe o rază de 3 mile (cca 25 km), excepție făcând satele regale populate și moșiile nobiliare. Din acest teritoriu urmau să fie aduse, fără vreo plată, lemnul și piatra necesare atât construcțiilor cât și minelor de la Baia Mare și Baia Sprie. Deoarece în apropierea imediată a celor două centre urbane posibilitățile de aprovizionare cu alimente și alte articole vitale erau restrânse – un aspect asupra căruia vor reveni de altfel și privilegiile de mai târziu –, regele a decis ținerea pe timp de 15 zile a unui târg anual, începând cu ziua de prăznuire a sfântului Gallus (16 octombrie), „după obiceiul orașului nostru Košice” (*more civitatis nostre Cassensis* < />). De altfel, desfacerea liberă a vinului și a cărnii tăiate, fără plata vreunei taxe, a fost garantată atât pe seama locuitorilor înșiși cât și a negustorilor. Mai mult, în fiecare zi de luni vânzarea altor produse decât alimentele era scutită, la rândul ei, de plata oricărei taxe.

Drepturile și libertățile acordate de regalitate orașelor Baia Mare și Baia Sprie în 1347 au fost înregistrate și circumscrise mai exact printr-un nou document privilegiat, emis de regele Ludovic I de Anjou la 6 martie 1376⁹, la cererea judeului Herislinus, a juratului Ioan Grobsgolth și a notarului Ioan, cu toții din Baia Mare, precum și a lui Hekkmannus (probabil *Herrmannus*) și a notarului Petru, „băiașii noștri din Baia Sprie” (*montanae nostrae de Medio Monte*), care l-au rugat pe suveran „să le dăruim, hărăzim și statornicim anumite prerogative și legi cu privire la libertățile de care aceștia se pot folosi și bucura pe viitor în pace” (*certam libertatum praeogativam et legem, quibus ipsi pacifice frui possint et gaudere in futurum, condonare, annuere et limitare*). Socotim că demersul întreprins de reprezentanții celor două orașe miniere pe lângă autoritatea regală s-a datorat, pe de o parte, nesocotirii vechilor drepturi fie de către nobilimea din zonă, fie chiar de către unii dregători regali, pe de altă parte în urma necesității de a fi reglementate fără echivoc situații generatoare de conflict. Dintru bun început ținem să evidențiem faptul că diploma regală din 1376 a stabilit la suma de 1000 de florini de aur censul (darea) anual datorat suveranului, venitul Cămării regale (*lucrum Camerae*) și cadoul de Anul Nou (*strenis*) convenit suveranului din partea celor

⁸ Trei dintre cele 20 de articole ale privilegiului din 1347 se referă la regimul perceperii urbane, la infracțiunile legate de administrarea acesteia și de alte probleme propriu-zise de minerit, precum și la pedepsele aplicate celor care încălcau diferitele reglementări din minerit.

⁹ Vezi textul la G. Fejér, *op.cit.*, vol. IX/5. Buda, 1834, doc. XXXIX, p. 96-101.

două orașe miniere. Această sumă urma să fie plătită în fiecare an în jurul sărbătorii sfântului Gheorghe (23 aprilie), în rest cele două orașe fiind scutite de la plata oricărei alte dări către regalitate. În ceea ce privește autoritățile orașenești, s-a menținut pe mai departe dreptul comunităților urbane de a-și alege juzii și jurații, dar aceștia urmau să fie confirmați de comitele Cămarii regale și de urburarul regal.

Documentul din 1376 a adus precizări și în privința atribuțiilor judecătorești ale celor două Sfaturi orașenești. Astfel, juzii și jurații din Baia Mare și Baia Sprie aveau în continuare dreptul ca, „după chipul juzilor și juraților altor orașe și băieși ai noștri” (*ad instar iudicum et iuratorum aliarum civitatum et montanarum nostrarum*), să judece orice pricină și să aplice pedeapsa cuvenită „tuturor răufăcătorilor și altor oameni dăunători, de orice stare ar fi” (*vniversos malefactores et alios homines nocivos cuiuscunque conditionis sint*). Ei erau însă asistați de acum înainte la administrarea justiției de către comitele Cămarii regale și de urburarul regal. În schimb cetățenii din cele două orașe au obținut un drept cu adevărat de excepție: indiferent de cauza care îi privea și de locul în care ar fi fost implicați într-un conflict de drept, atât ei cât și bunurile care le aparțineau nu puteau fi reținuți și urmăriți legal decât în fața propriilor juzi și jurați, în prezența comitelui Cămarii. Dacă juzii și jurații s-ar fi dovedit „leneși sau delăsători” la împlinirea actului de justiție, ei urmau să fie citați și să compare în fața regelui sau a marelui vistier (*magister thavernicorum*). În ceea ce privește pricinile din domeniul mineritului, acestea urmau să fie judecate de comitele Cămarii și de urburarul regal împreună cu judele și jurații orașului respectiv, recurgerea la judecata acestora fiind imperativă.

Documentul din 1376 – ținând fără îndoială seama de situațiile conflictuale înregistrate până atunci – a precizat câteva aspecte legate de comercializarea alimentelor și băuturilor pe teritoriul celor două orașe. Astfel, s-a stabilit ca, până la sărbătoarea din fiecare an a sfântului apostol Iacob (25 iulie), nici un cetățean sau negustor să nu aibă dreptul de a desface la Baia Mare sau Baia Sprie decât vinuri obținute pe teritoriul acestora, dar nicidecum din cele aduse de afară. De asemenea, dacă în zilele de târg ținute în cele două orașe atât localnicii cât și negustorii aveau dreptul de a vinde postavul atât cu cotul cât și la bucată, în cursul săptămânii negustorilor le era îngăduită doar vânzarea la bucată.

În fine, regele, dând mai mult ca sigur curs unor plângeri ale comunităților din Baia Mare și Baia Sprie, le-a garantat, pe de o parte, vechile hotare de care beneficiaseră până atunci, iar pe de altă parte le-a întărit în mod deosebit dreptul de liberă folosință asupra Pădurii Negre și a altor păduri regale, consfințind, de asemenea, dreptul cetățenilor de a clădi și stăpâni pe teritoriul urban case, mori, cuptoare și băi.

Preocuparea comunităților urbane de la Baia Mare și Baia Sprie, de a obține periodic confirmarea privilegiilor de care se bucurau, s-a datorat, pe de o parte, credinței că o întărire și transcriere a acestora din partea unui nou suveran le

prelungea *eo ipso* valabilitatea, pe de altă parte însă pentru a putea face față mai bine tentativelor de nesocotire a acestora, inclusiv de către unii dregători regali. Iar aceste situații din urmă nu erau defel un fenomen izolat. Astfel, în 1391, Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, i-a poruncit cu tărie voievodului maramureșan, magistrul Drag, „să nu-i mai tulbure cu forța de la folosirea anumitor păduri, care, în temeiul unor anumite scrisori puternice, ne-au spus că îi privesc” (*in usu certarum silvarum, quas illi vigore certarum efficacium literarum se concernere dicerent, potentialiter non turbet*), pe „juzii, urburarii și cetățenii, precum și pe paznicii munților și ai minelor” (*iudices, urburarios et cives ac montium custodes montanarum*) din Baia Mare și Baia Sprie¹⁰. De aceea demersul făcut pe lângă suveran cu puțin mai târziu nu este deloc surprinzător. Drept urmare, la 27 ianuarie 1393, la cererea judei Herthel din Baia Mare și a judei Andreas Zunkher din Baia Sprie (*Medio Monte*)¹¹ – de altfel prima menționare nominală distinctă a unui jude de la Baia Sprie¹² –, Sigismund de Luxemburg a întărit și transcris documentul din 1376¹³ și tot în acel an a confirmat și privilegiul acordat de Ludovic I de Anjou în 1347¹⁴.

Începutul secolului al XV-lea a adus schimbări majore pentru destinele orașelor Baia Mare și Baia Sprie. Astfel, în 1411, ca o răsplată a serviciilor aduse în lupta antiotomană, Sigismund de Luxemburg a dăruit mai multe proprietăți regale, printre care se numărau Baia Mare și Baia Sprie, despotului sârb Ștefan Lazarević (1389-1427)¹⁵. După moartea acestuia, cele două orașe miniere din Maramureș au trecut în stăpânirea urmașului său, despotul Gheorghe Branković (1427-1456), revenind în 1445, în urma unui acord încheiat cu voievodul ardelean Ioan (Iancu) de Hunedoara, din nou în rândul posesiunilor regale. Regimul celor două orașe în timpul stăpânirii celor doi despoți sârbi ne-a rămas, cel puțin deocamdată, necunoscut, dar putem presupune că acestea s-au bucurat pe mai departe de vechile lor drepturi și libertăți, mai ales că nici un document ulterior nu

¹⁰ G. Wenzel, *op.cit.*, p. 391.

¹¹ A. Szmik, *Adalékok Felsőhánya szabad királyi bányaváros monografiájához*, Budapesta, 1906, p. 13 dezleagă greșit (1 februarie 1393) data de emitere a documentului (*sexta Kalendas mensis Februarii*) și transcrie drept Andreas Linkher numele judei din Baia Sprie.

¹² Vezi și P. Binder, *Közös múltunk*, București, 1982, p. 243-244.

¹³ Vezi textul la G. Fejér, *op.cit.*, vol. X/3, Buda, 1838, doc. CXLI, p. 130-133.

¹⁴ *Ibidem*, vol. X/2, Buda, 1838, doc. LV, p. 124 (regist).

¹⁵ A. Szmik, *op.cit.*, p. 15. Punerea și darea în stăpânire a fost efectuată de Conventul din Leles la 14-15 septembrie 1411. Precizări pertinente cu privire la perioada cât Baia Mare și Baia Sprie s-au aflat în posesiunea celor doi despoți sârbi, la Fr. Pesty, *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota czim*, Budapesta, 1877, p. 15, 35-36 și mai ales 49-50.

face vreo referire la nesocotirea acestora. În orice caz, după revenirea la statutul anterior daniei din 1411, obștea urbană din Baia Sprie s-a adresat guvernatorului Ungariei, Ioan (Iancu) de Hunedoara, în calitate de comite suprem de Zips/Špis, cu rugămintea de a-i confirma „vechile libertăți și obiceiuri”, de care cetățenii și oaspeții de acolo „s-au folosit și s-au bucurat pe timpul vechilor regi”¹⁶. La 28 decembrie 1455 Ioan (Iancu) de Hunedoara nu numai că a confirmat vechile privilegii regale de care se bucura orașul Baia Sprie, ci, mai mult, le-a poruncit cămărașilor regali, judei și juraților din Baia Mare, să nu-i tulbure pe cetățenii și oaspeții din Baia Sprie în beneficiul libertăților și obiceiurilor lor, o referire evidentă la conflictul dintre cele două centre urbane și miniere. Pe lângă aceasta, Ioan (Iancu) de Hunedoara le-a acordat cetățenilor și oaspeților din Baia Sprie dreptul de a-și aduce, fără plata vreunei taxe și din orice loc ar fi dorit, „orice fel de bucate” și vinul de care aveau nevoie, extinzând astfel cele stipulate în 1347 și 1376. În fine, atât scutirea de la plata oricărei dări pe timp de 8 ani pentru cei care aveau să deschidă și exploateze mine la Căvnic cât și plata urburii abia după ce mina va lucra în câștig era o măsură care urmărea deopotrivă sporirea veniturilor Cămării regale și oferirea unei șanse de câștig pe seama orașenilor din Baia Sprie.

În 1465, într-o manieră care va deveni cutumă, Michael Rudel, judele din Baia Sprie, împreună cu jurații Ioan Szász și Antonie¹⁷, l-au rugat pe regele Matia Corvin să întărească și transcrie vechile privilegii ale orașului, ceea ce suveranul a și îndeplinit la 25 august 1465¹⁸. Cunoscută fiind politica regelui Matia Corvin de promovare a dezvoltării urbane ca o contrapondere față de reacțiile centrifuge ale unor membri ai marii nobilimi, actul de bunăvoință față de comunitatea din Baia Sprie ne apare cât se poate de firesc. De altfel, credem că și sigiliul orașului Baia Sprie¹⁹, constituind, la rândul său, un simbol al autonomiei urbane, provine tocmai

¹⁶ Vezi doc. 1, publicat în anexă după un transumt. Originalul, pe pergament, cu sigiliul atârnat, se păstrează la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, fond *Primăria orașului Baia Sprie* (se va cita: P.O.B.Sp.), *Privilegiu*, nr. 1. A. Szmik, *op.cit.*, p. 16 menționează acest document.

¹⁷ A. Szmik, *op.cit.*, p. 17, dezleagă greșit (8 septembrie 1465) data de emitere a documentului regal (*octavo Kalendas Septembris*) și citează următorii solicitanți din Baia Sprie veniți la Curtea regală: judele Jakob Adam, jurații Antonie Lakatos, Toma Rác, Nicolae Cholefel și Adam Antoni.

¹⁸ Vezi doc. 2, publicat în anexă după un transumt. Originalul, pe pergament, cu sigiliul căzut, se păstrează la P.O.B.Sp., *Privilegiu*, nr. 2.

¹⁹ Cf. Décsényi (Schönherr) Gyula, *Felsőbánya régi pecsétje*, în „Turul”, VII (1889), p. 139. În câmpul sigiliului sunt reprezentați, în hainele specifice de muncă, doi mineri care, înzestrați cu unelte obișnuite pentru lucrul în mină, purced la spargerea unor roci de minereu. Legenda sigiliului este următoarea: + S(IGILLVM) * CIVITATIS * MEDIO MONTE (Sigiliul orașului Baia Sprie). Se mai cuvine remarcat faptul, deloc lipsit

din epoca de mare înflorire a orașelor și meșteșugurilor, aflată sub semnul politicii pragmatice promovate de regele Matia Corvin în continuarea celei inițiate încă de părintele său Ioan (Iancu) de Hunedoara. Oricum, Baia Sprie a avut parte de o atenție specială a guvernatorului țării încă în anul 1452. Impresionat de calitățile deosebite ale orgii mari din biserica parohială Sf. Maria din Baia Sprie, Ioan (Iancu) de Hunedoara a dispus mutarea acesteia la Zvolen, în Slovacia, unde va cădea pradă unui incendiu în cursul secolului al XVII-lea²⁰. Ca despăgubire pentru pierderea suferită și pentru a sprijini în același timp terminarea construcției, Ioan (Iancu) de Hunedoara i-a cedat sfântului locaș toate veniturile urburii de la minele de aur, bani care trebuiau plătiți Cămării de la Baia Mare în fiecare an de către obștea urbană din Baia Sprie²¹. Că această măsură a nemulțumit Cămara Minieră din Baia Mare este lesne de înțeles, ca de altfel și încercările acesteia de a încălca dispoziția regală. Probabil că în urma unor plângeri repetate ale comunității din Baia Sprie, regele Ungariei, Ludovic al II-lea, a poruncit la 10 august 1518²² lui Gheorghe More, comitelui Cămării băimărene și dregătorilor săi, să nu-i mai tulbure pe cetățenii din Baia Sprie în beneficiul urburii din minele de argint aparținând orașului – în 1452 fusese vorba de minele de aur! –, drept acordat cu titlu perpetuu. Tentativele Cămării băimărene de a nesocoti acest drept al comunității din Baia Sprie vor fi reînceput după un anumit timp, de vreme ce, la 26 septembrie 1612, principele ardelean Gabriel Báthory a confirmat și transcris porunca regală din 1518²³.

Dar strădanii cu mult mai tenace au fost depuse de Sfatul orașului Baia Sprie pentru a obține reconfirmarea și transcrierea vechilor documente privilegiale. Astfel, în 1482, la cererea judeului Oswald. Matia Corvin a întărit și transcris din nou diplomele din 1455 și 1465²⁴. Zece ani mai târziu, judele Paul Szász, împreună cu jurații Simon Fekete și Ioan Nagy i-au solicitat regelui Vladislav al II-lea confirmarea și transcrierea aceluiași documente privilegiale din 1455 și 1465, ceea

de importanță, că, în anul 1464, regele Matia Corvin a dispus înconjurarea orașului Baia Sprie cu un zid fortificat și bastioane, cf. Fr. Pesty, *op.cit.*, p. 47.

²⁰ Cf. K. Stoll, *Felső-Bánya szabad királyi bányaváros történetének és sérelmeinek leírása*, Pesta, 1868, p. 3; A. Szmik, *op.cit.*, p. 16.

²¹ G. Wenzel, *op.cit.*, p. 115, nota 2: „universos proventus urburarum ratione auri fodinarum ex parte communis praefatae civitatis Medii Montis ad Cameram Rivuli Dominarum singulis annis solvendos”.

²² Vezi doc. 5.

²³ Vezi doc. 10.

²⁴ Originalul, pe pergament, cu sigiliu, se păstrează la P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 3; vezi și A. Szmik, *op.cit.*, p. 17.

ce s-a și realizat prin diploma regală din 14 februarie 1492²⁵. La fel au procedat judele și jurații din Baia Sprie și după urcarea pe tron a lui Ludovic al II-lea care, la cererea lor, a confirmat și transcris documentele emise de predecesorii săi prin diploma regală din 10 august 1518²⁶. Tot regelui Ludovic al II-lea i s-a datorat și sporirea, deloc neînsemnată, a drepturilor de care se bucurau cetățenii din Baia Sprie. La plângerea acestora, „că teritoriul acestui târg al nostru este neroditor, iar târgoveții nu se pot întreține decât din exploatarea munților și săparea minelor și sunt nevoiți a-și obține de acolo cele necesare hranei” (*territorium eiusdem oppidi nostri esse sterile et ipsos oppidanos ex sola montium cultura et fodiendis mineris sese sustentare et exinde sibi victum quaerere*), precum și ținând seama de faptul că „dacă vor putea să se ocupe cu mai multă ușurință de exploatarea munților, va fi atât în folosul nostru și cel public cât și al lor înșile” (*pro nostra et publica et sua ipsorum utilitate colendis montibus commodius insistere possint*), Ludovic al II-lea a decis prin diploma regală din 20 martie 1523²⁷ să-i scutească pe viitor „pe zișii cetățeni ai noștri de la orice plată a dărilor, taxelor și de la alte plăți, precum și a venitului Cămării noastre, care trebuie să ne revină de la aceștia” (*dictos cives nostros ab omni solutione censuum et taxarum subsidiorumque et lucri Camerae Nostrae ab eisdem provenire debente*). În același timp suveranul a poruncit cu strășnicie tezaurarului regal Alexie Thurzo, comiților, vicecomiților, juzilor nobililor și dicatorilor comitatului Sătmăr să nu cuteze să încalce această scutire fiscală acordată cetățenilor din Baia Sprie. De altfel, așa cum vom constata, aceștia s-au îngrijit ca, din timp în timp, acest beneficiu substanțial să le fie reconfirmat.

Izbucnirea, după 1526, a conflictului armat pentru stăpânirea asupra Transilvaniei și a părților ungurene între Ioan Zápolya și Ferdinand I de Habsburg, vreme în care orașul Baia Sprie s-a aflat de partea celui dintâi, i-a determinat pe juzii și jurații de acolo să solicite o nouă confirmare a vechilor privilegii. Astfel, Laurențiu Huszti și Laurențiu Demech, doi cetățeni de vază din Baia Sprie, i s-au înfățișat regelui Ioan de Zápolya și, în numele întregii comunități urbane, l-au rugat să întărească și să transcrie documentele privilegiale mai vechi, ceea ce s-a și întâmplat prin diploma regală din 23 octombrie 1531²⁸.

²⁵ Vezi doc. 3, publicat în anexă după un transumt. Originalul, pe pergament, cu sigiliul atârnat, se păstrează la P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 4 (56). A. Szmik, *op.cit.*, p. 19 menționează documentul, cu data greșită 24 martie 1492.

²⁶ Vezi doc. 4, publicat în anexă după un transumt. Originalul, pe pergament, cu sigiliul atârnat, se păstrează la P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 5 (53).

²⁷ Textul integral al documentului este publicat după un transumt într-un document din 1613 al principelui ardelean Gabriel Báthory de A. Szmik, *op.cit.*, p. 20-21. Originalul, pe hârtie, cu sigiliu, se păstrează la P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 6 (51).

²⁸ Vezi doc. 6; A. Szmik, *op.cit.*, p. 22 menționează documentul cu o datare greșită și incompletă (septembrie 1531).

În pofida operațiunilor militare care au afectat regiunea minieră din Maramureș, implicit și rosturile orașului Baia Sprie, de această dată mai ales cele de natură economică, s-au înregistrat totuși câștiguri în ceea ce privește reglementarea activității montanistice, dovadă fiind Ordonanța minieră din 1535 pentru Baia Mare și Baia Sprie²⁹, ale cărei 56 de articole vor constitui, alături de Ordonanța minieră maximiliană (1575), temeiul pentru Regulamentele miniere de la Baia Sprie din anii 1570-1589. În contextul luptei pentru putere între regina Isabella, văduva lui Ioan de Zápolya, și Ferdinand I de Habsburg, orașul Baia Sprie a fost atacat în 1550 și jefuit grav de o bandă de tâlhari, aflată probabil în slujba celui din urmă³⁰. Oricum, în anul următor Baia Sprie împreună cu părțile ungurene și voievodatul ardelean aveau să intre sub stăpânirea trupelor habsburgice comandate de generalul Castaldo, rămânând în posesiunea lui Ferdinand I și a urmașilor săi. Ca de obicei, Sfatul din Baia Sprie a socotit necesar să-și știe validate vechile documente privilegiale și de către noua stăpânire. Astfel, în 1555, judele Urban Cheph a solicitat Capitlului din Bratislava transcrierea documentelor privilegiale, deoarece fiind „scrise pe hârtie s-au rupt din cauza vechimii” (*in papiro, propter vetustatem ruptarum*). La 1 august 1555, Capitlul din Bratislava a dat curs cererii care îi fusese adresată și a transcris trei documente privilegiale mai vechi³¹: unul din anii 1446-1450³²; al doilea emis de regele Matia Corvin la 9 aprilie 1464 la cererea juraților Iacob, Ade, Antonie, Toma și Nicolae; al treilea, emis tot de regele Matia Corvin, la 13 august 1482, la cererea judeului Oswald. Deoarece documentul capitular nu s-a păstrat doar fragmentar, nu pot fi precizate piesele care au fost transcrise. Nu e mai puțin adevărat, că nici documentele privilegiale n-au putut apăra cu totul comunitatea din Baia Sprie de pierderi care i-au pus uneori în cumpănă inclusiv principalul mijloc de existență – mineritul. Astfel, odată cu revenirea reginei Isabella în Transilvania, orașul Baia Sprie s-a văzut nevoit ca, în 1556, să-i plătească partizanului de frunte al acesteia, Petru

²⁹ „Königlicher Majestät zu Hwngern etc. Bergordnung in Neustad vnd Mittelberg”, la G. Wenzel, *A magyar bányajog rendszere*, vol. I. Pesta, 1872, p. 36.

³⁰ A. Szmik, *op.cit.*, p. 23.

³¹ Originalul, pe pergament, din care s-a păstrat doar partea finală cu sigiliul în ceară galbenă, în capsulă de protecție din ceară albă, atârnat de document cu șnur împletit de bumbac de culoare roșie, neagră, albastră și albă, se află la D.A.N.I.C., *Colecția Peceți II*, nr. 507. Legenda sigiliului: + (SIGILLVM) * ECLESIE (sic!) * SALVATORIS * I(ESV) * POSO(NIENSIS) (Sigiliul bisericii Mântuitorului Hristos din Bratislava). Documentul este menționat, cu data de emitere corectă, de A. Szmik, *op.cit.*, p. 23.

³² Intervalul cronologic l-am stabilit pe temeiul amintirii în lista de martori a voievodului ardelean Emeric Bubek (din 1448 până în 1450 împreună cu Ioan de Hunedoara).

Petrovici, suma de 2000 florini de aur pentru a obține restituirea tuturor minelor confiscate între timp³³.

În urma sorților militari schimbători în conflictul dintre Habsburgi și Ioan Sigismund Zápolya, orașul Baia Sprie a trecut prin clipe de mare cumpănă: dăruit, în 1560, de Ferdinand I partizanului său Melchior Balassa, centrul urban de la poalele Munților Gutâi avea să fie atacat peste doi ani (1562) și incendiat de trupele otomane care interveniseră în lupta pentru putere din Transilvania și părțile ungurene³⁴. Cu toate acestea, viața economică și rosturile orașului Baia Sprie au înregistrat, mai cu seamă după stabilizarea de natură militară, un curs ascendent³⁵. Mai mult, invocând, pe bună dreptate, nevoi de aprovizionare și deopotrivă de forță de muncă necesară exploatarea minelor, Sfatul orașului Baia Sprie a solicitat, în 1581, Cămarii Miniere din Zips (Špis) să îi fie atribuit în proprietate satul Negreia, aflat în apropiere, deoarece românii de acolo erau foarte pricepuți la minerit³⁶. În 1583, Baia Sprie avea să-și schimbe din nou stăpânul. Printr-un act din 17 septembrie 1583, împăratul Rudolf al II-lea a donat orașele Baia Mare și Baia Sprie principelui ardelean Sigismund Báthory și urmașilor săi drept compensație pentru cedarea cetății Sătmar³⁷.

Se cuvine remarcat faptul că, în ultimul sfert al secolului al XVI-lea, activitatea Sfatului orașenesc din Baia Sprie pentru reglementarea unor probleme de drept public și mai cu seamă a activității miniere a fost deosebit de laborioasă, în intervalul 1570-1589 fiind emise nu mai puțin de șapte regulamente³⁸. Astfel, este

³³ A. Szmik, *op.cit.*, p. 23.

³⁴ *Ibidem*, p. 24.

³⁵ Vezi în acest sens urbariul din 1566 al orașului Baia Sprie, la F. Maksay, *Urbáriumok. XV-XVII. század*, Budapesta, 1959, p. 620 și urm.

³⁶ S. Eckhardt, *A felsőhányai bányászok bajai*, în „Magyar Nyelv”, 49/1953, p. 211-212.

³⁷ A. Szmik, *op.cit.*, p. 35.

³⁸ 1570 – Regulamentul minier în 8 articole cu privire la salarizarea și relațiile de muncă (textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 418); 10 aprilie 1575 – Regulament minier în 6 articole referitor la programul de muncă și plata unor activități miniere specifice, prin care se stabilesc și diferite pedepse pentru încălcarea relațiilor de muncă (textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 419); 1578 – Regulament în 4 articole prin care se stabilesc prețurile produselor de fierărie, în speță al uneltelor folosite în minerit și se reglementează unele aspecte ale relațiilor de muncă din minerit (textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 419-420); 27 martie 1580 – Regulament de desfășurare a activității miniere și a celei a breslei minerilor din Baia Sprie (textul maghiar la A. Szmik, *op.cit.*, p. 31-34); 12 octombrie 1587 – Regulament în 9 articole cu privire la plata datoriilor (textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 420-421), act care va fi confirmat și lărgit de principele ardelean Sigismund Báthory la 8 mai 1588, cf. *infra*, nota 42; 12 octombrie 1587 – Regulament în 5 articole cu privire la cârciumărit, prețul grânelor la moară, întreținerea oaspeților orașului și alegerea

confirmată o dată mai mult constatarea făcută în 1552 de comisarii imperiali Werner și Bornemisza în legătură cu priceperea deosebită a celor din Baia Sprie în problemele de drept. Dar, urmând vechea cutumă, Sfatul din Baia Sprie a socotit necesar să obțină din partea noilor stăpâni atât întărirea vechilor privilegii cât și a regulamentelor elaborate din proprie inițiativă. Astfel, în 1585, judele Ioan Huczkel și juratul Ilie Ciorbă i-au înfășșat lui Ștefan Báthory, regele Poloniei și principele Transilvaniei, mai multe prevederi referitoare la libertățile, rânduielile judecătorești și statutele orașului, toate extrase din vechi documente privilegiale și respectate de către comunitatea urbană prin folosință îndelungată și vechiul obicei, solicitând suveranului confirmarea acestora. Dând curs acestei cereri, Ștefan Báthory a emis, la 8 octombrie 1585, diploma solemnă³⁹ care va fi invocată mai apoi, în tot cursul secolului al XVII-lea, cu ocazia unor noi întăriri ale privilegiilor orașului Baia Sprie, fie de către principii ardeleni, fie de către Habsburgi.

Dintru bun început ținem să evidențiem faptul că în documentul din 1585 se regăsesc în mare parte reglementări stabilite încă prin privilegiile din 1347, 1376 și 1455, dar în același timp pot fi sesizate prevederi complet noi, rezultate cu timpul din practica zilnică, acum codificate. Astfel, obștii cetățenilor din Baia Sprie i-a fost garantat pe mai departe dreptul de a-și alege în mod liber, din propriile-i rânduri, judele și jurații, numai că în loc de termenul de 8 zile până la Anul Nou, cum fusese stabilit prin documentul privilegial din 1347, acum data alegerii a fost fixată pentru Sărbătoarea Tuturor Sfinților (1 noiembrie). Spre deosebire de cele rânduite în 1376 cu privire la confirmarea judeului și a juraților de către Cămara regală și urburarul regal, în 1588 această obligație nu a fost stipulată. În schimb a fost menținut pe mai departe dreptul juzilor și al juraților de a judeca orice pricină, majoră sau minoră, cu posibilitatea ca cel nemulțumit de sentință să facă apel de astă dată la Curtea princiară. În același timp a fost confirmat *ius puniendi* al judeului și juraților față de „toți răufăcătorii și alți oameni dăunători”, indiferent de starea socială a acestora. De asemenea, a fost menținută și interdicția de a-i reține și urmări pe calea legii în fața altor instanțe decât judele și jurații proprii pe cetățenii din Baia Sprie, cu mențiunea că, dacă aceștia s-ar fi dovedit „molateci și delăsători” la îndeplinirea atribuțiilor judecătorești, urmau să fie citați în fața principelui Transilvaniei. Nu surprinde nici menținerea obligației de judecare a pricinilor miniere de către maistrul minier asistat de jude și jurați, părțile implicate în proces fiind datoare să compară în fața acestei instanțe. Precedente, probabil destul de frecvente, au determinat includerea în textul privilegial din 1585 a

juzilor și juraților (textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 421-422); 1589 – Regulament în 9 articole referitor la anumite aspecte ale exploatarei miniere (textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 422-424).

³⁹ Vezi doc. 7. O copie pe hârtie, în limba maghiară, se păstrează la P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 7.

obligației pentru orice dregător din afara orașului, de a-l preda juzilor și juraților din Baia Sprie pe orice infractor prins, inclusiv pe cel vinovat de o infracțiune majoră, rămânând însă deschisă calea apelului la Curtea princiară. În același sens, căpitanilor și altor dregători din afara orașului le-a fost interzis ca, pe teritoriul orașului Baia Sprie, să-i grațieze pe cei condamnați la moarte sau să emită documente de amânare a plății unor datorii, aceste drepturi fiind rezervate pe seama suveranului.

Din vechile privilegii din 1347, 1376 și 1455 a fost preluat și confirmat dreptul cetățenilor din Baia Sprie de a aduce din orice loc alimente și vin și de a le desface în mod liber pe seama concetățenilor și a minerilor de acolo. De asemenea, a fost menținută prevederea stipulată încă în 1376, potrivit căreia oricine avea îngăduința ca, în ziua de târg rânduită, să poată vinde postavul la bucată sau cu cotel, negustorilor fiindu-le permisă în cursul săptămânii doar vânzarea la bucată.

Deloc surprinzătoare este reconfirmarea vechilor hotare ale orașului, precum și dreptul de liberă folosință asupra Pădurii Negre și a altor păduri regale din împrejurimi, o precauție determinată fără îndoială de antecedente neplăcute pentru comunitatea urbană.

Diploma privilegială din 1588 este însă cu totul remarcabilă prin sistemul drastic de amenzi prevăzute pentru cei care se sustrăgeau de la asumarea unor responsabilități și servicii publice sau nesocoteau autoritățile orașenești. Astfel, cetățeanul care, fiind ales jude, refuza primirea slujbei, era impus la plata unei amenzi extrem de usturătoare în sumă de 200 de florini sau la exilarea din oraș pe timp de cel puțin un an și trei zile. Cetățeanul care ar fi refuzat îndeplinirea funcției de jurat urma să suporte o amendă de 100 de florini sau să fie îndepărtat din oraș pe cel puțin un an și trei zile. Amendă era de 50 de florini sau exilarea din Baia Sprie pe timp de cel puțin un an și trei zile pentru cetățeanul care ar fi refuzat funcția de centumvir. Cel care ar fi refuzat să achite amendă sau ar fi fost surprins la Baia Sprie pe timpul perioadei de exilare era condamnat la plata unei amenzi de 10 florini. Neascultarea față de jude și jurați era sancționată tot cu o amendă de 10 florini, în vreme ce refuzul de a asuma a unor obligații sau sarcini publice ori neîndeplinirea lor îi aducea vinovatului o amendă de un florin.

Printr-o altă diplomă, emisă la 10 septembrie 1585⁴⁰, Ștefan Báthory le-a întărit cetățenilor din Baia Sprie un alt drept mai vechi dar deloc lipsit de importanță: cel de a fi scutiți de la plata tricesimei și a vămii atât pentru hrană cât și pentru diferite materiale necesare mineritului (unelte de fier, pânză) pe care le-ar fi adus în oraș.

Intr-o perioadă în care se înregistrau conflicte tot mai frecvente și greu de conciliat, pe de o parte cu arendașii minelor aparținând orașului, pe de altă parte cu

⁴⁰ P.O.B.Sp., *Documente*, nr. 6 (9).

orașul Baia Mare⁴¹. Sfatul din Baia Sprie a socotit necesară nu numai confirmarea vechilor privilegii, ci și întărirea propriilor regulamente pe care le elaborase, cu scopul declarării acestora ca parte constitutivă a legilor municipale. Astfel, în 1588, judele Ilie Ciorbă, împreună cu jurații Daniel Ciorbă diacul și Petru Cherecheș, i-au solicitat principelui ardelean Sigismund Báthory acceptarea ca „legi municipale” (*pro legibus municipalibus*) a mai multor „articole” (*articulos*) referitoare la plata datoriilor și întărirea lor printr-o diplomă princiară. La 8 mai 1588, Sigismund Báthory a dat curs acestei cereri⁴², întărind orașului Baia Sprie regulamentul pe care acesta îl elaborase în anul 1587⁴³. Numai că, Sfatul din Baia Sprie, aflat probabil sub impactul unor experiențe nefericite de dată recentă, a ținut ca, pe lângă cele 9 articole ale Regulamentului din 1587, să fie cuprinse încă două articole, care priveau domeniul mineritului. Astfel, s-a stabilit ca judele și maistrul minier să fie datori să le facă dreptate lucrătorilor de la mine și șteampuri, precum și comișilor care ar fi contestat corectitudinea socotelilor și a lefurilor într-un răstimp de 15 zile, în caz contrar aceștia pierzând orice drept de a se plânge, proprietarul minei fiind în schimb obligat să depună jurământ că nu dispunea de alte resurse bănești. De asemenea, a fost stipulată obligația proprietarilor de mine de a declara în vederea impunerii doar aurul și argintul marcate în prealabil. Pe de altă parte, pentru a se elimina orice posibilitate de abuz la plata lucrătorilor, proprietarilor de mine li s-a interzis să mai păstreze la sine sume mai mari de 2 florini, la care se adăuga, ca rezervă, încă un florin, restul banilor disponibili urmând să fie destinați plății datoriilor. Numai că problemele financiare afectaseră și autoritățile centrale ale principatului. Astfel, pentru a-și finanța operațiunile militare, Sigismund Báthory i-a arendat, în același an 1588, baronului imperial Felician von Herberstein, pe o perioadă de trei ani, venitul minelor de la Baia Mare, Baia Sprie și Căvnic în schimbul sumei considerabile de 33160 taleri imperiali⁴⁴.

În acest moment, fără îndoială greu pentru comunitatea din Baia Sprie, trupe polone au atacat și incendiat orașul în anul 1589, prilej cu care au pierit multe documente din arhiva păstrată la Primărie⁴⁵. O lovitură de moarte avea să primească însă orașul în 1593, când atacul otoman, urmat de un jaf și incendiu de mari proporții, avea să ruineze nu numai aproape în întregime clădirea Primăriei, ci

⁴¹ Vezi în acest sens A. Szmik, *op.cit.*, p. 47 și urm. Documentele referitoare la aceste diferențe se păstrează în cea mai mare parte în fondul P.O.B.Sp., *Documente*.

⁴² Vezi doc. 8. O mențiune cu privire la această diplomă princiară la A. Szmik, *op.cit.*, p. 38.

⁴³ Vezi textul maghiar la G. Wenzel, *op.cit.*, p. 420-421.

⁴⁴ A. Szmik, *op.cit.*, p. 38.

⁴⁵ *Ibidem*.

să ducă și la distrugerea celei mai mari părți a documentelor păstrate acolo⁴⁶. Nu este, prin urmare, deloc surprinzător faptul că, un an mai târziu (1594), Sfatul din Baia Sprie a solicitat și obținut din partea principelui Sigismund Báthory confirmarea documentelor privilegiale ale orașului, salvate, fără îndoială, cu prioritate din dezastrul produs în 1593⁴⁷. Cu acest prilej au supraviețuit alte două documente importante pentru oraș: cel prin care, la 2 mai 1592, Sigismund Báthory confirma scutirea de la plata tricesimei și a vămii pentru hrana, îmbrăcăminte și fierul necesar minelor aduse de cetățenii din Baia Sprie⁴⁸ și cel din septembrie 1592, prin care principele ordona conducătorului vămilor ardeleni respectarea documentului anterior, adăugând totodată la articolele scutite de vamă boii, seul, frânghiile și stofele⁴⁹.

Data fiind însemnătatea regiunii miniere maramureșene atât pe plan economic cât și militar, ocupația habsburgică inaugurată de generalul Basta în 1601 i-a acordat o atenție cu totul deosebită, de care a avut parte și orașul Baia Sprie. Astfel, la 27 februarie 1601, împăratul Rudolf al II-lea a recunoscut vechile drepturi ale orașului, căruia i s-a conferit și dreptul de proprietate deplină asupra Pădurii Negre⁵⁰. La 5 martie 1601, Rudolf al II-lea a confirmat și scutirea cetățenilor din Baia Sprie de la plata tricesimei și a vămii pentru articolele necesare mai cu seamă activității miniere⁵¹. Regimul de abuzuri instaurat de generalul Basta pare să fi ținut însă seama prea puțin de aceste drepturi ale orașului, așa că, la 4 ianuarie 1604, Cămara minieră din Zips (Špis) i-a pus în vedere atât acestuia cât și tuturor tricesimatorilor și oficiilor de vamă să nu mai perceapă tricesimă sau vamă de la cetățenii din Baia Sprie, aceasta având statutul de oraș regal⁵².

După ce regiunea minieră din Maramureș a revenit iarăși sub autoritatea principilor ardeleni, Sfatul din Baia Sprie s-a străduit din nou să-și vadă reconfirmate vechile drepturi. Astfel, la 12 mai 1609, ca urmare a cererii judeului Valentin Végh, principele Gabriel Báthory a întărit și transcris privilegiul acordat orașului de Ștefan Báthory la 8 septembrie 1585⁵³. Tot principele Gabriel Báthory avea să poruncească, la aceeași dată, Cămării Miniere de la Baia Mare să nu mai perceapă tricesimă și vamă de la cetățenii din Baia Sprie, acesta fiind oraș regesc⁵⁴. În fine, ca o răsplată a slujbelor credincioase aduse puterii centrale, principele

⁴⁶ Cf. A. Szmik, *op.cit.*, p. 40-41 și O. Pescariu, *op.cit.*, p. 167.

⁴⁷ A. Szmik, *op.cit.*, p. 40.

⁴⁸ P.O.B.Sp., *Documente*, nr. 7 (5).

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 8.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 14 (12).

⁵¹ *Ibidem*, nr. 9 (8). O mențiune și la A. Szmik, *op.cit.*, p. 49.

⁵² *Ibidem*, p. 50.

⁵³ Vezi doc. 9.

⁵⁴ P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 11 (10). Vezi și A. Szmik, *op.cit.*, p. 50-51.

Gabriel Báthory i-a dăruit oraşului Baia Sprie moşia Chiuzbaia (*Kizbania*) din comitatul Sătmár⁵⁵.

Revenit sub stăpânire habsburgică, oraşul Baia Sprie a căutat iarăşi, prin intermediul Sfatului său, să-şi vadă confirmate vechile drepturi şi libertăţi, ceea ce a şi obţinut prin diploma emisă la 1 februarie 1614 de Sigismund Forgách, judele ţării, comandantul general al Ungariei de Sus şi comite de Bihor, Nógrád şi Szabolcs. Şi tot generalul Forgách le-a întărit cetăţenilor din Baia Sprie de acum îndătinata scutire de la plata tricesimei şi a vămii⁵⁶. Dorind, fără îndoială, garanţii mai substanţiale pentru drepturile şi libertăţile lor, cetăţenii din Baia Sprie au obţinut, la 25 ianuarie 1618, un document confirmaţional din partea împăratului Mathias al II-lea⁵⁷.

Odată cu izbucnirea Războiului de 30 de ani (1618) şi intervenţia principelui ardelean Gabriel Bethlen în lupta împotriva Habsburgilor, regiunea minieră a Maramureşului a trecut iarăşi sub autoritatea Transilvaniei. Şi din nou Sfatul din Baia Sprie s-a grăbit să obţină reconfirmarea vechilor privilegii de la principele Gabriel Bethlen, de altfel un promotor consecvent al mineritului⁵⁸. Astfel, la 15 februarie 1622, principele ardelean a dat un ordin general, prin care interzicea autorităţilor să-i tulbure sau păgubească pe cetăţenii din Baia Sprie în drepturile şi bunurile lor⁵⁹, iar doi ani mai târziu (1624) i-a întărit oraşului de la poalele Gutâiului dreptul mai vechi de stăpânire asupra muntelui Somoş, cu toate folosinţele legate de acesta⁶⁰. La 3 mai 1625, principele Bethlen făcea cunoscut tuturor autorităţilor din Transilvania şi părţile ungurene, că le acordase dreptul locuitorilor din Baia Sprie să-şi cumpere, din orice loc ar fi dorit, 100 de vaci şi pieile necesare oraşului şi activităţii miniere⁶¹.

Sortii schimbători din Războiul de 30 de ani au adus regiunea minieră a Maramureşului din nou sub stăpânirea Habsburgilor. Şi din nou Sfatul din Baia Sprie a socotit necesar să-şi vadă reconfirmate vechile drepturi şi libertăţi ale oraşului. Astfel, pe lângă recunoaşterea acestora de către împăratul Ferdinand al III-lea, la 15 martie 1640, comunitatea din Baia Sprie a obţinut şi un ordin imperial care cerea imperativ oraşului Baia Mare să respecte drepturile şi libertăţile de atâtea ori nesocotite ale oraşului învecinat⁶².

⁵⁵ P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 10 (9).

⁵⁶ A. Szmik, *op.cit.*, p. 52-53.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 53.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 62.

⁵⁹ P.O.B.Sp., *Documente*, nr. 46.

⁶⁰ P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 12 (11).

⁶¹ P.O.B.Sp., *Documente*, nr. 62.

⁶² P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 13 (12). O menţiune şi de la A. Szmik, *op.cit.*, p. 63.

Tot în urma desfășurării Războiului de 30 de ani, regiunea minieră a Maramureșului a revenit, prin Pacea de la Linz (1645), principatului Transilvaniei⁶³. Și, la fel ca de atâtea alte ori până atunci, Sfătul din Baia Sprie i-a solicitat principelui ardelean recunoașterea vechilor sale drepturi. Astfel, la 4 aprilie 1648, Gheorghe Rákóczy I a reconfirmat cetățenilor din Baia Sprie scutirea de vamă și taxe pentru mărfurile importate pe seama orașului și a minelor⁶⁴. Aceeași scutire pe seama cetățenilor din Baia Sprie a fost întărită, la 7 martie 1661, și de principele Ioan Kemény⁶⁵, în condițiile în care, în urma războiului civil și a intervenției otomane, Transilvania ajunsese pe marginea prăpastiei. În acest context, trecerea regiunii miniere a Maramureșului din nou sub stăpânire habsburgică a însemnat pentru orașul Baia Sprie o adevărată salvare. Destul de târziu, la 23 august 1687, împăratul Leopold I avea să intervină în favoarea cetățenilor din Baia Sprie, scutindu-i de la plata dării de iarnă datorită lipsei de rodnicie a ogoarelor și a faptului că majoritatea locuitorilor era angrenată în minerit⁶⁶. Prin diploma solemnă din 21 iunie 1690, Leopold I, având drept temei contractul încheiat la 25 octombrie 1689 de comunitatea orășenească din Baia Sprie cu Fiscul Imperial⁶⁷, a reconfirmat vechile privilegii ale orașului și Regulamentul minier⁶⁸. De acum înainte, pentru mai bine de două sute de ani, orașul Baia Sprie va urma destinul, cu suișuri și deopotrivă coborâșuri, al regiunii miniere a Maramureșului⁶⁹.

1. 1455 decembrie 28 (dominica prox. post Thome ap.), Banská Bystrica. Ioan (Iancu) de Hunedoara, comite suprem de Špis, le întărește cetățenilor și oaspeților din orașul Baia Sprie vechile lor libertăți și obiceiuri și le acordă îngăduința de a se aproviziona liber, fără vreo opreliște, cu alimente și cu vin din orice loc ar dori, stabilind, de asemenea, o scutire pe timp de opt ani pentru oricine ar deschide o mină la Cavnic și ar începe exploatarea minieră, unul ca acesta urmând să plătească dare către Cămara regală abia după obținerea de venituri.

⁶³ *Ibidem*, p. 65, și K. Stoll, *op.cit.*, p. 3.

⁶⁴ P.O.B.Sp., *Documente*, nr. 111.

⁶⁵ *Ibidem*, anul 1661, nr. 38 (140).

⁶⁶ P.O.B.Sp., *Privilegii*, nr. 14 (13). O mențiune și de la A. Szmik, *op.cit.*, p. 74.

⁶⁷ Vezi textul contractului la A. Szmik, *op.cit.*, p. 76-78.

⁶⁸ Vezi textul la A. Szmik, *op.cit.*, p. 80-85.

⁶⁹ Studiul de față nu are ca obiect să urmărească modul în care, începând cu secolul al XVIII-lea, a fost respectată și s-a dezvoltat autonomia urbană la Baia Sprie. Totuși, nu putem să nu amintim faptul că ultimul privilegiu (din anul 1795) păstrat până în zilele noastre îi acorda orașului dreptul de a ține două târguri anuale, cf. O. Pescariu, *op.cit.*, p. 169.

Transumt în documentul dat de regele Matia Corvin la 24 august 1465; vezi doc. 2.

Ediție: Wenzel Gustáv, *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest, 1880, p. 424-425 (ediție după un manuscris din secolul al XVIII-lea din colecția *Kaprinay*).

Nos. Joannes <de>⁷⁰ Hwnyad, comes perpetuus Bistriciensis etc., memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniversis, quod nos, considerantes multimodas fidelitates et fidelium serviciorum merita prudentum et circumsectorum virorum, vniversorum civium et hospitum in civitate nostra Felsewbanya commorancium, per ipsos nobis locis debitis et temporibus opportunis exhibitis et impensis, tumque eciam considerantes et audientes⁷¹ ipsorum egestates et inopias, tumque eciam ad humillimam⁷² et devote supplicationis instanciam eorundem civium, eosdem ipsorumque heredes et posteritates vniversos in omnibus et vniversis eorum antiquis libertatibus et consuetudinibus, quibus a tempore⁷³ divorum regum vsi et gavisii fuissent, uti, frui et gaudere valeant atque possint iure perpetuo et irrevocabiliter. Insuper ipsis concessimus, immo concedimus eciam per presentes, ut ipsi cives⁷⁴ et hospites de dicta Felsewbanya omnia et quelibet victualia, tam vina quam et alia quecunque, de quibuscunque partibus adducere seu apportare maluerint liberam et securam habeant facultatem adducendi et apportandi nemine contradicente. Ceterum, considerantes nos utilitatem ac commodum profectumque nostrum, id annuimus et concedimus, ut quicumque fodinas seu foveas fodinarum ac montanarum in Kapnek more aliorum montanarum laborare seu aperire voluerint seu ceperint, talibus a die inceptiois huiusmodi laborum ipsorum octo annorum libertates dedimus et concessimus, prout consuetudo aliorum montanistarum requirit, tandem dum ad profectum venerint et aliqui proventus evenerint de ipsis fodinis, more solito et consueto proventus nostri de eisdem extradari et administrari debeant.

Idecirco vobis, vniversis camerariis nostris ac iudici, iuratis ceterisque civibus de Rivulo Dominarum presentibus et futuris, necnon alterius cuiusvis status hominibus, firmiter precipientes mandamus, quatenus predictos cives et hospites de dicta Felsewbanya in eorum antiquis libertatibus et consuetudinibus libere et pacifice tenere et conservare, nec eosdem ipsorumque heredes contra huiusmodi eorum antiquas libertates in nullo impedire, molestare, perturbare aut quovismodo

⁷⁰ Lipsește din text, fiind preluat după G. Wenzel, la care figurează și forma *Johannes* în loc de *Joannes*.

⁷¹ La Wenzel: *attendentes*.

⁷² La Wenzel: *humilime*.

⁷³ La Wenzel: *temporibus*.

⁷⁴ În text, greșit: *civi*; corect la Wenzel.

damnificare nullatenus presummatis et nec sitis ausi modo aliquali. Presentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum Bistricie, die dominico proximo post festum beati Thome apostoli, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto.

Traducere:

Noi, Ioan de Hunedoara, comite perpetuu de Banská Bystrica etc., dăm de știre făcând cunoscut prin cuprinsul scrisorii de față tuturor căroră li se cuvine, că noi, luând aminte la felurile <fapte de> credință și la meritele slujbelor credincioase ale înțelepților și chibzuiților bărbați, ale tuturor cetățenilor și oaspeților care locuiesc în orașul nostru Baia Sprie. <slujbe> pe care aceștia ni le-au adus în locurile cuvenite și la vremurile potrivite, precum și ținând seama și auzind de lipsurile și de sărăcia lor, ba chiar și la smerita stăruință și plecată rugămintă a aceluiași cetățeni, i-am întărit pe aceștia, precum și pe toți moștenitorii și urmașii lor, să fie în stare și să se poată folosi, bucura și avea parte de oricare și de toate vechile lor libertăți și obiceiuri de care s-au folosit și s-au bucurat pe timpul răposăților regi, cu drept veșnic și de nestrămutat. Pe lângă aceasta, le-am încuviințat acestora, ba chiar le încuviințăm prin scrisoarea de față, ca acești cetățeni și oaspeți din zisa Baia Sprie să se bucure de îngăduința de a-și aduce și de a-și transporta liber și fără teamă, din orice loc vor vroi să-și aducă sau să-și transporte, toate și orice fel de bucate, atât vinul cât și oricare altele, fără să se împotrivească nimeni. Mai apoi, ținând noi seama de folosul și de câștigul nostru potrivit, am încuviințat și am hărăzit, ca oricine va vroi sau va începe să lucreze ori să deschidă mine sau puțuri de mină și <lucrări de> băieșit la Căvnic, după obiceiul celorlalți mineri, înora ca acestora le-am dat și le-am încuviințat o scutire <de dare> de opt ani din ziua în care au început astfel de lucrări, așa după cum o cere obiceiul celorlalți mineri, atunci însă când vor da de câștig și vor avea venit din acele mine, ei să fie datori ca, după rânduiala îndătinată și obișnuită. să dea și să plătească <dare> în folosul nostru după acele <mine>.

De aceea, vă punem în vedere și vă poruncim cu tărie vouă, tuturor cămărașilor noștri și judeului, juraților și celorlalți cetățeni din Baia Mare, de acum și din viitor, precum și celorlalți oameni. de orice stare ar fi, că sunteți datori să-i țineți și să-i păstrați în chip liber și în pace pe mai sus-zișii cetățeni și oaspeți din zisa Baia Sprie în vechile lor libertăți și obiceiuri și să nu cutezați deloc și nici să nu îndrăzniți într-un chip oarecare să-i împiedicați. supărați, tulburați sau păgubiți în orice mod pe ei și pe moștenitorii lor în astfel de vechi libertăți ale lor. După citirea scrisorii de față, să o restituiți celui care a înfățișat-o. Dată la Banská Bystrica, în duminica cea mai apropiată după sărbătoarea sfântului apostol Toma, în anul Domnului o mie patru sute cincizeci și cinci.

2. 1465 august 25 (octavo kalendas Septembris), f.l. Matia Corvin, regele Ungariei, întărește cetățenilor, locuitorilor și oaspeților din târgul Baia Sprie privilegiul care le fusese acordat în 1455 de Ioan (Iancu) de Hunedoara.

Transumt în documentul dat de regele Vladislav al II-lea la 14 februarie 1492; vezi doc. 3.

Ediție: Wenzel Gustáv, *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapesta, 1880, p. 424 și p. 425-426 (ediție după un manuscris din secolul al XVIII-lea din colecția *Kaprinay*).

Mathias, Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie Bulgarieque rex, omnibus Christi fidelibus, tam presentibus quam futuris, presencium noticiam habituris, salutem in omnium salvatore. Ad vniversorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod Nostre Maiestatis venientes in conspectum fideles nostri circumspecti Michaël Rwdel, iudex ac Joannes Zaz et Anthonius. iurati cives oppidi nostri Felsewbanya, in ipsorum ac vniversorum aliorum civium et inhabitatorum eiusdem oppidi nostri personis exhibuerunt nobis quasdam literas illustris quondam domini Joannis⁷⁵ de Hwnyad, alias dicti regni nostri *Hungarie*⁷⁶ gubernatoris, genitoris nostri charissimi felicitis reminiscencie, in pergameno confectas sigillo eiusdem impendenti consignatas, super certis libertatibus dictorum civium et inhabitatorum prefati oppidi nostri Felsewbanya inferius in tenore earundem literarum expressis, emanatas, supplicando Maiestati Nostre humiliter, ut easdem literas ratas, gratas et acceptas habentes, literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum inseri faciendo, approbare easque et omnia in eis contenta pro dictis civibus et inhabitatoribus prefati oppidi pro tempore existentibus innovando perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarum⁷⁷ tenor talis est:

<urmează, în transumt, documentul dat de Ioan (Iancu) de Hunedoara la 28 decembrie 1455; vezi doc. 1>

Nos, igitur, humilimis supplicacionibus prefatorum Michaëlis Rwdel, iudicis ac Joannis⁷⁸ et Anthonii, iuratorum civium dicti oppidi nostri Felsewbanya per eos Nostre modo quo supra porrectis Maiestati regia benignitate exauditis et clementer admissis, prescriptas literas non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas presentibusque literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali insertas quoad omnes earum

⁷⁵ La Wenzel: *Johannes*.

⁷⁶ Lipsește la Wenzel.

⁷⁷ La Wenzel urmează: *quidem litterarum*.

⁷⁸ La Wenzel: *Johannes*.

continencias, clausulas et articulos eatenus quatenus eodem⁷⁹ rite et legitime existunt emanate viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus easque nihilominus et omnia in eis contenta pro eisdem civibus, hospitibus⁸⁰ et inhabitatoribus dicti oppidi nostri Felsewbanya eisque succedentibus⁸¹ vniversis innovando perpetue valituras confirmamus presentis scripti nostri patrocínio mediante, salvis iuribus alienis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri dupplicis munimine roboratas eisdem duximus concedendas. Datum per manus reverendissimi in Christo patris domini Stephani, ecclesiarum Colocensis et Bachiensis⁸² archiepiscopi locique eiusdem Colocensis comitis perpetui, aule nostre summi cancellarii, fidelis nostri dilecti, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto, octavo Kalendis Septembris, regni nostri anno octavo, coronacionis vero secundo, venerabilibus in Christo patribus dominis Joanne⁸³ Strigoniensis, eodem Stephano Colocensis archiepiscopis, Ladislao Agriensis, Joanne confirmato Varadiensis, Nicolao Transsilvanensis, Zagrabiensis sede vacante, Joanne Quinqueecclesiensis, Alberto Wesprimiensis, Augustino Jauriensis, Vincentio Vaciensis, Alberto Chanadiensis, Thoma Nitriensis, Boznensis sede vacante, Vrbano Sirmiensis, Marco Tinniniensis⁸⁴, Segniensis sede vacante, Nicolao Modrusiensis ecclesiarum episcopis ecclesias Dei feliciter gubernantibus, item magnificis Michaële Orzag, regni nostri Hungarie predicti palatino, Nicolao de Wylak et Joanne Pangracz de Dengeleg, vayvodis Transsilvanensibus, comite Ladislao de Palocz, iudicis curie nostre, eodem Nicolao de Wylak, Machoviensis, Petro de Zob et Ladislao de Dyznos, Rame banis, honore banatus Zewriniensis vacante, Johanne de Rozgon, thawarnicorum, altero Johanne Thwz de Lak, ianitorum, Nicolao de Also Lyndwa et Emerico de Palocz prefata, pincernarum, Stephano de Peren et Ladislao de Bathor, dapiferorum, Ladislao de Kanyisa et Pertholdo Ellerbah de Monyorokerek, agazonum nostrorum regaliū magistris, Andrea Pankyrher⁸⁵ Posoniensis et Petro de Zokol⁸⁶ Themesiensis comitibus aliisque quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores.

⁷⁹ Astfel în text.

⁸⁰ La Wenzel: *hospitibusque*.

⁸¹ Astfel în text.

⁸² La Wenzel urmează: *vnitarum*.

⁸³ La Wenzel: *Johannes*.

⁸⁴ Astfel în text.

⁸⁵ La Wenzel: *Bawmkyrcher*.

⁸⁶ La Wenzel: *Zekel*.

Traducere:

Matia, din mila lui Dumnezeu rege al Ungariei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Galiției, Lodomeriei, Cumaniei și Bulgariei, tuturor credincioșilor întru Hristos, atât celor de acum cât și celor viitori, care vor vedea scrisoarea de față, mântuire întru mântuitorul tuturor. Vrem ca prin cuprinsul scrisorii de față să ajungă la știrea tuturor că. venind în fața Maiestății Noastre credincioșii noștri, chibzuții Michael Rwdel, jude și Ioan Szász și Antonie, cetățeni jurați ai târgului nostru Baia Sprie, ne-au înfățișat, în numele lor și al tuturor celorlalți cetățeni și locuitori ai aceluiași târg al nostru, o scrisoare a răposat prevestitului domn Ioan de Hunedoara, altfel guvernator al zisului regat al nostru al Ungariei, părintele nostru cel mai iubit de fericită aducere aminte, scrisă pe pergament și întărită prin atârnarea sigiliului acestuia, cu privire la anumite libertăți ale zișilor cetățeni și locuitori ai pomenitului nostru târg Baia Sprie, înfățișate mai jos în cuprinsul acestei scrisori, având cuprinsul scris mai jos, rugând-o cu smerenie pe Maiestatea Noastră ca, încuviințând, consfințind și primind acea scrisoare și făcând să fie transcrisă cuvânt cu cuvânt în scrisoarea noastră, să o încuviințăm și să binevoim a o întări spre a avea putere veșnică, reînnoind aceasta și tot ceea ce este cuprins în ea pe seama zișilor cetățeni și locuitori ai pomenitului târg, care se află acum acolo. Cuprinsul scrisorii este acesta:

<urmează, în transumt, documentul dat de Ioan (Iancu) de Hunedoara la 28 decembrie 1455; vezi doc. 1>

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință regească rugămintele smerite ale amintitorilor Michael Rwdel, jude și Ioan și Antonie, cetățeni jurați ai zisului târg al nostru Baia Sprie, făcute Maiestății Noastre în chipul de mai sus, și după ce le-am primit cu îndurare, văzând că pomenita scrisoare este fără răsături, fără tăieturi și nici dând de bănuț în vreo parte a ei, am transcris-o prin cuprinsul scrisorii noastre privilegiale de față din cuvânt în cuvânt, fără vreo scăpare sau adăugire oarecare în ceea ce privește întreg cuprinsul, clauzele și articolele ei, atâta vreme cât acestea au fost date după rânduială și în chip legiuit, iar puterea acelei scrisori este sprijinul adevărului, așa că am primit-o, am încuviințat-o și am întărit-o și, în același timp, o confirmăm înnoind-o prin scrisoarea de față, spre a avea putere veșnică, fără a vătăma însă drepturile altora, anume tot ceea ce este cuprins în ea, pe seama acelorași cetățeni, oaspeți și locuitori ai zisului nostru târg Baia Sprie și a tuturor urmașilor lor. Spre amintirea și tăria veșnică a acestui lucru am hotărât să le hărăzim această scrisoare a noastră privilegială de acum, a cărei putere a fost sporită și prin atârnarea sigiliului nostru dublu.

Data de mâna preacucernicului părinte întru Hristos, domnul Ștefan, arhiepiscop al bisericilor din Kalocsa și Bács și comite perpetuu al aceluiași loc Kalocsa, mare cancelar al Curții noastre, credincios nouă iubit, în anul Domnului o mie patru sute șazeci și cinci, în ziua a opta a kalendelor lui septembrie, în al optulea an al domniei noastre, iar al încoronării al doilea, pe când păstoreau întru fericire

bisericile lui Dumnezeu venerabilii întru Hristos părinți, domnii Ioan, arhiepiscop de Esztergom, același Ștefan, arhiepiscop de Kalocsa, Ladislau episcop de Eger, Ioan episcop confirmat al Oradiei, Nicolae episcop al Transilvaniei, scaunul episcopal de la Zagreb fiind vacant, Ioan episcop de Pécs, Albert episcop de Vác, Albert episcop de Cenad, Toma episcop de Nitra, scaunul episcopiei de Bosnia fiind vacant, Urban episcopul Sremului, Marcu episcopul de Knin, scaunul episcopal de la Sinj fiind vacant, Nicolae episcop de Modrusa, de asemenea <pe când erau în dregătorie> Mihail Ország, palatin al amintitului nostru regat al Ungariei, Nicolae de Ujlak și Ioan Pongrácz de Dindeleag, voievozi ai Transilvaniei, comitele Ladislau de Palocz, judele curții noastre, același Nicolae de Ujlak, <ban> de Mačva, Petru de Zob și Ladislau de Dyznos, bani ai Ramei, dregătoria de ban al Severinului fiind vacantă, Ioan de Rozgon mare vistier, un alt Ioan Thwz de Lak mare ușier, Nicolae de Also Lyndva și Emeric de zisul Palocz mari paharnici, Ștefan de Peren și Ladislau de Bathor mari stolnici, Ladislau de Kanizsa și Berthold Ellerbach de Monyorokerek, mari comiși regali ai noștri, Andreas Baumkircher, comite de Bratislava și Petru de Zokol, comite de Timiș, precum și alții care ocupă dregătoria și slujba comitatelor în regatul nostru.

3. 1492 februarie 14 (in festo Valentini mart.), Buda. Vladislav al II-lea, regele Ungariei, întărește cetățenilor, locuitorilor și oaspeților din târgul Baia Sprie privilegiul care le fusese acordat de regele Matia Corvin în anul 1465.

Transumt în documentul dat de regele Ludovic al II-lea la 10 august 1518: vezi doc. 4.

Wladislaus, Dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie Bulgarieque rex, necnon Slesie et Lucemburgensis dux marchioque Moravie et Lusacie, omnibus Christi fidelibus presentibus et futuris presencium noticiam habituris, salutem in omnium salvatore. Ad vniversorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod Nostre Maiestatis venientes in conspectum fideles nostri, prudentes et circumspecti Paulus Zaz. iudex ac Simon Fekethe et Joannes Nagh, iurati cives oppidi nostri Felsewbanya, in ipsorum ac vniversorum civium et inhabitatorum eiusdem oppidi nostri personis exhibuerunt nobis et presentaverunt quasdam literas privilegiales serenissimi principis quondam domini Mathie, Dei gracia regis Hungarie et Bohemie ac predecessoris nostri felicis memorie, sub dupplici autentico sigillo suo emanatas, habentes in se confirmative tenorem literarum illustris quondam domini Joannis de Hwnyad, comitis perpetui Bistriciensis etc., super certis libertatibus et immunitatibus prefatorum civium et inhabitatorum prefati oppidi nostri Felsewbanya inferius in tenore earundem literarum expressis confectarum. tenoris infrascripti, supplicantes

ydem⁸⁷ Paulus Zaz, iudex ac Simon Fekethe et Joannes Nagh, iurati cives, in ipsorum ac dictorum civium et inhabitatorum dicti oppidi nostri personis humiliter, ut easdem literas ac omnia in eis contenta ratas, gratas ac acceptas habentes literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes pro eisdem civibus et inhabitatoribus predicti oppidi nostri Felsewbanya innovantes perpetuo valituras confirmare dignaremur. Quarumquidem literarum tenor talis est:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Matia Corvin la 25 august 1465; vezi doc. 2>

Nos itaque humillimis et devotis supplicationibus prefatorum Pauli Zaz, iudicis ac Simonis Fekethe et Joannis Nagh, iuratorum civium prefati oppidi nostri Felsewbanya, per eos Nostre modo quo supra porrectis Maiestati regia benignitate exauditis et clementer admissis. prescriptas literas dicti quondam domini Mathie regis non abrassas, non cancellatas, nec in aliquali sui parte suspectas, sed omni prorsus vicio et suspicione carentes presentibusque literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali insertas, quoad omnes earum continencias, clausulas et articulos eatenus quatenus eadem⁸⁸ rite et legitime existunt emanate viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus ac pro eisdem civibus et inhabitatoribus dicti oppidi nostri Felsewbanya eorumque superstitibus vniversis innovantes perpetuo valituras confirmamus, salvis iuribus alienis, harum nostrarum quibus secretum sigillum nostrum, quo ut rex Hungarie utimur, est appensum, vigore et testimonio literarum mediante.

Datum per manus reverendi in Christo patris domini Thome episcopi ecclesie Jawriensis, aule nostre cancellarii, fidelis nostri dilecti, Bude, in festo beati Valentini martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno secundo, Bohemie vero vigesimo primo.

Traducere:

Vladislav, din mila lui Dumnezeu rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Galiției, Lodomeriei, Cumaniei și Bulgariei, precum și duce al Sileziei și Luxemburgului și markgraf al Moraviei și Lausitz-ului, tuturor credincioșilor întru Hristos, de față și viitori, care vor vedea scrisoarea de față, mântuire întru mântuitorul tuturor. Vrem ca prin cuprinsul scrisorii de față să ajungă la știrea tuturor că, venind în fața Maiestății Noastre credincioșii noștri, înțelepții și chibzuiții Paul Szász, jude și Simon Fekethe și Ioan Nagy, cetățeni jurați ai târgului nostru Baia Sprie, ne-au înfățișat și ne-au arătat, în numele lor și al tuturor celorlalți cetățeni și locuitori ai aceleiași târg al nostru, o scrisoare privilegială a răposat prealuminatului principe, a domnului Matia, din mila lui Dumnezeu rege al Ungariei și Boemiei și predecesor al nostru de fericită aducere aminte, emanată sub dublul și

⁸⁷ Astfel în text.

⁸⁸ Astfel în text.

autenticul sigiliu al acestuia, și cuprinzând în chip de întărire textul scrisorii răposat preavestitului domn Ioan de Hunedoara, comite perpetuu de <Banská> Bystrica etc., cu privire la anumite libertăți și scutiri ale amintiiilor cetățeni și locuitori ai pomenitului nostru târg Baia Sprie. înfățișate mai jos în cuprinsul acestei scrisori. având cuprinsul mai în jos scris, aceiași Paul Szász, jude și Simon Fekethe și Ioan Nagy, cetățeni jurați, rugându-ne smeriți în numele lor și al zișilor cetățeni și locuitori ai zisului nostru târg, ca noi, consfințind, încuviințând și primind acea scrisoare și făcând să fie transcrisă cuvânt cu cuvânt în scrisoarea noastră privilegială, să binevoim ca, înnoind-o, să o întărim spre a avea putere veșnică pe seama acelorași cetățeni și locuitori ai târgului nostru Baia Sprie. Iar cuprinsul acestei scrisori este acesta:

<urmează, în transumt, documentul dat de Matia Corvin la 25 august 1465: vezi doc. 2>

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință regească rugămințile smerite și plecate ale sus-amintiiilor Paul Szász, jude și Simon Fekethe și Ioan Nagy, cetățeni jurați ai pomenitului nostru târg Baia Sprie. înfățișate Maiestății Noastre în chipul amintit mai sus și le-am primit cu îndurare, văzând că pomenita scrisoare a zisului răposat rege Matia este fără răsături, fără tăieturi și nici dând de bănuț în vreo parte a ei, ci lipsită de orice stricăciune sau bănuială, am transcris-o prin cuprinsul scrisorii noastre privilegiale de față din cuvânt în cuvânt, fără vreo scădere sau adăugire oarecare în ceea ce privește întreg cuprinsul, clauzele și articolele ei. atăta vreme cât acestea au fost date după rânduială și în chip legiuit, iar puterea acelei scrisori este sprijinul adevărului, așa că am primit-o, am încuviințat-o și am întărit-o și, în același timp, o confirmăm înnoind-o prin scrisoarea noastră de față spre a avea putere veșnică, fără a vătăma însă drepturile altora, pe seama acelorași cetățeni și locuitori ai zisului nostru târg Baia Sprie și a tuturor urmașilor lor prin puterea și mărturia acestei scrisori ale noastre de care este atârnat sigiliul nostru pe care îl folosim ca rege al Ungariei.

Data de mâna cucernicului părinte întru Hristos, domnul Toma, episcop al bisericii din Győr, cancelar al Curții noastre, credincios nouă iubit, la Buda, de sărbătoarea sfântului mucenic Valentin, în anul Domnului o mie patru sute nouăzeci și doi, în al doilea an al domniei noastre în Ungaria etc., iar în Boemia în al douăzeci și unulea.

4. 1518 august 10 (în festo Laurentii mart.), Buda. Ludovic al II-lea, regele Ungariei, întărește cetățenilor și locuitorilor din Baia Sprie privilegiul care le fusese acordat de regele Vladislav al II-lea la 14 februarie 1492.

Transumt în documentul dat de regele Ioan de Zápolya la 23 octombrie 1531; vezi doc. 6.

Nos, Ludovicus, Dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie Bulgarieque rex, necnon Slesie et Lucemburgensis dux marchioque Moravie et Lusacie, memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniversis, quod pro parte et in personis fidelium nostrorum prudentum et circumspectorum iudicis et iuratorum ceterorumque civium ac totius communitatis oppidi nostri Felsew Banya vocati exhibite sunt coram nobis et producte quedam litere serenissimi principis quondam domini Wladislai regis, genitoris nostri charissimi pie memorie, in pergameno patenter confecte sigilloque eiusdem impendenti communitate, continentes in se confirmative literas serenissimi principis quondam domini Mathie regis, predecessoris illustris quondam domini Joannis de Hwnyad, alias dicti regni nostri Hungarie gubernatoris, super certis libertatibus et libertatum prerogativis per eundem quondam dominum Joannem de Hwnyad eiusdem civibus de Felsew Banya concessis, emanatarum, in se habentes supplicatumque exitit Maiestati Nostre humiliter, ut huiusmodi literas paterne Maiestatis ac omnia et singula in eis contenta ratas, gratas et acceptas habentes literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum inseri facientes pro eisdem civibus ipsorumque heredibus et posteritatibus vniversis innovantes perpetuo valituras confirmare dignaremur, Quarum tenor sequitur in hec verba:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Vladislav al II-lea la 14 februarie 1492; vezi doc. 3>

Nos, igitur, humili supplicacione pro parte dictorum iudicis et iuratorum ceterorumque civium ac totius communitatis prefati oppidi nostri Felsewbanya modo quo supra Nostre porrecta Maiestati regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptas literas dicti quondam genitoris nostri non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas sed omni prorsus vicio et suspicione carentes, presentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali insertas, quoad omnes earum continencias, clausulas et articulos eatenus quatenus eodem⁸⁹ rite et legitime existunt emanate viribus earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus ac pro eisdem eorumque heredibus et posteritatibus vniversis innovantes perpetuo valituras confirmamus harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude, in festo beati Laurentii martiris, anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie etc. anno tercio.

Traducere:

Noi, Ludovic, din mila lui Dumnezeu rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Galiției, Lodomeriei, Cumaniei și Bulgariei,

⁸⁹ Astfel în text.

precum și duce al Sileziei și Luxemburgului și markgraf al Moraviei și Lausitzului, dăm de știre făcând cunoscut prin cuprinsul scrisorii de față tuturor cărora li se cuvine că, în numele și pentru credincioșii noștri, înțelepții și chibzuiții jude și jurați, precum și al celorlalți cetățeni și al întregii obști a târgului nostru numit Baia Sprie, ne-a fost prezentată și înfățișată o scrisoare a răposat prealuminatului principe, domnul rege Vladislav, părintele nostru cel mai iubit de pioasă aducere aminte, o scrisoare deschisă întocmită pe pergament și întărită prin atárnarea sigiliului aceluiași <principe>, aceasta cuprinzând întărirea scrisorii răposat prealuminatului principe, domnul Matia, predecesor⁹⁰ al vestitului răposatului domn Ioan de Hunedoara, altfel guvernator al zisului nostru regat al Ungariei, cu privire la anumite libertăți și prerogative acordate de același răposat domn Ioan de Hunedoara aceluiași cetățeni din Baia Sprie, și au rugat-o cu smerenie pe Maiestatea Noastră ca, încuviințând, consfințind și primind o astfel de scrisoare a Maiestății paterne și făcând să fie transcrisă cuvânt cu cuvânt în scrisoarea noastră privilegială și înnoind-o. să binevoim a o întări spre a avea putere veșnică pe seama aceluiași cetățeni, precum și a tuturor moștenitorilor și urmașilor lor. Cuprinsul acestei scrisori urmează cu aceste cuvinte:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Vladislav al II-lea la 14 februarie 1492; vezi doc. 3>

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință regească smerita rugămintă făcută Maiestății Noastre în chipul de mai sus pe seama zișilor jude și jurați, precum și a celorlalți cetățeni și a întregii obști a amintitului nostru târg Baia Sprie și am primit <această rugămintă> cu îndurare, văzând că amintita scrisoare a răposatului nostru părinte este fără răsături, fără tăieturi și nici dând de bănuir în vreo parte a ei. ci lipsită de orice stricăciune sau bănuială, am transmis-o în scrisoarea noastră privilegială de față, cuvânt cu cuvânt, fără vreo scădere sau adăugare oarecare în ceea ce privește întregul cuprins, clauzele și articolele ei atâta vreme cât acestea au fost date după rânduială și în chip legiuit, iar puterea acelei scrisori este sprijinul adevărului, așa că o primim, o încuviințăm și o întărim, și, înnoind-o pe seama aceluiași <cetățeni din Baia Sprie>, precum și a tuturor moștenitorilor și urmașilor lor spre a avea putere veșnică, o confirmăm prin puterea și mărturia acestei scrisori ale noastre întărită prin atárnarea sigiliului nostru secret, de care ne folosim ca rege al Ungariei. Dată la Buda, de sărbătoarea sfântului mucenic Laurențiu, în anul Domnului o mie cinci sute optsprezece, în al treilea an al domniei noastre în Ungaria și Boemia etc.

⁹⁰ Corect: *urmas*.

5. 1518 august 10, Buda. Ludovic al II-lea, regele Ungariei, poruncește lui Gheorghe More, comite al Cămării regale din Baia Mare, precum și succesorilor săi și dregătorilor din subordine, să nu-i mai împiedice în nici un chip pe cetățenii târgului Baia Sprie să încaseze veniturile urburii din minele de argint aparținând de târg, sume de bani dăruite pentru construirea și mărirea bisericii parohiale de acolo, cu hramul Sf. Fecioară Maria, încă de Ioan de Hunedoara.

Transumt în documentul dat de Gabriel Báthory, principe al Transilvaniei, la 26 septembrie 1612; vezi doc. 10.

LVDOVICVS. Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc., fidelibus nostris egregiis Georgio More moderno futurisque comitibus Camerae nostrae Rivuli Dominarum et eorum officialibus praesentes visuris, salutem. Exposuerunt nobis fideles nostri prudentes et circumspecti cives oppidi nostri Felseo Banya, quod licet spectabilis et magnificus dominus Joannes vaivoda, huius regni Hungariae gubernator. ratione cuiusdam organi de ecclesia parochiali praedicti oppidi sub titulo beatissimae Virginis Mariae fundata, per eundem vayvodam recepti, proventus vrburarum ex mineris argenti solum in fodinis ad oppidum Felseo Banya pertinentibus provenire solitis praefatae ecclesiae, vigore certarum literarum suarum superinde confectarum, ad fabricandum et augmentum eiusdem ecclesiae in perpetuum donaverit, et ipsi oppidani nostri huiusmodi proventus a tempore ipsius quondam domini vayvodae semper libere et pacifice pro ipsa ecclesia receperint, tamen nunc vos ipsos oppidanos nostros a perceptione huiusmodi vrburarum ecclesiae praefatae modo antelato donatarum prohiberetis, supplicantes nobis, ut huiusmodi vrburales proventus quemadmodum hucusque percepissent, ita etiam in posterum libere percipere ipsis concedere dignaremur.

Nos, itaque moti pietate et devotione qua erga beatissimam Virginem Mariam afficimur, ut eius ecclesia praefata vel in fabrica vel in cultu divino aliquid detrimenti per abstractionem huiusmodi vrburarum non patiatur, sed potius crescat et augeatur, id praefatis oppidanis nostris concedendum duximus concedimusque per praesentes vt ipsi huiusmodi vrburales proventus ex mineris argenti sicut hucusque pro ecclesia praenotata perceperunt, ita etiam deinceps beneplacito nostro durante percipere possint.

Quocirca volumus et fidelitati vestrae harum serie firmiter mandamus, quatenus acceptis praesentibus, praefatos oppidanos nostros a perceptione huiusmodi proventuum vrburarum prohibere nullo pacto praesumatis, sed illos eisdem libere percipere permittere et permitti facere debeatis nostro, vt praediximus, beneplacito durante. Secus facere non audeatis. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum Budae, in festo beati Laurentii martyris, anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Traducere:

Ludovic, din mila lui Dumnezeu rege al Ungariei și Boemiei etc., credincioșilor noștri, aleșilor Gheorghe More, comitele de acum al Cămării noastre din Baia Mare și <comiților> din viitor, precum și dregătorilor lor care vor vedea scrisoarea de față, sănătate. Credincioșii noștri, înțelepții și chibzuiții cetățeni ai târgului nostru Baia Sprie, ne-au înfățișat cum că cinstitul și măritul domn Ioan voievodul, guvernatorul acestui regat al Ungariei, pentru o orgă luată asupra-și de acest voievod la biserica parohială din amintitul târg, întemeiată su hramul Preasfintei Fecioare Maria, a dăruit pe vecie, printr-o scrisoare a sa anume, amintitei biserici venitul urburii care obișnuiește să revină <Cămării regale> din minele de argint, dar numai din cele ce țin de târgul Baia Sprie, pentru a se clădi și mări această biserică, iar acești târgoveți ai noștri au primit întotdeauna, începând din vremea aceluia răposat voievod, liber și în chip pașnic, un astfel de venit pe seama acelei biserici. Acum însă, voi îi împiedicați pe acești târgoveți ai noștri de la încasarea unei astfel de urburi dăruite amintitei biserici în chipul înfățișat mai sus, așa că ne-au rugat să binevoim a le îngădui ca, așa cum au încasat până acum aceste venituri din urbură, tot așa să le poată încasa în mod liber și pe viitor.

Noi, așadar, mișcați de evlavie și cucernicia pe care le nutrim față de Preasfânta Fecioară Maria, pentru ca amintita ei biserică să nu sufere vreo lipsă fie <în ceea ce privește> construirea, fie slujirea dumnezeiască, prin lipsirea de această urbură, ba mai mult, pentru a se înălța și a spori, am hotărât să încuviințăm și încuviințăm amintiiților noștri târgoveți prin scrisoarea noastră de față, ca aceștia să încaseze ca și până acum astfel de venituri din urbură provenind de la minele de argint pe seama sus-amintitei biserici, anume să le poată încasa atâta vreme cât ne va fi pe plac.

De aceea voim și poruncim credinței voastre cu tărie prin această scrisoare ca, după ce veți fi primit prezenta, să nu cutezați în nici un chip să-i împiedicați pe amintiiții târgoveți de la încasarea unor astfel de venituri din urbură, ci sunteți datori să le îngăduiți și să faceți să le fie îngăduit să încaseze aceste <venituri> în mod liber, anume așa cum am zis mai sus. atâta timp cât ne va fi pe plac. Să nu îndrăzniți să faceți altfel. După citirea scrisorii de față, să o restituiți celui care a înfățișat-o. Dată la Buda, de sărbătoarea sfântului mucenic Laurențiu, în anul Domnului o mie cinci sute optsprezece.

6. 1531 octombrie 23 (f. secunda prox. post undecim millium virginum), mănăstirea Sf. Mihail. Ioan de Zápolya, regele Ungariei, întărește cetățenilor și locuitorilor din Baia Sprie privilegiul care le-a fost acordat la 10 august 1518 de Ludovic al II-lea, regele Ungariei.

D.A.N.I.C., *Colecția Documente transilvănene*, pachet XXI, nr. 1. Original pe pergament păstrat într-o cutie contemporană de protecție din tablă

cositorită. Sigiliul atârnat lipsește, fiind păstrat numai șnurul verde din bumbac, prin care a fost atârnat de document.

*Commissio propria domini regis*⁹¹

Nos, Joannes, Dei gracia rex Hungariae, Dalmaciae, Croaciae etc. memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniversis, quod fideles nostri prudentes et circumspecti Laurentius Hwzthy et alter Laurentius Demech, cives et inhabitatores oppidi nostri Felsew Banya, in ipsorum ac vniversorum civium et inhabitatorum eiusdem oppidi nostri personis, exhibuerunt et presentaverunt nobis quasdam literas privilegiales serenissimi principis quondam domini Ludovici regis, pie memorie predecessoris nostri immediati, in pergameno patenter confectas sigilloque suo *inpendenti*⁹² communitas, continentes in se confirmative literas serenissimi principis quondam domini Wladislai regis, genitoris sui, tenorem quarundam literarum illustris quondam domini Joannis de Hwnyad, alias dicti regni nostri Hungarie gubernatoris, super certis libertatibus et libertatum prerogativis per eundem quondam dominum Joannem de Hwnyad eisdem civibus de Felsew Banya concessis, emanatarum, in se habentes, supplicantes nobis ydem⁹³ Laurentius Hwzthy et alter Laurentius Demech, in ipsorum ac dictorum civium et inhabitatorum dicti oppidi nostri personis, ut easdem literas ac omnia et singula in eisdem contenta ratas, gratas et acceptas habentes literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum inscribi faciendo pro eisdem civibus predicti oppidi nostri Felsew Banya innovantes perpetuo valituras confirmare dignaremur graciose. Quarumquidem literarum tenor talis est:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Ludovic al II-lea la 10 august 1518; vezi doc. 4>

Nos, igitur, premissa supplicatione prefatorum Laurentii Hwzthy et alterius Laurentii Demech, civium dicti oppidi nostri Felsew Banya, Nostre modo quo supra porrecta Maiestati regia benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptas literas memorati quondam domini Ludovici regis non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas sed omni prorsus vicio et suspicione carentes, presentibusque literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali insertas, quoad omnes earundem continencias clausulasque et articulos eatenus quatenus *eedem*⁹⁴ rite et legitime existunt emanate viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus easdemque ac omnia et singula in eis contenta pro eisdem civibus et inhabitatoribus dicti oppidi nostri Felsewbanya eorundemque successoribus

⁹¹ Scris de altă mână.

⁹² Astfel în text.

⁹³ Astfel în text.

⁹⁴ Astfel în text.

vniversis innovantes perpetuo valituras confirmamus harum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum est appensum, vigore et testimonio literarum mediante. Datum per manus spectabilis ac magnifici Stephani de Werbewcz, summi et secretarii cancellarii nostri, fidelis nostri syncere nobis dilecti, in cenobio fratrum heremitarum sub ripe Sancti Michaëlis archangeli fundata, feria secunda proxima post festum beatarum vndecim millium virginum, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo primo, regnorum vero nostrorum anno quinto.

Pe verso: R^{ta} fol. LVI anno Domini 1531.

Traducere:

Porunca însăși a regelui⁹⁵

Noi, Ioan, din mila lui Dumnezeu rege al Ungariei, Dalmației, Croației etc., dăm de știre făcând cunoscut prin scrisoarea de față tuturor cărora li se cuvine, că credincioșii noștri, înțelepții și chibzuții Laurențiu Huszti și un alt Laurențiu Demech, cetățeni și locuitori ai târgului nostru Baia Sprie, ne-au înfățișat și arătat, în numele lor și al tuturor cetățenilor și locuitorilor aceluiași târg al nostru, o scrisoare privilegială a răposat prealuminatului principe, domnul rege Ludovic, predecesorul nostru nemijlocit de pioasă aducere aminte, <scrisoare> deschisă scrisă pe pergament și întărită prin atârnarea sigiliului său, care cuprinde, sub chip de întărire, scrisoarea răposat prealuminatului principe, domnul rege Vladislav, părintele lui, având în cuprins scrisoarea răposat preavestitului domn Ioan de Hunedoara, altfel guvernator al zisului nostru regat al Ungariei, cu privire la anumite libertăți și prerogative acordate de acest răposat domn Ioan de Hunedoara aceluiași cetățeni din Baia Sprie, același Laurențiu Huszti și un alt Laurențiu Demech rugându-ne, în numele lor și al zișilor cetățeni și locuitori ai zisului nostru târg, ca noi, încuviințând, consfințind și primind totul și orice este cuprins în acea scrisoare, să facem să fie transcrisă din cuvânt în cuvânt în scrisoarea noastră privilegială pe seama aceluiași cetățeni ai pomenitului târg al nostru Baia Sprie și, înnoind-o, să binevoim milostiv să o întărim spre a avea putere veșnică. Iar cuprinsul scrisorii aceleia este astfel:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Ludovic al II-lea la 10 august 1518; vezi doc. 4>

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință regească și am primit cu îndurare rugămintea de mai înainte a amintitilor Laurențiu Huszti și a unui alt Laurențiu Demech, cetățeni ai zisului târg Baia Sprie, făcută Maiestății Noastre în chipul de mai sus, văzând că sus-menționata scrisoare a amintit răposatului domn rege Ludovic este fără răsături, fără tăieturi, și nici dând de bănuț în vreo parte a ei, ci lipsită de orice stricăciune sau bănuială, am transcris-o în scrisoarea noastră privilegială de față, cuvânt cu cuvânt, fără vreo scădere sau adăugire oarecare în

⁹⁵ Scris de altă mână.

ceea ce privește întregul cuprins, clauzele și articolele ei atâta vreme cât acestea au fost date după rânduială și în chip legiuit, iar puterea ei este sprijinul adevărului, așa că o primim, o încuviințăm și o întărim împreună cu tot și cu orice este cuprins în ea, pe seama acelorași cetățeni și locuitori ai zisului nostru târg Baia Sprie și a tuturor urmașilor lor și, înnoind-o spre a avea putere veșnică, o confirmăm prin puterea și mărturia acestei scrisori ale noastre, de care este atârnat sigiliul nostru secret. Dată de mâna cinstitudinii și măritului Ștefan de Werböcz, marele nostru cancelar și secretar, credincios nouă și nouă sincer iubit, în mănăstirea fraților călugări întemeiată aproape de malul Sfântului arhanghel Mihail, în luna imediat următoare după sărbătoarea fericitelor unsprezece mii de fecioare, în anul Domnului o mie cinci sute treizeci și unu, iar al domniei noastre al cincilea an.

Pe verso: Înregistrată la fila 56, în anul Domnului 1531.

7. 1585 septembrie 8, Cracovia. Ștefan Báthory, regele Poloniei și principele Transilvaniei, întărește și transcrie vechile privilegii ale comunității din târgul Baia Sprie acordate în vechime de regii Ungariei.

D.A.N.I.C., *Colecția Peceți II*, nr. 505. Original pe pergament. Sigiliu mijlociu în ceară roșie într-o capsulă de protecție din ceară albă, atârnat de document cu șnur împletit de bumbac de culoare roșie, galbenă, albastră și albă.

Ediție: A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. III, București, 1931, doc. 24, p. 42-47 (ediție după un manuscris din secolul al XVIII-lea din colecția *Kaprinay*).

NOS, STEPHANVS⁹⁶, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kioviaë, Voliniaë, Podlachiae Livoniaeque etc., princeps Transsilvaniae, memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniversis, quod fideles nostri, prudentes et circumspecti Joannes Huczkel, iudex et Elias Chorba, iuratus civis oppidi nostri Feolseobanya, in ipsorum ac vniversorum concivium eorum personis, Maiestatis Nostrae venientes in presenciam, nobis humiliter exhibituerunt et praesentaverunt articulos quosdam libertates, iudicia et statuta ipsorum concernentes, ex antiquis privilegiis serenissimorum quondam Vngariae regum depromptos⁹⁷, apud eosque longo vsu atque antiqua consuetudine observatos, supplicantes humiliter, ut ex regiae nostrae liberalitatis munificentia, pro ipsis eorumque posteris et successoribus vniversis eisdem articulis auctoritatem nostram regiam impartiri civesque oppidi illius in vsu eorum benigne conservare dignemur. Quorumquidem articulorum tenor talis est:

⁹⁶ Scris cu cerneală roșie.

⁹⁷ Astfel în text.

(1) *Primo*, quod iudicem et iuratos cives pro tempore constituendos in festo Omnium Sanctorum quotannis e medio ipsorum iuratorum, quem vniversitas voluerit et idoneum existimaverit, modo quo in his vtuntur, eligere possint et valeant, qui omnes causas in medio eorum emergentes, maiores pariter et minores, ad instar aliarum civitatum montanarum iudicandi habeant facultatem.

Si qua autem partium litigantium eiusmodi iudicio ipsius iudicis et ipsorum iuratorum civium contenta esse noluerit, causam ipsam maturius revidendam in curiam illustrissimi principis, domini Sigismundi Bathory de Somlyo, nunc vaivodae Transilvaniae et Siculorum comitis etc., nepotis nostri carissimi vel eius successorum ex familia Bathory de Somlyo transmittere possint et valeant.

(2) Item, quod vina et etiam alia victualia, quovis nomine vocitata, ad usum montanistarum et etiam vniversorum inhabitatorum oppidi Medii Montis ex vniversis locis emendi, importandi et educillandi atque distrahendi absque ullo temporis et termini limitatione et interdictione prohibitionequae habeant facultatem.

(3) Item, quod iudex et iurati cives eiusdem oppidi Medii Montis pro tempore constituti et constituendi vniversos malefactores et alios homines nocivos cuiuscunque conditionis sint et existant, qui per ipsos possunt comprehendi, iudicandi et paena debita plectendi potestatem liberam habeant.

(4) Item, ut ipsi incolae Medii Montis sylva nigra regia et aliis sylvis regalibus circumadiacentibus et existentibus ad quaslibet ipsorum necessitates et aedificia absque omni impedimento libere vti et frui valeant.

(5) Item, quod quilibet montanus seu cultor montanarum non alias, nisi coram magistro montium, vlgo⁹⁸ Pergmester⁹⁹ appellatum, ac iudicibus et iuratis civibus per eundem magistrum montium accersitis et convocatis, in agendis vel defendendis eorum causis astare teneatur, nec se quovis colore seu quaesito modo et ingenio retrahere possit a iudicio magistri montium et iuratorum civium modo quo supra convocatorum.

(6) Item, quod in die fori in ipso oppido tam forenses sive advenae quam inhabitatores et incolae oppidi pannos cum peciis et etiam vlnis libere venditioni exponant, sed in septimana incolae oppidi ibidem residentes cum vlnis et etiam peciis, advenae vero seu forenses cum peciis tantum pannos vendendi habeant facultatem.

(7) Item, quod nullus omnino hominum ipsos cives et montanistas, necnon inhabitatores dicti oppidi, ibi aut alio loco vel in aliqua parte seu ambitu regni, in aliquibus causis audeat captivare vel res et bona ipsorum prohibere, arestare¹⁰⁰, nec cogat iudicio suo astare, sed si quispiam quicque actionis vel questionis contra ispos vel quemlibet ipsorum habent vel habuerint, id in medio iudicis et iuratorum

⁹⁸ Astfel în text.

⁹⁹ Corect: *Bergmeister*.

¹⁰⁰ Astfel în text.

civium praefati oppidi Medii Montis, loco videlicet suae residentiae, de eisdem legitime exequantur, qui ex parte suorum concivium et extraneorum meri iudicii et omnimodae iusticiae exhibebunt complementum omni querulanti. Qui, si cuiquam in reddenda iusticia tepidi vel remissi extiterint, extunc non hi, contra quos agitur, sed ipsimet iudex et iurati cives, in causis autem montanistarum ipse magister montium et per eum convocati cives, ad illustrissimi domini vaivodae Transilvaniae etc. presentiam iuridicae evocentur, rationem super abnegata iusticia reddituram efficacem.

(8) Item, quod ipsi cives et montanistae, necnon vniversi inhabitatores dicti oppidi et eorundem successores vniversi omnibus eisdem metis, limitibus et terminis eiusdem oppidi pacifi vtantur et patiantur, quibus ipsi hactenus gavisii et vsi sunt.

(9) Quod capitanei, provisores eiusque vicegerentes aut alii officiales presentes et futuri non habeant facultatem in dicto oppido Media Monte aut intra metas et territoria eiusdem quosvis malefactores aut sceleratos homines capitali paena dignos captivandi, apud se detinendi ac puniendi, quin potius, si quis in enormi crimine, ut puta homicidio, adulterio, furto et similibus latrociniiis ac sceleribus in oppido praefato vel intra veras metas eiusdem deprehensus, apud praefatos officiales accusaretur, talem de facto captivare et in carceres publicos oppidi, ad manus videlicet iudicis et iuratorum civium, pro debito de illo supplicio paenaque demerita sumenda¹⁰¹ tradere et assignare debeant. Si vero ipsi officiales, qualescunque extiterint, vel eorum vicegerentes in aliquem propter inobedientiam vel contumaciam officiolum sui animadvertere vellent, extunc tales non in oppido, sed in suo officiolum captivare et detinere in illosque animadvertere debeant.

(10) Item, si forte contingeret capitaneos, cuiuscunque locis fuerint, aut quoslibet alios officiales, cuiuscunque conditionis et praeeminentiae existant, eo ipso tempore quo malefactores aut alio quovis crimine obnoxii deprehenderentur et accusarentur, ad oppidum venire et vel per ipsos officiales aut eorum aliquem tales captivati in carceresque oppidi assignati et ita detineri ac tandem per alios causantes quorum interest denuo apud iudicem et senatum dicti oppidi inhiberi et arestari¹⁰², extunc nemo praefatorum capitaneorum aut officialium vel vices eorum gerentium talem malefactorem post factam novam detencionem ex vinculis praefatis eliberare ac propria autoritate dimitti facere audeat, quin potius per iudicem et iuratos cives oppidi contra sortem iure procedatur et paena debita infligatur.

(11) Item, si aliquis ex civibus vel etiam extraneis cuiuscunque conditionis et praeeminentiae existant aliquam causam quovis sub praetextu contra iudicem et

¹⁰¹ Astfel în text.

¹⁰² Astfel în text.

iuratos cives aut totam communitatem civium dicti oppidi moveret vel praetenderet, illam hocmodo et ordine prosequi debet, nec coram extraordinario iudice requirere vel in eius presenciam citare et evocare debeat, videlicet si contra iudicem conqueri voluerit, id coram iuratis civibus, si vero contra iudicem et iuratos cives, id coram iuratis ex communitate delectis, si porro contra iudicem, iuratos ac vnversos cives praefati oppidi, idipsum coram iuratis ex aliis civitatibus liberis deligendis et per actorem suis propriis sumptibus eo adducendis iure prosequi valeat et possit.

Quod si vero aliqua partium iudicio praedictorum, ut iam praemisum est, non contenta, ad superiorem iudicem appellare vellet, a sede iudicis iuratorumque civium ac etiam ex communitate electorum assessorum, denique a iuratis ex aliis civitatibus liberis delectis in curiam illustrissimi principis, domini Sigismundi Bathory de Somlyo, nunc vaivodae Transilvaniae et Siculorum comitis etc., nepotis nostri carissimi, et ita consequenter ad successores eius ex familia Bathory de Somlyo appellare possit et debeat. Si quae vero partium, tam civium quam extraneorum, in citationis praedictae serie secus progredi temerarie non vereretur vel attentaret, extunc mulctam quadraginta florenorum auri puri et boni ponderis per iudicem et iuratos cives irremissibiliter exigendis eo ipso facto incurrat, quorum viginti iudici et iuratis, reliqui vero viginti parti adversae cedere debebunt.

(12) Item, si qui civium praefati oppidi in obeundis et suscipiendis publicis muniis contumaces et magistratui inobedientes sese declaraverint, in illos hoc modo animadvertenda sit potestas, nempe quod quicumque mandato iudicis non paruerit et officium sibi demandatum assumere vel nollet vel assumtum non exequeretur, ille per iudicem illius loci uno floreno mulctetur. Si autem iudici et iuratis civibus inobedientem se esse declararet, florenis decem mulctetur. Quod si vero tempore electionis iudicis quispiam iuratorum civium reliquorumque iuratorum in vna vocatione peremptoria officium iudicis suscipere nollet, is mulctetur florenis ducentis vel ex oppido ad unius integri anni et trium dierum spatium in exilium relegetur. Qui autem iurati civis aut aliud onus publicum assumere recusaret, is puniatur in florenis centum aut in exilium modo praemisso relegetur. Officium vero centumviri assumere detrectans, quinquaginta florenis mulctetur aut ex oppido modo praedicto ablegatur. Si qui vero contumaces mulctam deponere nollent et sub termino ablegationis in oppido praedicto Medii Montis reperti fuerint, illi semper decem florenis mulcentur.

(13) Item, quod nemo capitaneorum aut aliorum quorumlibet officialium in iam sepefato oppido Medio Monte capitali sententia ibidem convictis gratiam facere, sed nec in aliis causis et praesertim in solvendis debitis, litteras prorogatorias vel similes impertiri alicui debeat, sed haec soli Maiestatis Nostrae Regiae vel etiam dicti domini vaivodae Transilvaniae eiusve successoribus ex familia Bathory de Somlyo sint reservata gratiae.

Nos itaque huiusmodi humillima supplicatione annotatorum Joannis Huczkel et Eliae Chorba, caeterorum etiam civium et inhabitatorum tociusque communitatis sepefati oppidi nostri Felseobanya nominibus et in personis Nostrae modo quo supra porrecta Maiestati regia benignitate exaudita, clementer et admissa, de potestatis nostrae regiae plenitudine et gratia speciali qua erga omnes fideles nostros subditos clementer affecti sumus, ut instar aliarum libertatum suarum consuetudinibus antiquo usu receptis libere semper vti ac frui possint, benigne annuimus et indulgimus praefatosque articulos praesentibus litteris nostris privilegialibus de verbo ad verbum insertos et inscriptos in omnibus suis punctis et clausulis ratos, gratos et accepta habentes, dictis vniversis civibus et incolis praescripti oppidi nostri Feolseobanya ipsorumque posteris et successoribus pro veris et privilegiatis libertatibus et immunitatibus perpetuo valituris dedimus et concessimus, si et in quantum ipsi oppidiani¹⁰³ in huiusmodi articulorum et iurium usu perstiterunt et adhuc persistunt, imo annuimus et indulgemus damusque et concedimus presencium per vigorem, salvo iure alieno. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales secreto sigillo nostro quo in rebus Transilvanicis utimur impendenti munimine roboratas praefatis iudici et iuratis caeterisque vniversis civibus et inhabitatoribus sepedicti oppidi nostri Feolseobanya ipsorumque posteris et successoribus vniversis dandas duximus et concedendas. Datum per manus magnifici fidelis nobis syncere dilecti Martini de Berzevice equitis, liberi baronis in Dondang, nostri per Transilvaniam cancellarii et consilarii ac capitanei Starogardiensis, in arce nostra regia Cracoviensis, octava die mensis Septembris, anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo quinto, regni nostri decimo.

Stephanus Rex ppr.

Mart(inus) de Berzevice

C'ancell(arius) ppa.

Însemnare contemporană pe verso: R^{1a} anno Domini 1585.

Traducere:

Noi, Ștefan, din mila lui Dumnezeu rege al Poloniei, mare duce al Lituaniei, Rusiei, Prusiei, Mazoviei, Samogiției, Kievului, Volhiniei, Podlahiei și Livoniei etc., principe al Transilvaniei, prin scrisoarea de față dăm de știre făcând cunoscut tuturor căroră li se cuvine, că credincioșii noștri, înțelepții și chibzuiții Ioan Huczkel, jude și Ilie Ciorbă, cetățean jurat al târgului nostru Baia Sprie, venind în fața Maiestății Noastre, în numele lor și al tuturor concetățenilor lor, ne-au înfățișat și arătat unele articole referitoare la libertățile, rânduielile

¹⁰³ Astfel în text.

judecătorești și statutele lor, care sunt extrase din vechile privilegii ale răposat prealuminaților regi ai Ungariei și care au fost respectate la ei prin folosință îndelungată și vechiul obicei, rugându-ne cu smerenie ca, din generozitatea dărnicii noastre regești, să înzestram acele articole cu autoritatea noastră regească pe seama lor și a tuturor urmașilor și succesorilor lor și să ne învoim a-i păstra binevoitor în folosința acelor pe cetățenii aceluiași târg. Iar cuprinsul acelor articole este următorul:

(1) În primul rând ca, în fiecare an, de Sărbătoarea Tuturor Sfinților¹⁰⁴ să poată și să fie în stare să-și aleagă din rândul juraților judele și cetățenii jurați care urmează să fie rânduiți, anume pe aceia pe care obștea îi va voi și socoti potriviți, în chipul folosit cu acel prilej, iar aceștia <judele și cetățenii jurați> să aibă puțința de a judeca, asemenea ca în alte orașe miniere, toate pricinile care se vor ivi în mijlocul lor, atât pe cele mari cât și pe cele mici. Iar dacă vreuna dintre părțile angajate în proces nu va fi mulțumită cu modul în care au judecat acel jude și acei cetățeni jurați, atunci acestea să poată și să fie în stare să-și trimită acea pricină spre a fi cercetată din nou, cu mai multă chibzuință, la curtea preavestitului principe, a domnului Sigismund Báthory de Șimleu, în prezent voievod al Transilvaniei și comite al secuilor etc., nepotul nostru preaiubit, sau la cea a urmașilor săi din familia Báthory de Șimleu.

(2) De asemenea, să aibă îngăduința să cumpere, să aducă, să desfacă prin cârciumi și să vândă cu amănuntul vinul, ba chiar și alte alimente, oricum s-ar numi acestea, aduse din toate locurile în folosul minerilor și chiar al tuturor locuitorilor târgului Baia Sprie, anume fără vreo îngădădire de timp și soroc și fără de interdicție și opreliște.

(3) De asemenea, ca judele și cetățenii jurați ai aceluiași târg Baia Sprie, aflați în dregătorie și care vor fi rânduiți în viitor să aibă deplină putere a-i judeca și supune la pedeapsa cuvenită pe toți răufăcătorii și pe alți oameni dăunători pe care i-ar putea prinde, de orice stare ar fi aceștia.

(4) De asemenea, ca aceiași locuitori din Baia Sprie să poată folosi liber și să se bucure fără vreo piedică de Pădurea Neagră regală și de alte păduri regale care se află și sunt împrejurul <târgului>, pentru orice nevoie a lor și pentru construcții.

(5) De asemenea, ca orice băiaș sau lucrător la mine să fie dator a se înfățișa pentru a porni o pricină sau pentru a se apăra într-o pricină a sa numai în fața maistrului minier, numit în limba poporului *Bergmeister*, și a juzilor și cetățenilor jurați desemnați și chemați de același maestru minier și să nu se poată eschiva sub nici un cuvânt sau în nici un chip și prin nici un fel de meșteșug scornit de la judecata maistrului minier și a cetățenilor jurați convocați în felul amintit mai sus.

¹⁰⁴ 1 noiembrie în calendarul bisericesc romano-catolic.

(6) De asemenea, ca în ziua de târg ținută în acel târg <Baia Sprie> atât negustorii sau străinii cât și locuitorii și localnicii din târg să-și expună spre liberă vânzare postavurile la bucată și chiar cu cotul, dar în cursul săptămânii locuitorii târgului, anume cei care locuiesc acolo, să aibă îngăduința de a vinde postavul cu cotul și chiar la bucată, însă străinii și negustorii numai la bucată.

(7) De asemenea, ca absolut nici un om să nu îndrăznească să-i ia în prinsoare pe acești cetățeni și mineri și nici pe locuitorii zisului târg, acolo sau în alt loc ori în altă parte sau în alt ținut al regatului, pentru nici o pricină sau să le poprească și să le rețină bunurile, nici să-i silească să se înfățișeze în fața judecării lor, ci, dacă vreunul dintre acești <oameni> ar avea vreo pără sau cercetare împotriva oricărui dintre acești <cetățeni, mineri și locuitori din Baia Sprie>, atunci împlinirea legiuită a acestui <demers> să se facă de către judele și cetățenii jurați ai amintitului târg Baia Sprie, adică la locul lor de ședere, iar aceștia <judele și cetățenii jurați> vor împlini pe seama oricărui pârâș – atât din partea concetățenilor lor cât și a străinilor – dreaptă judecată și deplină justiție. Dacă acești <juzi și cetățenii jurați> vor fi însă molateci și delăsători în a face oricui dreptate, atunci nu cei împotriva cărora se acționează, ci însăși judele și cetățenii jurați, iar în cauzele minerilor însuși maistrul minier și cetățenii convocați de el, să fie chemați pe calea judecării în fața preavestitului domn voievod al Transilvaniei etc., pentru a se chibzui mai bine asupra dreptății care a fost refuzată <a fi împlinită>.

(8) De asemenea, ca acești cetățeni și mineri, precum și toți locuitorii zisului târg și toți urmașii lor, să se bucure și să li se îngăduie <să stăpânească> în pace toate hotarele, marginile și granițele aceluiași târg, anume cele de care aceștia s-au bucurat și s-au folosit până acum.

(9) În zisul târg Baia Sprie sau între hotarele și pe teritoriul acestuia căpitani, provizorii și cei care le țin locul sau alți dregători, de acum și din viitor, să nu aibă îngăduința de a-l prinde, reține la sine sau pedepsi pe orice răufăcător sau criminal vrednic de pedeapsa cu moartea, ba mai mult, dacă vreunul vinovat de crime mari, precum omuciderea, adulterul, furtul și tâlhăria și alte ticăloșii asemănătoare, va fi prins în târgul sus-amintit sau între hotarele sale adevărate, unul ca acela să fie pus sub învinuire de către dregătorii amintiți, care sunt datori ca, după ce l-au prins asupra faptului și l-au dus la închisoarea publică a orașului, să-l predea și să îl treacă în mâna judeului și a cetățenilor jurați pentru a-și primi de la aceștia supliciu și pedeapsa meritate. Dacă însă acești dregători, oricari ar fi ei, sau cei care le țin locul ar vrea să se plângă împotriva cuiva autorității lor proprii din pricină de neascultare sau de nesupunere, atunci pe unul ca acesta trebuie să-l prindă și să-l rețină nu în târg ci la oficiul lor și să-l pedepsească acolo.

(10) De asemenea, dacă s-ar întâmpla cumva ca tocmai în vremea când răufăcătorii sau alții, vinovați de orice fel de crimă, sunt prinși și puși sub acuzare, căpitani, de oriunde ar fi, sau orice alt dregător, de orice stare sau rang ar fi, să

vină în târgul <Baia Sprie> și fie prin acești dregători însăși, fie prin vreunul dintre ei, astfel <de răufăcători> să fie prinși și predați la închisoarea târgului și deținuți în acest fel, iar alți pârași dintre cei care sunt de față ar pune din nou opreliști și popriri la judele și senatul zisului târg, atunci niciunul dintre zișii căpitani sau dregători ori dintre cei care le țin locul să nu aibă îndrăzneala ca, după ce un astfel de răufăcător a fost reținut din nou, să-l elibereze din lanțurile amintite și să-i dea drumul prin propria sa autoritate, ci, mai mult, judele și cetățenii jurați să procedeze după drept împotriva unei astfel de măsuri și să dea pedeapsa cuvenită.

(11) De asemenea, dacă vreunul dintre cetățeni sau chiar dintre străini, de orice condiție și rang ar fi acesta, ar vrea să pornească sau să pună în mișcare vreo pâra oarecare, sub orice cuvânt, împotriva judeului și a cetățenilor jurați sau împotriva întregii obști a cetățenilor din zisul târg, acesta să fie dator să o facă în acest chip și cu această rânduială, anume să nu fie datori să-i caute <pentru judecată> în fața unui jude extraordinar sau să-i citeze și cheme în fața acestuia, adică dacă va vroi să se plângă împotriva judeului, să o facă în fața cetățenilor jurați, iar dacă va vroi să se plângă împotriva judeului și a cetățenilor jurați, să o facă în fața juraților aleși de obște. Mai departe, dacă va vroi să se plângă împotriva judeului, a juraților și a tuturor cetățenilor amintitului târg, acest <pârâș> să fie în stare și să poată să-i urmărească pe cale legală în fața juraților care vor fi aleși din alte orașe libere, <jurați> pe care pârâșul va fi dator să-i aducă pe cheltuială proprie. Iar dacă vreuna dintre părți nu este mulțumită cu judecata celor amintiți, așa cum s-a pomenit mai înainte, și vrea să facă apel la un jude superior, această parte să poată și să fie datoare să facă apel la scaunul <de judecată> al juzilor, cetățenilor jurați și chiar al asesoriilor aleși de obște, iar în cele din urmă la jurații aleși din alte orașe libere, la curtea preavestitului principe, a domnului Sigismund Báthory de Șimleu, în prezent voievod al Transilvaniei și comite al secuilor etc., nepotul nostru cel mai iubit, și tot astfel la urmașii acestuia din familia Báthory de Șimleu. Dacă însă vreuna dintre părți, atât cetățenii cât și străinii, n-ar da curs sau ar îndrăzni în mod sfidător să nu se înfățișeze <la judecată>, atunci, în urma acestui fapt, va cădea sub plata unei gloabe de patruzeci de florini de aur curat și bine cântărit, <gloabă> care va fi cerută de către jude și cetățenii jurați fără vreo îngăduință și din care douăzeci <de florini> vor trebui să le revină judeului și juraților, iar ceilalți douăzeci părții adverse.

(12) De asemenea, dacă vreunul dintre cetățenii amintitului târg s-ar arăta îndărătnic și neascultător față de Magistrat la achitarea și îndeplinirea obligațiilor publice, împotriva unuia ca acesta este drept să fie luate măsuri în felul următor, anume ca oricine nu va da ascultare poruncii judeului și nu va vroi să îndeplinească slujba care i se cere sau nu o va duce la îndeplinire pe cea îndreptățită, unul ca acesta să fie globit cu un florin de judele aceluia loc. Dacă se va arăta însă neascultător față de jude și de cetățenii jurați, să fie globit cu zece florini. Iar dacă în timp ce se alege judele vreunul dintre cetățenii jurați și ceilalți jurați, care a fost

chemat într-un glas și fără de amânare, nu va vroi să primească slujba de jude, unul ca acesta să fie globit cu două sute de florini sau să fie trimis din târg în exil pentru un răstimp de cel puțin un an întreg și trei zile. Iar cetățenii jurați sau oricare altul <dintre cetățeni> care vor refuza să îndeplinească o sarcină publică, să fie globiți cu o sută de florini sau să fie trimiși în exil în chipul mai sus-amintit. Cel care va refuza însă să preia slujba de centumvir, să fie globit cu cincizeci de florini sau să fie exilat din târg în chipul mai sus-zis. Iar dacă cei nesupuși nu vor vroi să plătească gloaba și vor fi găsiți în amintitul târg Baia Sprie în timp cât sunt exilați, unii ca aceștia să fie globiți întotdeauna cu zece florini.

(13) De asemenea, ca niciunul dintre căpitani sau alți dregători să nu aibă dreptul ca, în adesea-pomenitul târg Baia Sprie, să le acorde îndurare celor condamnați acolo la pedeapsa cu moartea și nici să nu acorde, oricui ar fi acela, scrisori de amânare sau din cele asemănătoare cu privire la alte pricini, mai ales <referitoare la> plata datoriilor, ci această milostivire să fie păstrată doar pe seama Maiestății Noastre regale sau chiar a zisului voievod al Transilvaniei și a urmașilor săi din familia Báthory de Șimleu.

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință regească o astfel de rugămintă smerită a amintiților Ioan Huczel și Ilie Ciorbă, făcută Maiestății Noastre în chipul de mai sus în numele cetățenilor și locuitorilor și al întregii obști a adeseori-pomenitului nostru târg Baia Sprie, am încuviințat-o cu îndurare, din deplinătatea puterii noastre regești și din milostivirea deosebită <care izvorăște> din dragostea binevoitoare față de toți supușii noștri credincioși, anume ca, asemeni altora, să se poată folosi și bucura mereu slobod de libertățile lor obișnuite, al căror folos l-au dobândit din vechime, iar prin scrisoarea noastră privilegială de acum încuviințăm și îngăduim articolele mai sus-zise și, trecându-le și transcriindu-le cuvânt cu cuvânt, le consfințim, le încuviințăm și le primim în ceea ce privește toate punctele și clauzele lor pe seama tuturor zișilor cetățeni și locuitori ai pomenitului nostru târg Baia Sprie, a coborâtorilor și urmașilor lor. și le-am dat și hărăzit <această scrisoare> spre a avea putere veșnică în legătură cu adevăratele și privilegiatele lor libertăți și scutiri, anume pe cât astfel de articole și drepturi au fost folosite și sunt folosite și până în prezent de acești târgoveți, ba chiar le încuviințăm și le îngăduim, le dăm și le hărăzim prin puterea scrisorii de față, fără a fi vătămat dreptul cuiva. Spre amintirea și tăria veșnică a acestui lucru am hotărât să dăm și să acordăm amintiților jude și jurați și tuturor celorlalți cetățeni și locuitori ai adeseori-pomenitului nostru târg Baia Sprie, precum și tuturor coborâtorilor și urmașilor lor, această scrisoare a noastră privilegială, a cărei tărie a fost sporită prin atârnarea sigiliului nostru secret, pe care îl folosim în treburile transilvănene. Dată de mâna măritului, nouă credincios și sincer iubit cavalier Martin de Berzevicze, liber-baron de Dondang, cancelarul nostru pentru Transilvania și consilier al nostru, precum și căpitan al Stargard-ului, în cetatea

noastră regală Cracovia, în a opta zi a lunii septembrie, în anul Domnului o mie cinci sute optzeci și cinci, iar al domniei noastre al zecelea <an>.

*Ștefan Rege ppr.
Martin de Berzevicze
Cancelar ppa.*

Însemnare contemporană pe verso: Înregistrată în anul Domnului 1585.

8. 1588 mai 8, Alba Iulia. Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, confirmă și transcrie prevederile referitoare la plata datoriilor în târgul Baia Sprie.

D.A.N.I.C., *Colecția Peceți II*, nr. 506. Original pe pergament. Sigiliul mic în ceară roșie, într-o capsulă de protecție din ceară albă, atârnat de document cu șnur împletit de bumbac de culoare verde, roșie și albă.

Ediție: A. Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol. III, București, 1931, doc. 78, p. 130-132 (ediție după un manuscris din secolul al XVIII-lea din colecția *Kaprinay*).

NOS, SIGISMVNDVS Bathori de Somlio, waivoda Transsylvaniae et Siculorum comes etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniversis, quod prudentes et circumspecti Elias Chiorba, iudex, Daniel literatus Chiorba et Petrus Kerekcs, iurati cives oppidi nostri Felseobanya, in suis ac vniversorum civium et inhabitatorum oppidi eiusdem nominibus et in personis, nostram venientes in praesentiam, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam articulos de modo et forma solutionis liquidorum debitorum aliisque similibus negociis a se sancitos ipsisque et ipsorum vsibus, pro ratione locis accommodatos, quos ydem¹⁰⁵ in posterum inter sese pro legibus municipalibus haberent atque observarent, supplicantes nobis humilime, vt eosdem omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, pro ipsis eorumque posteris et successoribus vniversis admittere confirmareque ac in ys¹⁰⁶ eosdem conservare dignaremur. Quorumquidem articulorum tenor talis est:

Primo: Si quis pecuniam mutuo ab aliquo acceperit, pecunia ei satisfaciat, si vero pecunia rebusque argenteis debitor eiusmodi rebus quae divendi possint debitum exsolvat, ne quam debitor pecuniae suae mutuo datae iacturam patiat.

¹⁰⁵ Astfel în text.

¹⁰⁶ Astfel în text.

Postea, rerum pecuniis divenditarum precis, pecuniis persolvantur. Si id fieri nequit, earum rerum quae divendi possint aestimatione, tandem merces pro operibus impensis pecuniis exsolvatur: si eae desint res probae eis aestimentur ac intra triduum talibus operariis satisfiat.

Porro, debitor iuramentum deponat, quod nec pecuniae quicquam, neque rerum argentearum habeat, ac si tandem iis rebus, quae pecuniis viciniore sunt, debitum solvat atque dum in vrbe domi habuerit, quod dependat, aestimator ea causa vrbe egredi non debeat.

Deinde, si quis sumptus aliquos in repetendis liquidis suis debitis fecerit, ii ei iure adiudicentur et reddantur, idque intra sex hebdomadas unacum summa ipsa principali quae ei debetur.

Denique, si quod debitum vnam marcā argenti, florenos nempe octo, excedit, eius solutio sex hebdomadis fiat: si vero non excedat vel minor etiam sit, duabus.

Coeterum: Quoniam fodinarum cultores magnam plerumque vim pecuniae ad ipsas operas impendunt ac saepe, vti dici solet, et oleum et operam ludunt, horum debita, quia nonnunquam permissa sunt foenori, ad anni vnius et trium dierum spacium prorogentur. Verum, si illud debitum non in sortem auri aut argenti sit ab eo conflatum, in eo modus et ordo superius in debitorum ratione denotatus observandus erit.

Praeterea, qui in fodinis et contusoriis operas faciunt, tunc qui in ordine agazonum sunt, si post factam numerationem rationemque initam ratione denegatae mercedis et salarii ipsorum coram iudice aut magistro montis cum heris suis iure contenderint, satisfactionem ad decimum quintum diem accipiant, quo tempore, si aliter fieri nequeat, iuramento erit heris ipsis declarando, se nihil pecuniae habere.

De auro rudi et informi, similiter et argento, huiusmodi homines fodinas habentes, sacramentum praestare non tenentur, propterea quod aurum atque argentum non signatum non sit in eorum potestate, tandem ergo servant rebus iis, quae praetium habeant facile pecuniam convertantur. Verumtamen hi fodinarum cultores florenos duos propter varios vsus plurimaeque necessitates quae continue ipsis ingruunt apud se reservare poterunt, quibus exceptis, vltra unum florenum Hungaricum apud se retinendum, nulli fas esto: quod tamen intelligendum est de precipuis illis debitis, quae vti praemissum est valorem marchae vnius argenti excedunt.

Porro, haereditates terrestres impignoratae ante festum Sancti Georgii martyris redimantur, alias eodem anno, una cum toto vsufructu et emolumentis apud manus illius cui datae pignori fuerint remanebunt.

Ultimo: His autem statutis, tanquam aequis et ab ipsimet inductis et ordinatis, si qui repugnarent seseque opponerent, tales absque omni favore et personarum respectu vinculis constricti tandiu teneantur, donec de debitis ipsorum ad plenum satisfecerint.

Nos, igitur, praemissa supplicatione nobis modo quo supra porrecta faventer exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis exhibitos, praesentibusque literis nostris verbotenus insertos et inscriptos, quoad omnes earum continentias, clausulas et puncta eatenus quatenus publicis iuribus et statutis regni ac aliis etiam privilegiis ipsorum civium, necnon iuribus etiam ipsis fodinarum rationibusque in iis nostris et commodis derogare non videntur, pro legibus municipalibus eisdem civibus dicti oppidi Felseobanya ipsorumque haeredibus et successoribus vniversis perpetuo valiturus gratiose dandos, admittendos et confirmandos duximus, prout damus, admittimus et confirmamus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas memoratis universis inhabitatoribus eiusdem oppidi Felseobanya ipsorumque haeredibus et successoribus vniversis clementer dedimus et contulimus. Datum in civitate nostra Alba Julia, octava die mensis Maii, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo octavo.

Sigismundus Bathori de Somlio pr.

Volfgang Kowachocz

cancell(arius) ppr.

Însemnare contemporană pe verso: De forma solutionis debitorum.

Traducere :

Noi, Sigismund Báthory de Șimleu, voievod al Transilvaniei și comite al secuilor etc., prin cuprinsul scrisorii de față dăm de știre făcând cunoscut tuturor căroră li se cuvine că, venind înaintea noastră înțelepții și chibzuiții Ilie Ciorbă, jude, diacul Daniel Ciorbă și Petru Cherecheș, cetățeni jurați ai târgului nostru Baia Sprie, în numele lor și al tuturor cetățenilor și locuitorilor aceluiași târg, ne-au înfățișat și ne-au arătat mai multe articole referitoare la rânduiala și forma de plată a datoriilor neîndoielnice, precum și la alte treburi asemănătoare, care au fost hotărâte de ei spre folosul lor și potrivite pentru acel loc, <articole> pe care aceștia vroiesc să le țină și să le respecte între ei ca pe niște legi municipale, rugându-ne cu smerenie ca noi, consfințind, încuviințând și primind acele articole și tot și orice este cuprins în acestea, să binevoim a le accepta și a le întări pe seama lor, precum și a tuturor urmașilor și coborâtorilor lor, și să-i păstrăm în <beneficiul> acestora. Iar cuprinsul articolelor este acesta:

Mai întâi: Dacă cineva va lua bani cu împrumut de la altul, atunci să-i restituie banii, iar un astfel de datornic să-și plătească datoria în bani sau în lucruri din argint, care pot fi vândute, ca nu cumva cel care a dat banii cu împrumut să sufere vreo pagubă.

Apoi, prețul lucrurilor vândute pe bani să fie plătit în bani. Iar dacă <cel în cauză> nu va vroi să facă asta, lucrurile lui care pot fi vândute vor fi prețluite și apoi scoase la vânzare, ca niște mărfuri, și vândute pe bani; iar dacă le vor lipsi, atunci lucrurile să le fie prețluite în mod cinstit și să fie plătite unor meșteșugari de acest fel în răstimp de trei zile.

Mai departe: datornicul să depună jurământ că n-are deloc bani și nici lucruri din argint, așa ca apoi să-și plătească datoria cu acele lucruri, care sunt cele mai apropiate <de a fi vândute> pe bani; dacă ar avea însă o casă în oraș fiind legat de aceasta, prețlulitorul să nu-l scoată din oraș din această cauză.

Apoi, dacă cineva ar face vreo cheltuială pentru a-și cere înapoi datoria <care i se cuvine> fără îndoială, această <cheltuială> să-i fie recunoscută și restituită de drept, așume într-un răstimp de șase săptămâni, împreună cu suma principală care îi este datorată.

Mai apoi, dacă datoria trece de o marcă de argint, adică de opt florini, plata ei să se facă în răstimp de șase săptămâni, iar dacă nu trece <de acea sumă> sau este chiar mai mică, <să se plătească în răstimp> de două săptămâni.

Mai departe: Deoarece băieții de la mine cheltuiesc pentru această activitate de multe ori sume mari de bani și – cum se zice în mod obișnuit – își joacă adesea și uleiul <de la lămpașul de mină> și munca, datoriile acestora să fie amânate pe timp de un an și trei zile, fiindcă nu este îngăduit să se dea împrumut cu camătă. Iar dacă acea datorie nu va fi plătită de acel <datornic> în aur sau argint, atunci să se respecte acel mod <de a se proceda> și acea rânduială, așa cum sunt acestea însemnate mai sus cu privire la datorii.

În afară de asta, cei care muncesc la mine și șteampuri, apoi cei care fac parte din rândul comișilor. dacă – după ce s-a început plata lefurilor și <întocmirea> socotelilor – își vor căuta, împreună cu proprietarii lor, dreptatea în fața judeului sau a maistrului minier în legătură cu câștigul și leafa care le-au fost refuzate, atunci să li se facă dreptate în răstimp de cincisprezece zile, timp după trecerea căruia, dacă nu vor vroi să facă în alt chip, acei proprietari vor fi datori să declare sub jurământ că nu mai au bani deloc.

Oamenii de acest fel, care au mine, nu sunt datori să depună jurământ cu privire la aurul nelucrat și brut, de asemenea și despre argint, fiindcă aurul și argintul nemarcat nu se află în puterea lor, astfel că sunt datori să plătească <dare> numai după acele lucruri, al căror preț a fost stabilit și care pot fi transformate cu ușurință în bani. Totuși, acești băieți de la mine pot să păstreze la sine doi florini pentru a face față diferitelor trebuințe și numeroaselor nevoi care îi împovărează neconținut, dar în afară de <suma> aceasta să nu le fie îngăduit să rețină la sine mai mult de un florin unguresc, ceea ce se cuvine a fi însă înțeles și cu privire la datoriile lor foarte mari care, așa cum s-a amintit mai înainte, trec de valoarea unei mărci de argint.

Apoi ca, înainte de sărbătoarea sfântului mucenic Gheorghe, să-și răscumpere toate proprietățile funciare zălogite, deoarece altfel acestea vor rămâne în acel an, împreună cu tot uzufructul și veniturile lor, în mâinile aceluia căruia i-au fost zălogite.

În ultimul rând: De asemenea, s-a stabilit că este nu numai drept, ci <măsura> a fost introdusă și rânduită de ei înșiși <cetățenii și locuitorii din Baia Sprie>, anume că dacă vreunul s-ar împotrivi și s-ar opune <la plata unei datorii>, unul ca acesta să fie aruncat în lanțuri, fără nici un fel de înlesnire și fără a se ține seama de persoană, urmând să fie ținut <în prinsoare> până când își va plăti pe deplin datoriile.

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință sus-amintita rugămintă făcută nouă în chipul pomenit mai sus și după ce am încuviințat-o, am hotărât ca, prin scrisoarea noastră de față, să dăm, să încuviințăm și să întărim cu milostivire, spre a avea putere veșnică, amintitele articole care ne-au fost înfățișate în chipul de mai sus, trecând și transcriind cuprinsul lor în ceea ce privește întregul conținut, clauzele și punctele lor, atâta vreme cât s-a constatat că ele nu încalcă drepturile publice și statutele țării, ba chiar și alte privilegii ale acelorași cetățeni, precum și drepturile acelor mine și temeiurile și câștigurile noastre din acestea, ca <aceste articole> să fie legi municipale pe seama acelorași cetățeni ai zisului târg Baia Sprie și a tuturor moștenitorilor și urmașilor lor, după cum dăm, încuviințăm și întărim <aceste articole> prin puterea scrisorii de față. Spre amintirea și tăria veșnică a acestui lucru am dat și am hărăzit, cu îndurare scrisoarea noastră de față, a cărei putere am sporit-o și prin atârnarea sigiliului nostru autentic, tuturor amintiților locuitori ai aceluiași târg Baia Sprie, precum și tuturor moștenitorilor și urmașilor lor. Dată în orașul nostru Alba Iulia, în a opta zi a lunii mai, în anul Domnului o mie cinci sute optzeci și opt.

Sigismund Báthory de Șimleu pr.

*Farkas Kovácsoczy
cancelar ppr.*

Însemnare contemporană pe verso: Despre modul de plată a datoriilor.

9. 1609 mai 12, Alba Iulia. Gabriel Báthory, principele Transilvaniei, întărește și transcrie pe seama târgului Baia Sprie documentul privilegiat acordat de regele Poloniei, Ștefan Báthory, la 8 septembrie 1585.

D.A.N.I.C., *Colecția Peceți II*, nr. 508. Original pe pergament. Sigiliul de ceară roșie, într-o capsulă de protecție din ceară albă, atârnat de document cu șnur împletit de humbac de culoare roșie și albă.

NOS, GABRIEL, *Dei Gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.*¹⁰⁷, memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniversis, quod pro parte et in personis prudentum et circumsectorum *Valentini Vegh*¹⁰⁸, iudicis primarii caeterorumque civium ac vniversorum incolarum et inhabitatorum oppidi nostri Felseo Bania exhibitae sunt nobis et praesentatae quaedam literae serenissimi quondam domini, domini Stephani, Dei gratia regis Poloniae, magni ducis Lituaniae, domini, domini et patroni nobis observandissimi, pie memoriae desideratissimi, privilegiales in pargameno¹⁰⁹ patenter confectae sigilloque eiusdem domini regis in caere canoida ac manus subscriptione communitae, quibus mediantibus idem dominus Stephanus rex certis quibusdam articulis libertates, iudicia et statuta dictorum iudicis, iuratorum civium ac vniversorum incolarum et inhabitatorum praedeclarati oppidi nostri Felseo Bania tangentibus ex antiquis serenissimorum quondam regni Hungariae principum literis privilegialibus depromptis literis in eisdem clarius expressis, denotatis et specificatis, suum consensum, auctoritatem et annuentiam dedisse, praebuisseque dinoscebatur, tenoris infrascripti, suplicantes¹¹⁰ nobis humillime, vt nos easdem literas omniaque et singula in eisdem contenta ratas, gratas et accepta habentes, praesentibus literis nostris verbotenus inseri et inscribi facientes perpetuo valituras, gratiose confirmare dignaremur. Quarumquidem literarum tenor sequitur in hunc modum:

<urmează, în transumt, documentul dat de Ștefan Báthory, regele Poloniei și principele Transilvaniei, la 8 septembrie 1585; vezi doc. 7>

Nos, igitur, huiusmodi suplicatione¹¹¹ annotatorum *Valentini Vegh*¹¹², iudicis coeterorumque iuratorum civium ac vniversorum incolarum et inhabitatorum praedeclarati oppidi nostri Felseo Bania nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptas literas dicti domini Stephani regis privilegiales non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, sine diminutione et augmento aliquali, praesentibus literis nostris confirmationalibus de verbo ad verbum inseri et inscribi faciendo omnisque et singula in eisdem contenta quoad omnes articulos et puncta eatenus quatenus eadem¹¹³ rite et legitime existunt emanatae viribusque earum veritas suffragatur, ratas, gratas et accepta habentes, approbamus, acceptamus et

¹⁰⁷ Scris cu cerneală de aur.

¹⁰⁸ Scris cu cerneală de aur.

¹⁰⁹ Astfel în text.

¹¹⁰ Astfel în text.

¹¹¹ Astfel în text.

¹¹² Scris cu cerneală de aur.

¹¹³ Astfel în text.

ratificamus ac pro praefatis *Valentino Vegh*¹¹⁴, iudice caeterisque iuratis civibus ac vniversis incolis et inhabitatoribus praelibati oppidi nostri Felseo Bania haeredibusque posteritatibus et successoribus ipsorum vniversis perpetuo valituras gratiose confirmamus harum nostrarum manus subscriptione ac pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratarum literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia, die duodecima mensis Maii, anno Domini millesimo sexcentesimo nono.

Gabriel princeps m.pr.

Stephanus Kendi

cancell(arius) pp.

Traducere:

Noi, Gabriel, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al părților din regatul Ungariei și comite al secuilor etc., dăm de știre făcând cunoscut prin cuprinsul scrisorii de față tuturor căroră li se cuvine că, pentru și în numele înțelepților și chibzuiților Valentin Végh, primar, precum și al celorlalți cetățeni și al tuturor locuitorilor și localnicilor din târgul nostru Baia Sprie, ne-a fost înfățișată și arătată o scrisoare privilegială deschisă a răposat prealuminatului domn Ștefan, din mila lui Dumnezeu rege al Poloniei, mare duce al Lituaniei, stăpân și domn, unchi al nostru după tată, nouă preavrednic de cinste, de pioasă aducere aminte și preaiubit, <scrisoare> întocmită pe pergament și întărită cu sigiliul în ceară roșie a aceluiș domn rege și cu iscălitura lui cu proprie mână, <scrisoare> prin care se știe că același domn rege Ștefan a dat și a încuviințat prin învoirea, autoritatea și dărnicia sa anumite articole, libertăți, drepturi și statute privindu-i pe zișii juzi, cetățeni jurați și pe toți locuitorii și localnicii din înainte-pomenitul târg al nostru Baia Sprie, scoase din scrisorile privilegiale vechi ale prealumiinaților principii, răposaii regi ai Ungariei, <drepturi> care acolo sunt mult mai limpede arătate, înfățișate și înșiruite, <scrisoare> având cuprinsul de mai jos, <primarul și locuitorii din Baia Sprie> rugându-ne cu smerenie ca noi, consfințind, încuviințând și primind aceste scrisori și tot și orice este cuprins în acestea, să binevoim ca, făcând să fie trecute și transcrise cuvânt cu cuvânt să le întărim prin scrisoarea noastră de față spre a avea tărie veșnică. Iar cuprinsul acelei scrisori urmează în acest chip:

<urmează, în transumt, documentul dat de Ștefan Báthory, regele Poloniei și principele Transilvaniei, la 8 septembrie 1585; vezi doc.7>

¹¹⁴ Scris cu cerneală de aur.

Noi, așadar, după ce am ascultat cu bunăvoință și am primit o astfel de rugămintă a amintiiilor Valentin Végh, jude și a celorlalți cetățeni jurați și a tuturor locuitorilor și localnicilor sus-amintitului nostru târg Baia Sprie, făcută nouă în chipul mai sus-amintit, văzând că pomenita scrisoare privilegială a zisului domn rege Ștefan este fără răsături, fără tăieturi și nici dând de bănuț în vreo parte a ei, ci lipsită de orice stricăciune sau bănuială, am transcris-o în scrisoarea noastră de întărire de acum, cuvânt cu cuvânt, fără vreo scădere sau adăugire oarecare în ceea ce privește tot și orice este cuprins în ea, adică toate articolele și punctele, atâta vreme cât acestea au fost date după rânduială și în chip legiuit, iar puterea ei este sprijinul adevărului, așa că o primim, o încuviințăm și o întărim, ba chiar o confirmăm cu milostivire spre a avea tărie veșnică pe seama amintiiilor Valentin Végh, jude și a celorlalți cetățeni jurați și a tuturor locuitorilor și localnicilor pomenitului nostru târg Baia Sprie și a tuturor urmașilor și coborâtorilor lor prin această scrisoare a noastră, a cărei tărie a fost sporită prin semnătura propriei noastre mâini și prin atârănarea sigiliului nostru autentic. Dată în orașul nostru Alba Iulia, în a douăsprezecea zi a lunii mai, în anul Domnului o mie șase sute nouă.

Gabriel principe m.pr.

Ștefan Kendi

cancelar pp.

10. 1612 septembrie 26, Sibiu. Gabriel Báthory, principele Transilvaniei, întărește și transcrie pe seama târgului Baia Sprie documentul dat de Ludovic al II-lea, regele Ungariei, referitor la veniturile din urbura minelor care reveneau bisericii parohiale cu hramul Sf.Fecioară Maria.

D.A.N.I.C., *Colecția Peceți II*, nr.493. Original pe pergament. Sigiliul în ceară roșie, într-o capsulă de protecție din ceară albă, atârnat de document cu șnur împletit de bumbac de culoare roșie, galbenă, albastră și albă.

NOS, GABRIEL¹¹⁵. Dei gratia Transsylvaniae, Valachiae Transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniversis, quod pro partibus et in personis prudentum ac circumsectorum iudicis primarii caeterorumque iuratorum civium ac vniversorum inhabitatorum oppidi nostri Felseo Banya exhibitae sunt nobis et praesentatae quaedam literae serenissimi

¹¹⁵ Scris cu cerneală roșie și aurie și ornamentat în partea superioară cu un chenar din motive florale. Inițiala este ornamentată.

quondam domini Ludovici, regis Hungariae et Bohemiae etc., mandatoriae sive perceptoriae in pergamento inseri patenter confectae sigilloque eiusdem regis pendente et authentico in cera rubea impressivae communitae ac manus propriae subscriptione roboratae, super collatione ac perceptione certorum quorundam proventuum vrburalium antea ad ecclesiam parochialem dicti oppidi Felseo Banya sub titulo Beatae Virginis Mariae fundatam, ab eisdem oppidanis percipi solitorum ac ab ipso etiam ad eandem ecclesiam ordinatorum factae et emanatae, tenoris infrascripti, supplicantes nobis humilime, vt nos easdem literas dicti quondam domini Ludovici ratas, gratas et acceptas habentes, praesentibus literis nostris confirmationalibus verbotenus inseri et inscribi facientes pro eisdem vniversis civibus et inhabitatoribus dicti oppidi nostri Felseo Banya perpetuo valituras gratiose confirmare dignemur. Quarumquidem literarum tenor sequitur in hunc modum:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Ungariei, Ludovic al II-lea, la 10 august 1518; vezi doc. 5>

Nos itaque praemissa supplicatione annotatorum (civium et inhabitatorum)¹¹⁶ nobis modo quo supra porrecta clementer exaudita et faventer admissa, dicti quondam domini Ludovici regis literas non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes earundem continentias, clausulas, articulos et puncta eatenus quatenus eaedem¹¹⁷ rite et legitime existunt emanatae viribusque earundem veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus ac pro memoratis iudice caeterisque iuratis civibus ac vniversis inhabitatoribus saepefati oppidi nostri Felseo Banya ipsorumque haeredibus, posteritatibus et successoribus vniversis perpetuo valituras gratiose confirmamus. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentes et authentici sigilli nostri munime roboratas memoratis iudici caeterisque¹¹⁸ iuratis civibus et vniversis inhabitatoribus antefati oppidi nostri Felseo Banya ipsorumque haeredibus, posteritatibus et successoribus vniversis clementer esse dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Cibiniensis, anno Domini millesimo sexcentesimo duodecimo.

Gabriel princeps m.pa.

¹¹⁶ Lipsește din text și întregit după sens.

¹¹⁷ Astfel în text.

¹¹⁸ Astfel în text.

Traducere:

Noi, Gabriel, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei și al Țării Românești, domn al părților din regatul Ungariei și comite el secuilor etc., dăm de știre făcând cunoscut prin cuprinsul scrisorii de față tuturor căroră li se cuvine că, pentru și în numele înțelepților și chibzuiților primar și al celorlalți cetățeni jurați și al tuturor locuitorilor târgului nostru Baia Sprie, ne-a fost înfățișată și arătată o scrisoare deschisă de poruncă sau de însărcinare a răposat prealuminatului domn Ludovic, regele Ungariei și Boemiei etc., scrisă pe pergament și întărită prin atârnarea sigiliului autentic imprimat în ceară roșie al aceluiași rege și prin iscălitura cu mână proprie a acestuia, <scrisoare> întocmită și dată cu privire la dăruirea și strângerea anumitor venituri din urbură, care obișnuiau să fie încasate și mai înainte de aceiași târgoveți pe seama bisericii parohiale a zisului târg Baia Sprie, întemeiată cu hramul Sfintei Fecioare Maria, <venituri> care au fost rânduite și de acest <rege> pe seama acelei biserici, <scrisoare> având cuprinsul de mai jos scris, <primarul și locuitorii din Baia Sprie> rugându-ne ca noi, consfințind, încuviințând și primind acea scrisoare de poruncă a zisului răposat domn rege Ludovic și făcând ca tot și orice este cuprins în aceasta să fie transcris și trecut cuvânt cu cuvânt în scrisoarea noastră de întărire de acum, să binevoim milostiv să o întărim spre a avea putere veșnică pe seama tuturor cetățenilor și locuitorilor zisului nostru târg Baia Sprie. Iar cuprinsul acelei scrisori urmează în acest chip:

<urmează, în transumt, documentul dat de regele Ungariei, Ludovic al II-lea, la 10 august 1518: vezi doc. 5>

Noi, așadar, după ce am ascultat cu îndurare și am primit cu bunăvoință cererea pomenită a amintiților <cetățeni și locuitori> făcută nouă în chipul de mai sus, văzând că scrisoarea zisului răposat domn rege Ludovic este fără răsături, fără tăieturi și nici dând de bănuț, am transcris-o în scrisoarea noastră de acum, cuvânt cu cuvânt, fără vreo scădere sau adăugire oarecare în ceea ce privește tot și orice este cuprins în ea, adică toate articolele, și punctele atâta vreme cât acestea au fost date după rânduială și în chip legiuit, iar puterea ei este sprijinul adevărului, așa că o primim, o încuviințăm și o întărim, ba chiar și o confirmăm cu milostivire, spre a avea tărie veșnică pe seama amintiților jude și a celorlalți cetățeni jurați și a tuturor locuitorilor adeseori pomenitului nostru târg Baia Sprie, precum și a tuturor moștenitorilor, urmașilor și coborâtorilor lor. Spre amintirea și tăria veșnică a acestui lucru am hotărât să dăm și să hărăzim cu îndurare scrisoarea noastră de față, a cărei tărie am sporit-o și prin atârnarea sigiliului nostru autentic, amintiților jude și celorlalți cetățeni jurați și tuturor locuitorilor sus-amintitului nostru târg Baia Sprie, precum și tuturor moștenitorilor, urmașilor și coborâtorilor lor. Dată în orașul nostru Sibiu, în a douăzeci și șasea zi a lunii septembrie, în anul Domnului o mie șase sute doisprezece.

Gabriel principe m.pa.

Zusammenfassung

In unmittelbarer Nähe der Maramaroscher Bergstadt Baia Mare (Rivuli dominarum, Nagybánya, Neustadt) entwickelte sich seit Ende des 13.Jhdts seine Schwesterstadt Baia Sprie (Mons Medius, Felsöbánya, Mittelstadt), die anfänglich beide einem gemeinsamen Rat unterstanden und sich auch derselben übrigens sehr umfassenden Privilegien wie jene von 1347 und 1376 erfreuten. Gegen Ende des 14.Jhdts hat sich Baia Sprie zusehends von den Unterstellungsbeziehungen zur Mutterstadt losgelöst und um die Behauptung eigener Stadtrechte bemüht, die ihr dann auch im Laufe des 15. und bis zur Mitte des 17.Jhdts von den ungarischen Königen und den siebenbürgischen Fürsten gewährt worden sind. Hervorgehoben sei noch die Tatsache, dass es kaum ein Privilegium von Baia Sprie gibt, wo neben der eigentlichen Stadtverwaltung nicht Fragen des Berg- und Hüttenbaues, übrigens eines Haupterwerbszweiges der dortigen Inwohner, berücksichtigt worden wären. Infolge der oft stürmischen Geschichte aus der zweiten Hälfte des 16. und ersten Hälfte des 17.Jhdts hatte das Stadtarchiv von Baia Sprie unersetzliche Verluste zu beklagen, so dass das Auffinden von zehn Privilegialurkunden aus der Zeit von 1455 bis 1612 umsomehr an Bedeutung gewinnt. Von einer umfassenden historischen Einleitung begleitet, wird nun der lateinische Wortlaut dieser Urkunden mit ihrer Übersetzung ins Rumänische dem Historiker zur Verfügung gestellt.

O categorie de izvoare documentare pluridisciplinare: recensămintele populației (sec. XVIII-XX)

MARICICA IFRIM

1. Recensământul populației, prezentare generală

Recensământul populației este cea mai veche operațiune statistică, fiind atestat încă din antichitate pentru China, Egipt, Grecia și Imperiul Roman. În forma sa modernă, recensământul a reapărut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea.

Recensământul general al populației s-a impus cu regularitate în Statele Unite ale Americii începând din 1790¹; din același an, o circulară a administrației revoluționare franceze prevedea recensarea întregii populații, însă primul recensământ în Franța datează din 1801, organizat de Napoleon I², în Anglia din același an, 1801³, în Danemarca din 1840 etc. Scopul acestor recensăminte era de a avea informații privind numărul populației în vederea realizării evidenței pentru aplicarea măsurilor fiscale și pentru recrutarea populației masculine la serviciul militar.

Primul recensământ organizat pe principii științifice moderne, de statisticianul A. Kettle, s-a realizat, în 1846, în Belgia, iar începând cu mijlocul secolului al XIX-lea recensământul populației se desfășoară după reguli metodologice speciale de aplicabilitate internațională.

Periodicitatea organizării recensământului, cu excepția anilor din timpul celor două războaie mondiale, este din cinci în cinci ani în unele state (Franța, Danemarca, Irlanda, Canada etc.) sau din zece în zece ani (restul statelor din Uniunea Europeană, S.U.A. ș.a.). În România extracarpatică primul recensământ⁴ s-a desfășurat în perioada decembrie 1859 – martie 1860, continuat de recensămintele din decembrie 1899 și decembrie 1912; după Marea Unire, în decembrie 1930 și aprilie 1941; după al Doilea Război Mondial, în ianuarie

¹ www.archives.gov (U.S. National Archives & Records Administration).

² www.archivesdefrance.culture.gouv.fr. (Direction des Archives de France).

³ www.familyrecords.gov.uk și www.hmc.gov.uk/nra (Family Records și National Register of Archives).

⁴ Primul recensământ după formarea statului național modern român.

1948; februarie 1956; martie 1966; ianuarie 1977. După 1989, România a reluat efectuarea decenală a recensământului populației în 1992 și 2002.

Scopul recensământului populației a comportat o modificare în conținut și efecte: în 1930, fiind direcționat spre „cunoașterea exactă a numărului populației <care> înlesnește guvernelor sarcina de a îngriji de îmbunătățirea mijloacelor ei de trai”⁵, precizând că „nu urmărește nici scopul de a pune biruri noi, nici de a încasa birurile vechi”⁶ iar, în 1992, propunându-și cunoașterea principalelor caracteristici ale populației (demografie, studii, profesie, tip de activitate etc.) și nivelul de trai (tip de locuință, regim de ocupare, formă de proprietate, facilități, confort etc.), atât la nivel național, cât și la nivel local. Rezultatele recensămintelor contemporane au numeroase utilizări și sunt foarte variate în funcție de analiză, de cercetare, de prognoze și de acțiune a statului.

Recensământul populației a devenit o operațiune extrem de complexă, necesitând un număr impresionant de recenzori și organizarea lui prin implicarea unor instituții ale statului, costuri mari atât în pregătirea, desfășurarea cât și în prelucrarea statistică ulterioară a datelor din fișele individuale.

2. Recensământul populației în practica arhivistică internațională

Majoritatea Arhivelor străine conservă și valorifică recensămintele populației pentru informațiile istorice pe care acestea le conțin. Astfel, în Franța, legislația referitoare la recensăminte ale populației (legi, decrete) stipulează predarea la Arhivele naționale și departamentale a documentelor rezultate în urma recensământului: fișierele informatice la Arhivele naționale, la *Centre des Archives Contemporaines de Fontainebleau*, iar documentele pe suport de hârtie, respectiv, fișele individuale, la Arhivele departamentale. Din 1926 până în 1989 recensămintele populației, sub forma fișelor individuale, au fost predate integral spre păstrare permanentă la Arhivele departamentale. Din constrângeri limitative ale spațiilor de depozitare, probabil și a altor motivații (mențiunea aceluiași caracteristici în structura și evoluția populației), în 1989, o circulară a Ministerului Culturii și Ministerului Finanțelor, prin Direcția Arhivelor Franței și Institutul de Statistică, a stabilit principiile de aplicare a unui eșantionaj „geografic” pentru păstrarea fișelor individuale ale recensământului populației din 1999 și predarea integrală doar a fișierelor informatice.

⁵ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul Recensământului general al populației, vol. I, București, Editura Institutului Central de Statistică, p. VIII.

⁶ *Ibidem*.

În legislația arhivistică franceză⁷, asemănător anexei nr. 6 și art. 22 din Legea Arhivelor Naționale ale României (16/1996), se precizează că termenul de accesibilitate spre consultare a recensămintelor este de 100 de ani de la data efectuării pentru documentele care conțin informații individuale, termen asupra căruia s-a revenit, prin derogare, datorită fenomenului general cu care se confruntă sălile de studiu ale Arhivelor occidentale reprezentat de genealogiștii profesioniști și, în special, non-profesioniști. Arhivele din Paris pun la dispoziția publicului larg de cercetători, prin sala de lectură, la secțiunea I, surse genealogice, *recensămintele populației*, listele nominative – fișele individuale⁸, care au fost microfilmate integral: *Dénombrements de population, listes nominatives, classées par arrondissement puis par quartier*⁹.

Canada, unul din statele cu organizare model a Arhivelor, integral informatizate, prezintă prin accesare directă pe internet recensămintele populației. Gérard Ermisse, în volumul său *Les Services de Communication des Archives au Public*, tipărit sub patronajul Consiliului Internațional al Arhivelor¹⁰, dă exemplul Arhivelor provinciei Nouveau-Brunswick din Canada, unde fiecare recensământ, cu informații asupra numelor, vârstei, locului de naștere, ocupațiilor, naționalității și alte informații importante referitoare la strămoși, a fost transcris, fișat în ordine alfabetică și introdus în colecția de documente a departamentelor canadiene, iar Arhivele Naționale din Canada au microfilmul acestora la Ottawa, care, la solicitarea cercetătorilor, se trimite în orice colț al statului, prin intermediul schimbului interbibliotecar.

Cel mai interesant exemplu îl constituie NARA (The U. S. National Archives & Records Administration), care conservă integral recensămintele, al căror termen de consultare este mai mic decât în statele europene, iar fișele individuale au fost microfilmate, astfel încât documentele de recensământ din 1790 până în 1930 sunt accesibile *on-line*. De reținut, că există un portal cu acces contra cost *www.genealogy.com* pentru recensămintele din 1790 până în 1930, în prezentarea căruia se precizează că o familie poate fi urmărită istoric, decadă după decadă, cu informațiile necesare privind data și locul nașterii părinților.

⁷ Hervé Bastien, *Droit des archives*, Direction des Archives de France, Paris, 1996, p. 96.

⁸ Archives de Paris, *Dossier d'accueil*, 2002, cotes de originaux, D.2M⁸:219-312/1926, 365-464/1931, 543-708/1936, 841-943/1946.

⁹ *Ibidem*, cotes des microfilms: 2 Mi^{1,N} 1926 (94 role), 2 Mi^{1,N} 1931 (109 role), 2 Mi^{1,N} 1936 (97 role), 2 Mi^{1,N} 1946 (53 role).

¹⁰ Gérard Ermisse, *Les Services de Communication des Archives au Public*, München, New Providence, London, Paris, 1994, p. 204.

imigrare, mutări, căsătorii, ocupații „and much more”, aceste date fiind indexate, formând *U. S. Census Collection* și facilitează cercetarea și valorificarea în diverse moduri: de exemplu, după recensământul încheierii Războiului Civil s-a extras lista veteranilor și văduvelor de veterani ai Războiului Civil.

3. Recensămintele populației (sec. XVIII-XX), izvoare documentare

Catagrafiile locuitorilor din Moldova și Țara Românească din secolele XVIII-XIX sunt recensăminte ale populației întocmite în scopul inventarierii plătititorilor de impozite și bărbaților apti pentru serviciul militar.

Recensămintele populației din Moldova și Țara Românească din anii 1772-1773 și 1774 au fost organizate în timpul Războiului ruso-turc din anii 1768-1774, din ordinul administrației militare ruse, de către dregători numiți de Divan¹¹. Recensămintele din anii 1772-1773 s-au păstrat doar parțial și numai sub forma unor copii rusești, însă cel din 1774 se păstrează integral în Arhiva Centrală de Stat a Federației Ruse, în fondul numărul 293, *Dosare moldovenești și munteneste*¹². Catagrafia din 1774, întocmită pe ținuturi, în limba română, conține listele capilor de familie din fiecare sat și categoria fiscală a locuitorilor înregistrați. Arhivele Naționale ale României dețin o copie microfilm a recensământului din 1774. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774 au fost publicate în Republica Moldova¹³.

Catagrafiile locuitorilor din Moldova, din 1820¹⁴, din 1832¹⁵, în baza *Regulamentului Organic*, care stabilea organizarea acestora din șapte în șapte ani¹⁶, în capitolul *Chipul facirii înscrierii sau catagrafiei*, din 1838¹⁷, din 1845¹⁸, din 1851¹⁹ și catagrafia din 1860 (numai pentru ținutul Iași)²⁰, cu descrierea

¹¹ Молдова ын епока феудализмүлүй, Волүмүл VII, Партя I, реченсэминтеле популацией молдовей дин аний 1772-1773 ши 1774, Алкэтуря, кувинтүл интродуктив ши коментариле де П.Г.ДМИТРИЕВ сүб редакция лүй П.В.ГОВЕТОВ, кандидат ын штиниче историче, Единтура „Штинича”. 1975, p. 9-10.

¹² *Ibidem*, p. 9.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ D.J.A.N. Iași, fond *Visteria Moldovei*, dosar 1-14/1820.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 582/1832.

¹⁶ *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărau cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 192.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 257-263/1838.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 240, 241, 281, 285, 286, 290, 293, 294, 304, 307, 308/1845.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 380, 410-415, 417, 418, 433, 436/1851.

²⁰ *Ibidem*, dosar 50/1860.

caracteristicilor fiecăreia²¹, sunt sistematic consultate și citate fie în studii speciale, fie publicate integral, pe localități, pentru informații privind istoria socială, istoria economică, genealogie, demografie, toponimie, onomastică, antroponimie, sociologie etc.

Hotărârea de Guvern nr. 1079 din 8 octombrie 1990²² privind efectuarea Recensământului populației și locuințelor din România stabilește organizarea acestuia, atribuțiile personalului recențent, fondurile, prelucrarea și publicarea rezultatelor statistice etc., însă omite să specifice gestiunea și conservarea chestionarelor individuale. Astfel că, în 1994, Comisia Națională pentru Statistică, fiind cea care a prelucrat statistic și a publicat rezultatele recensământului, se adresează Direcției Generale a Arhivelor Statului (cu adresa nr. 1148 din 2 februarie 1994) pentru a prelua documentele referitoare la recensământ la nivelul tuturor județelor. Prin ordin circular (nr. 1330 din 4 februarie 1994), D.G.A.S. hotărăște preluarea de către filialele Arhivelor Statului a recensămintelor de pe raza județului de competență, de la Direcțiile de Statistică. Hotărârea de Guvern nr. 680 din 19 iulie 2001 privind organizarea și desfășurarea recensământului populației și al locuințelor din România în anul 2002 stipulează că „după publicarea rezultatelor finale ale recensământului populației și al locuințelor, întreaga arhivă cuprinzând formularele individuale privind persoanele va fi preluată spre păstrare de către Direcțiile Județene ale Arhivelor Naționale, respectiv, de către Direcția Arhivelor Naționale a Municipiului București”²³.

În depozitele Arhivelor Naționale, la majoritatea direcțiilor județene se află fișele individuale ale recensământului din 1992, iar Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale le-a preluat și pe cele din 2002.

Deși indicatorul termenelor de păstrare a documentelor create de Direcția Centrală de Statistică, însoțit de instrucțiunile privind înregistrarea, gruparea în dosare, păstrarea, evidența, consultarea și selecționarea documentelor, scrise și tipărite, a sigiliilor și ștampilelor în Direcția Centrală de Statistică, aprobate de D.G.A.S. în 1974 (adresa nr. 4103 din 21 octombrie 1974), aplicate în continuare, la nivel local, fixează termenul de păstrare „permanent” pentru „rezultatele recensămintelor populației, clădirilor și locuințelor, lucrări de analiză, tabulograme, situații centralizatoare și tabele statistice”, pentru „materialele privind metodologia și prelucrarea recensămintelor populației, clădirilor și locuințelor”, în timp ce pentru „materialele de bază (formulare sau

²¹ Gh. Ungureanu, *Catagrafiile moldovenești până la 1860*, în *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, vol. I, Iași, 1947, p. 83-91.

²² Hotărâre de Guvern privind efectuarea Recensământului populației și locuințelor din România, în „Monitorul Oficial” nr. 113 din 16 octombrie 1990.

²³ „Monitorul Oficial” nr. 439 din 6 august 2001.

fișe de recensământ, mape de recensământ, borderoul formularelor aflate în mape etc.”, termenul de păstrare este temporar, fie la nivel central până la efectuarea următorului recensământ, fie la nivel local trei ani. Chiar și pentru materialele de la nivel central se precizează într-o notă că dacă aceste formulare de recensământ au fost prelucrate electronic, pot fi propuse de Comisia de selecționare a Direcției Centrale de Statistică spre scoatere din arhivă și predare „la topit” la expirarea termenului de trei ani de la terminarea prelucrării datelor din formularele respective, păstrându-se numai benzile magnetice până la prelucrarea următorului recensământ.

După știința noastră, documentele recensămintelor, în mod compact, se păstrează doar la Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale, ca fond *Recensământul agricol din 1930-Ciuc* și la Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Recensământul din 1941* și *Recensământul agricol și al populației din 1948*. Desigur, în fondurile primăriilor comunale sau fondurile create de direcțiile de statistică județene sau regionale se mai găsesc recensăminte parțiale.

Acum, când științele auxiliare ale istoriei sau de graniță, interdisciplinare – genealogia, onomastica, antroponimia, toponimia, demografia, geografia istorică, alături de sociologie, statistică, istoria socială și istoria economică – iau amploare ca preocupări, selecționarea recensământului din 1992 sau din 2002 este riscantă, determinând pierderi de informații bogate și totale ca arie geografică. Precizăm că datele statistice, inclusiv bazele de date pe suport magnetic sunt importante pentru stat și administrație, în general, pentru statistică, în special, însă pentru cercetare sunt nesatisfăcătoare datorită gradului ridicat de generalizare. De asemenea, menționăm că bazele de date constituite de direcțiile județene de statistică sunt anonime, fără referințe individuale. A păstra primul recensământ complet pe care-l avem în depozitele noastre, în condițiile în care este realizat după aproximativ 50 ani de comunism, este o obligație pentru viitorime, prin consistența informațiilor incluse, cum credem că este cazul și pentru cel din 2002. Perioada de tranziție, de prefaceri în toate domeniile, se reflectă în concluziile și previziunile extrem de pesimiste, date deja publicității. Lipsa de spațiu, în condițiile în care recensământul își va păstra calendarul decenal, poate constitui o problemă pentru Arhivele Naționale, dar, în acest caz, se impune analizarea acestei problematice de selecționare a documentelor recensământului și de stabilire a unor criterii pentru păstrarea permanentă, integrală sau în eșantioane, a recensămintelor viitoare.

Recensământul din 1992, posibil și recensământul din 2002, după preluare, pot fi integrate firesc la creatorul lor. Direcția Județeană de Statistică sau, asemănător Colecției de Stare Civilă, se pot constitui în fond sau colecție distinctă. Este o normă metodologică pasibilă a fi pusă în aplicare după dezbateră sau analizarea ei.

Résumé

Après une brève présentation générale de l'importance du recensement à l'échelle historique, l'auteur le présente du point de vue de l'archiviste. Elle invoque l'exemple français, canadien et américain, où on pratique les méthodes d'échantillonnage géographique et la mise en ligne.

Pour la Roumanie, les plus anciens recensements s'appellent catagrafii et on a pu conserver, même si incomplètes, des statistiques qui datent depuis 1772-1773. De nos jours, la numérisation des résultats des recensements permet de ne pas considérer comme documents permanents les formulaires individuels, mais seulement les résultats centralisés.

Pour leur importance historique, les recensements de 1992 et 2002 constituent une source importante de recherche. Ceux-ci reflètent la situation économique de la population après le communisme et les transformations sociales dans la première décennie après.

L'archiviste est responsable, en préservant ces documents, devant plusieurs disciplines scientifiques: l'histoire sociale, l'histoire économique, généalogie, démographie, toponymie, antroponymie, sociologie....

Din culisele participării României la lucrările Conferinței Internaționale de Pace de la Haga din 1899

VALENTIN FUȘCAN

Despre Conferințele Internaționale de Pace de la Haga din 1899 și 1907 și, mai ales, despre atitudinea României față de aceste două evenimente ale vieții internaționale din acea vreme, s-a scris la noi foarte puțin. În acest sens, semnalăm lucrarea lui Petre Bărbulescu și Ionel Cloșcă, *România și reglementarea pașnică a conflictelor internaționale*, apărută la București, în 1986, la Editura Politică, în care se prezintă, pe scurt, unele aspecte ale atitudinii politico-diplomatice a României față de Conferința de la Haga din 1899.

O frescă interesantă a celor două conferințe ne-o oferă Barbara Tuchman, în lucrarea sa *Trufașa citadelă*, în care consacră acestei problematici un capitol intitulat sugestiv *Îndepărtatele băți de tobă. Haga: anii 1899 și 1907*.

Ne-am propus ca în acest studiu să prezentăm cât mai succint atitudinea României față de convocarea și desfășurarea Conferinței Internaționale de Pace de la Haga din 1899, urmând ca într-un articol viitor să prezentăm lucrările celei de a doua Conferințe de Pace, care a avut loc tot la Haga, în anul 1907.

În demersul nostru ne-am sprijinit pe volumele de documente publicate – în primul rând, lucrarea lui Louis Renault, profesor la Facultatea de Drept din Paris, participant în calitate de delegat tehnic al Franței la ambele conferințe: *Les deux Conférences de la Paix, 1899 et 1907. Recueil des Textes arrêtés par ces Conférences et de différents Documents complémentaires*, editată chiar în 1907, la sfârșitul celei de a doua Conferințe de Pace, precum și cea a lui James Brown Scott, *The Reports to the Hague Conference of 1899 and 1907*, publicată în 1917.

Nu în ultimul rând, am folosit numeroase documente inedite din fondul personal *Alexandru Reldiman*, care se află în păstrare în depozitele Direcției Județene Brașov a Arhivelor Naționale. Aceste documente ne oferă informații interesante cu privire la poziția adoptată de diplomația de la București cu prilejul celor două conferințe. De real folos ne-au fost și documentele din cadrul Arhivelor Diplomatice ale M.A.E., respectiv fondul *Haga*.

Conferințele privind reglementarea păcii. Antecedente

James Brown Scott, autorul lucrării *The Reports to the Hague Conferences of 1899 and 1907*, aprecia, în ampla introducere a acestui volum

dedicat celor două conferințe de la Haga, că „din întâmplările multe ale trecutului și din tradiția vie a fiecărui popor și ale tuturor laolaltă, s-a născut necesitatea unor reguli cutumiere cu valabilitate pentru viața internațională”¹.

O astfel de necesitate s-a manifestat și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea când una dintre marile probleme ce va domina scena internațională și care a constituit un pasionant subiect de preocupare pentru cele mai largi cercuri ale opiniei publice internaționale a fost aceea a instituționalizării păcii și a eliminării războiului din viața omenirii². În acea perioadă, strategia împotriva războiului prezenta cinci aspecte principale³: abolirea războiului – obiectiv al societăților de pace și al unor mișcări religioase; protejarea personalului sanitar și a militarilor răniți sau bolnavi pe timp de război – programul Crucii Roșii; reglementarea metodelor de luptă și prohibirea armelor ale căror efecte sunt dure sau excesive în raport cu scopul propus – domeniul dreptului internațional; prevenirea conflictelor, prin intermediul arbitrajului și folosirea bunelor oficii – una din temele tratate de Conferința de la Haga; reducerea armamentelor – aflată pe masa de lucru a aceleiași conferințe.

În acest context se înscrie desfășurarea așa-numitei Conferințe Internaționale de Pace de la Haga, convocată la sfârșitul anului 1898/începutul lui 1899, din inițiativa țarului rus Nicolae al II-lea, și care trebuia să afirme în mod răspicat, prin vocea reprezentanților țărilor care erau invitate să ia parte la aceasta, interzicerea războiului și limitarea înarmărilor.

Înainte de acest moment, însă, câțiva pași importanți au fost făcuți pe calea codificării în principii de drept internațional a regulilor cu privire la purtarea războaielor.

Menționăm aici: *Conferința de la Geneva din 1864* – pentru ameliorarea sortii militarilor răniți în război, convocată din inițiativa Consiliului Federal Elvețian și sub influența Societății Geneveze de Utilitate Publică, la care au participat: Ducatul de Baden, Belgia, Spania, Franța, Anglia, Ducatul de Hessa,

¹ James Brown Scott, *The Reports to the Hague Conferences of 1899 and 1907*, Oxford at the Clarendon Press, London, Edinburgh, New York, Melbourne, Bombay, Humphrey Milford, 1917, p. XI. Cu privire la cele două Conferințe de Pace de la Haga a se vedea și Louis Renault, *Les deux Conférences de la Paix. 1899 et 1907. Recueil des Textes arrêtés par ces Conférences et de différents Documents complémentaires*, Paris, Arthur Rousseau, Éditeur, 1908.

² Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *România și reglementarea pașnică a conflictelor internaționale*, București, Editura Politică, 1986, p. 48.

³ André Durand, *Le comité international de la Croix-Rouge à l'époque de la première Conférence de la Haye*, în „Revue internationale de la Croix-Rouge”, no. 834, p. 353. Despre pacifism vezi Pierre Renouvain, Jean Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, Librairie Armand Colin, 1966, p. 245-282.

Italia, Olanda, Portugalia, Prusia, Ducatul de Saxa, Suedia, Norvegia, Elveția, Wurtemberg⁴.

Conferința de la Sankt Petersburg din 1868 – convocată din inițiativa țarului rus Alexandru al II-lea, care a abordat aspecte privind întrebuintarea explozibililor în război – a fost deschisă la 28 octombrie 1868 și a avut ca participante următoarele țări de pe continentul european: Austria, Bavaria, Belgia, Danemarca, Franța, Anglia, Grecia, Italia, Olanda, Portugalia, Prusia, Rusia, Suedia, Norvegia, Elveția, Turcia, Wurtemberg⁵.

Statele prezente au dat publicității o declarație, la 29 noiembrie 1868, prin care părțile contractante se angajau că vor renunța, în caz de război, a se folosi de proiectile cu o greutate mai mare de 400 de grame explozibil sau încărcate cu substanțe inflamabile. Declarația mai susținea, totodată, necesitatea exercitării unui control asupra perfecționărilor tehnice de care ar putea beneficia armamentele pe viitor⁶.

Conferința de la Geneva din 1868, având ca obiect revizuirea Convenției din 1864, precum și extinderea principiilor acesteia la războiul maritim, a fost convocată de Guvernul federal elvețian și la ea au participat reprezentanți din 14 state: Germania, Austria, Baden, Bavaria, Belgia, Danemarca, Franța, Anglia, Italia, Olanda, Suedia, Norvegia, Elveția, Wurtemberg, Turcia. Aproape toți delegații prezenți la această conferință erau medici militari⁷.

Nu în ultimul rând, menționăm *Conferința de la Bruxelles din 1874* – convocată pentru stabilirea unui cod de legi și cutume ale războiului – la care au fost reprezentate: Germania, Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Spania, Franța, Anglia, Grecia, Italia, Olanda, Rusia, Suedia, Norvegia, Elveția. Din inițiativa Rusiei, a fost prezentat un proiect de convenție privind legile și cutumele războiului, de către juristul și diplomatul Fiodor Martens, dar care, deși nu a ridicat nici o obiecție, nu a fost adoptat⁸.

Protocolul încheiat cu această ocazie, deși nu a avut urmări imediate, și-a manifestat întreaga sa importanță cu ocazia lucrărilor celor două Conferințe Internaționale de Pace de la Haga din 1899 și 1907⁹.

⁴ Ilarion Filipescu, *Congresele și conferințele în viața internațională*, Sibiu, 1941, p. 39-40.

⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 41-42.

⁸ Vladimir Vasilievitch Poustogarov, *Un humaniste des temps modernes: Fiodor Fiodorovitch Martens (1845-1909)*, în „Revue internationale de la Croix-Rouge”, nr. 819, p. 325.

⁹ Ilarion Filipescu, *op.cit.*, p. 43.

Asigurarea tuturor popoarelor de binefacerile unei „păci reale și durabile”

Într-un context internațional deosebit de agitat – ne gândim, desigur, la masacrarea armenilor din Imperiul Otoman, la recent încheiatul război între S.U.A. și Spania, pentru Cuba și Filipine, Anglia se pregătea pentru războiul din Africa de Sud cu burii, iar China trecea printr-o gravă criză politică – țarul rus Nicolae al II-lea lansa propunerea neașteptată de a avea loc o Conferință Internațională de Pace. De altfel, la Ministerul rus al Afacerilor Străine nu exista nici un proiect preliminar și cu atât mai puțin un plan gândit cu maturitate¹⁰, totuși ideea convocării unei astfel de conferințe a avut parte de o primire entuziastă din partea opiniei publice.

Fiind printre inițiatorii convocării conferinței, Fiodor Martens, membru al Consiliului privat al Afacerilor Străine al țarului, aprecia că Rusia trebuia să ofere un exemplu prin luarea unor măsuri concrete – limitate, însă. Se avea în vedere reducerea numărului noilor incorporări în armată în cursul anului în care va avea loc conferința. Nicolae al II-lea nu a putut decât să afirme că: „Apreciez drept dificil să-mi dau acordul asupra unei diminuări a efectivelor armatelor ruse”¹¹.

Ministrul Afacerilor Străine al Rusiei a sugerat înlocuirea conferinței printr-o reuniune a ambasadorilor acreditați la Sankt Petersburg, care ar fi putut adopta cu această ocazie o declarație. Martens, jurist de excepție, care a contribuit decisiv la pregătirea conferinței, a găsit o soluție de compromis. Astfel, el a propus transformarea a ceea ce trebuia să fie o conferință a dezarmării într-una a păcii¹².

Scopul proiectatei conferințe era făcut cunoscut prin intermediul a două circulare, remise reprezentanților diplomați ai statelor străine acreditați la Sankt Petersburg, capitala Imperiului rus, de către contele Nikita Murawiew, la 12/24 august 1898, respectiv 30 decembrie 1898/11 ianuarie 1899.

În concepția diplomației ruse, conferința trebuia să se pună de acord cu privire la identificarea căilor celor mai eficiente menite a asigura tuturor popoarelor binefacerile unei „păci reale și durabile”, și de a stabili, înainte de toate, un termen pentru dezvoltarea progresivă a armamentelor¹³. Considerând a fi o necesitate imperativă depistarea, fără întârziere, a mijloacelor vizând punerea de acord asupra stabilirii unui termen creșterii progresive a armamentelor folosite pe uscat și pe mare, precum și pregătirea unor discuții despre problemele privitoare la posibilitatea prevenirii conflictelor armate și rezolvarea diferendelor

¹⁰ Vladimir Vasilievitch Poustogarov, *op.cit.*, p. 327.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 328-329.

¹³ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond *Alexandru Beldiman*, doc. nr. 13, f. 1.

pe cale pașnică¹⁴, circulara din 30 decembrie 1898/11 ianuarie 1899 propunea drept program al conferinței următoarele puncte¹⁵:

1. Stoparea creșterii, pentru un termen ce urma a se fixa, a efectivelor forțelor armate terestre și maritime, precum și a bugetelor de război, iar în viitor o reducere a acestora de către țările participante la Conferința de Pace.

2. Interzicerea introducerii în dotarea armatelor și a flotelor de război de noi arme de foc de orice tip, precum și de noi explozibili.

3. Limitarea utilizării explozibililor de o putere „formidabilă”, deja existenți la acea dată; prohibirea lansării de proiectile sau de explozibili din baloane sau prin alte mijloace asemănătoare.

4. Interzicerea întrebuințării în războaiele navale a vaselor torpiloare submarine și/sau de suprafață.

5. Elaborarea unor principii de drept internațional privind războaiele maritime, pe baza stipulațiilor Convenției de la Geneva din 1864 și a articolelor adiționale din 1868.

6. Statut de neutralitate navelor sau șalupelor însărcinate cu salvarea naufragiaților în timpul sau după încetarea luptelor.

7. Revizuirea declarației privind legile și cutumele războiului, elaborată în 1874 de Conferința de la Bruxelles, și care nu fusese ratificată până la acea dată.

8. Acceptarea folosirii bunelor oficii, a medierii și a arbitrajului facultativ.

În finalul circularei, remisă și reprezentantului diplomatic al României în capitala rusă, Gheorghe Rosetti-Solescu, țarul Nicolae al II-lea își exprima convingerea că era recomandabil ca viitoarea conferință să nu se desfășoare în capitala uneia din Marile Puteri, unde „se concentrează atâtea interese politice care ar putea reacționa în mersul unei opere de care sunt interesate într-o măsură egală toate popoarele universului”¹⁶.

„O eră nouă în viața comună a statelor”

Într-o notă adresată de președintele Consiliului de Miniștri al României, Dimitrie Sturdza, totodată ministru al Afacerilor Străine, lui Rosetti-Solescu, datată 14/26 ianuarie 1899, se arăta că: „*Guvernul Majestății Sale. Regele Carol I, analizând acest program cu o atenție pe de-a-ntregul simpatică, nu poate decât să adere la acesta, exprimându-și dorința vie și sinceră de a-l vedea primit favorabil de către toate Statele invitate la Conferință*”¹⁷.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 1, verso.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, doc. nr. 14, f. 1.

În continuare, se aprecia faptul că „programul Excelenței Sale, contele Murawiew, face să se întrevadă o eră nouă în viața comună a statelor”, Dimitrie Sturdza considerând util să se adauge măsurilor propuse și altele destinate „să facă să intre cât mai adânc în conștiința popoarelor ideea solidarității lor și să cimenteze astfel principiile de echitate și Drept, pe care se bazează securitatea statelor și bunăstarea națiunilor”¹⁸. Analizând poziția și totodată rolul României în cadrul sistemului de relații internaționale, Dimitrie Sturdza evidențiază faptul că: „Ea (România – n.ns.) s-a străduit, de la începuturile sale, să-și lege interesele de cele ale Europei și să contribuie, în limita forțelor sale, să dea exemplul unei dezvoltări pașnice”¹⁹. Președintele Consiliului de Miniștri sublinia ideea că: „Ea (România – n.ns.) a cules roadele acestei politici prin progresele efectuate și ea a avut satisfacțiunea de a vedea atitudinea sa aprobată de către Marile Puteri Europene când acestea au hotărât reunirea la București a Conferinței menite a restabili pacea între Bulgaria și Serbia”²⁰. Reprezentantul puterii executive de la București atrăgea, însă, atenția că „România este situată într-un colț al Europei expus exploziilor periodice” și că, „a le preveni înseamnă a asigura progresul acestor ținuturi și în același timp al păcii generale”²¹.

În finalul notei, Dimitrie Sturdza conchidea următoarele: „Ar fi un mare avantaj reunirea tuturor Statelor sau a Marilor Puteri pentru a respecta ordinea stabilită atât prin dreptul ginților, cât și prin marile Tratatate europene”²².

În nota confidențială trimisă cu această ocazie ministrului României la Sankt Petersburg, Dimitrie Sturdza ținea să reafirme importanța asigurării „într-o manieră mai eficace a liniștii în această parte a continentului european”²³.

Acesta sublinia, în același timp, atașamentul Guvernului român față de menținerea păcii, mai ales la granițele țării, diplomația de la București arătându-se gata să conlucreze în acest scop cu „putemicul Imperiu rus”²⁴.

„România (...) nu are să participe doar ca simplu figurant”

Ulterior, printr-o notă trimisă reprezentantului diplomatic al României la Berlin, Alexandru Beldiman, din 20 ianuarie/1 februarie 1899, Dimitrie Sturdza revenea cu noi considerații pe marginea inițiativei vecinului de la Răsărit cu privire la convocarea unei conferințe internaționale de pace. El arăta că „Guvernului regal i se pare necesar ca România să participe la conferința de

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, doc. nr. 15, f. 1.

²⁴ *Ibidem*.

*pace propusă de Rusia întrucât ea nu are să participe doar ca simplu figurant, ci are ocazia de a contribui la actele de pace și de a-și reprezenta în același timp propriile interese*²⁵. Totodată, Dimitrie Sturdza sublinia cu fermitate că „politica României nu urmărește decât o singură țință, și anume respectarea marilor tratate internaționale și siguranța liniștii și păcii atât în Peninsula Balcanică, cât (sic!) și în restul spațiului”²⁶, iar acest lucru „corespunde poziției câștigate în complexul european și relațiilor care-i aparțin”²⁷.

Analizând situația politică din Peninsula Balcanică, Guvernul de la București considera că „între modul de acționare al României și cel al statelor balcanice există o diferență radicală. În timp ce România privește păstrarea păcii precum și atenția asupra marilor tratate cu alte state ca pe un element de bază și încearcă să-și consolideze dezvoltarea industriei, statele balcanice aspiră la extinderea teritoriului”²⁸.

În cadrul aceluiași document, se sublinia faptul că „România păstrează liniștea și pacea, ține cont de tratate, nu a participat sub nici o formă la deranjarea păcii și recunoaște hotărârile Areopagului european ca pe niște obligații”²⁹.

Analizând, la rândul său, programul circularei ruse din 30 decembrie 1898/11 ianuarie 1899, Ion S. Lahovary, noul ministru al Afacerilor Străine (la 11 aprilie 1899 se constituise Guvernul George Grigore Cantacuzino – n.n.s.), întârea aprecierile pozitive cu privire la ideea atât de generoasă de convocare a unei conferințe ce avea misiunea să asigure umanității „binefacerile unei păci reale și durabile”. Ion S. Lahovary evidenția, asemeni predecesorului său la acest minister, într-un document din 28 aprilie/10 mai 1899, faptul că: „Poate mai mult ca oricare națiune, România are nevoie să se bucure mult timp de acum încolo de binefacerile păcii”³⁰.

În legătură directă cu cele afirmate mai sus, ministrul Afacerilor Străine român sublinia: „Cu o vie satisfacțiune și cu dorința cea mai sinceră de a vedea lucrările Conferinței ajungând la rezultate pozitive și eficace ne trimitem reprezentanții să ia parte la deliberările sale”³¹.

Fiind la curent cu îndoilele destul de serioase exprimate de persoane „autorizate” cu privire la posibilitatea de a se ajunge la o înțelegere, precum și de a obține o serie de rezultate ca urmare a unor decizii practice – îndoilei pe care guvernul de la București le împărtășea și el într-o anumită măsură – Ion S. Lahovary

²⁵ *Ibidem*, doc. nr. 17, f. 1.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, doc. nr. 21, p. 1-2.

³¹ *Ibidem*, p. 3-4.

își exprima convingerea că dacă problemele care urmau să fie analizate și supuse spre dezbateri la Conferința de Pace vor fi abordate „cu intenția fermă de a căuta soluția dificultăților” și cu dorința „apropierii pe cât posibil de scopul urmărit”, multe din acestea vor putea fi rezolvate și, astfel, realizate unele progrese³².

„Atitudinea Marilor Puteri militare ale Europei va juca un rol absolut preponderent”

Guvernul de la București era, însă, conștient că, în bunul mers al lucrărilor Conferinței, „*atitudinea Marilor Puteri militare ale Europei va juca un rol absolut preponderent*”, precum și faptul extrem de important că „*nici de linia noastră de conduită, nici de votul nostru nu va depinde succesul Conferinței*”³³.

Totodată, reprezentantul diplomației de la București, Ion S. Lahovary, considera necesar să facă o analiză amănunțită a programului propus de circulara contelui Murawiew din 30 decembrie 1898/11 ianuarie 1899³⁴. Aplecându-se asupra primului punct al circularei – considerat, nu fără temei, ca fiind cel mai important prin principiile enunțate, dar care, totodată, urma să ridice cele mai aprinse discuții, ministrul român observa că: „*Pare aproape imposibil să se găsească o formulă comună care să îmbrățișeze infinita varietate și complexitate a situațiilor în care se găsesc diferitele popoare, fără ca unul sau altul să poată să se considere lezat dacă este obligat să se oprească la un moment dat în organizarea sa militară, în timp ce altele ar fi ajuns deja la o fază mult mai avansată*”.

În ceea ce privește interzicerea introducerii unor noi arme de foc în dotarea armatelor, precum și de noi explozibili, Lahovary aprecia că, deși, aparent, și acest punct ridica dificultăți considerabile, obstacolele în calea unui acord nu erau insurmontabile. Acesta considera că, dimpotrivă, asupra acestui punct se putea ajunge la o soluție care, dacă ar fi adoptată, ar constitui „o veritabilă binefacere pentru omenire”. Ministrul român sesiza, în același timp, că dacă nu se va ajunge la o soluție cu privire la limitarea înarmărilor, „fiecăre țară va trebui să se resemneze să reînnoiască, tot la 12-15 ani, întregul său armament, căci nimic nu poate împiedica știința să creeze tipuri noi din ce în ce mai perfecționate”.

Cu privire la problema revizuirii declarației privind legile și cutumele războiului, elaborată de Conferința de la Bruxelles din 1874 și rămasă neratificată, ministrul român al Afacerilor Străine privea această propunere ca fiind „în armonie cu sentimentele generoase care au provocat reuniunea

³² *Ibidem*, p. 4.

³³ *Ibidem*, p. 5.

³⁴ *Ibidem*, p. 9.

Congresului". Guvernul de la București își exprima, totodată, convingerea că „*nu putem spera, din păcate, chiar presupunând deplinul succes al Conferinței, la înlăturarea pentru totdeauna a războaielor între națiuni*".

„Arbitrajul (...) trebuie în mod esențial să rămână facultativ”

Privind problema mediațiunii și mai ales a arbitrajului facultativ, apreciată de guvernul român, așa cum se va vedea pe parcursul lucrărilor Conferinței Internaționale de Pace, ca fiind de o importanță deosebită, diplomația de la București atrăgea atenția asupra anumitor aspecte.

Astfel, în același document din 28 aprilie/10 mai 1899, se arăta că „este evident că chestiunile (*sic!*) capitale care pot să pună în conflict națiunile nu vor putea niciodată să facă obiectul unui arbitraj; dar există o mulțime de conflicte și de chestiuni de interes secundar (...) care pot fi rezolvate pe calea negocierilor directe între națiunile interesate”. Mai mult decât atât, guvernul de la București afirma răspicat în această chestiune faptul că „arbitrajul (...) trebuie în mod esențial să rămână facultativ”, considerând, totodată, că „arbitrajul obligatoriu, cu instituirea unui Tribunal internațional permanent, ar avea poate drept efect o multiplicare a neînțelegerilor și conflictelor”. Prin urmare, Bucureștiul atrăgea atenția asupra faptului că „noi nu am putea, în nici un caz, să acceptăm principiul arbitrajului care nu ar fi facultativ”.

În înțelegere cu Guvernul imperial rus, Olanda a fost cea care a trimis invitațiile de participare la Conferința Internațională de Pace ce urma să aibă loc la Haga, capitala micului regat. Printr-o circulară a ministrului olandez al Afacerilor Străine, W. H. de Beaufort, din 6 aprilie 1899, adresată reprezentanților diplomațiici acreditați la Haga, se arăta că „(...) avem onoarea de a vă invita să informați guvernele D-voastră să binevoiască să își trimită delegați la sus-menționata conferință, în vederea discutării chestiunilor ridicate de cea de a doua circulară rusă din 30 decembrie 1898/2 ianuarie 1899, precum și alte probleme legate de aceste idei”³⁵.

Guvernul român i-a desemnat drept delegați ai săi la Conferința de la Haga pe doi diplomați foarte experimentați, Alexandru Beldiman, ministru plenipotențiar al României la Berlin, și pe Ioan N. Papiniu, ministru plenipotențiar al României la Haga³⁶. Din delegație făcea parte și colonelul Coandă, în calitate de delegat tehnic.

³⁵ James Brown Scott, *op.cit.*, p. 4.

³⁶ A. Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe. Depuis le Congrès de Berlin jusqu'à nos jours. Première partie. La paix armée (1878-1904)*, Paris, Librairie Felix Alcan, 1919, p. 255.

**„Ziua reunirii acestei Conferințe - una din zilele care vor marca
istoria secolului care se încheie”**

Lucrările Conferinței de Pace au durat între 18 mai și 29 iulie 1899, fiind prezente 27 state ale lumii (21 de state ale Europei, Statele Unite ale Americii, Mexic, China, Japonia, Persia și Siam) și au fost găzduite de Huis ten Bosch (Casa din pădure), palatul de vară al Casei de Orania.

Ședința de deschidere a Conferinței s-a desfășurat în ziua de 18 mai 1899. Cu această ocazie, ministrul Afacerilor Străine al Olandei, Beaufort, după ce a adresat tradiționalele urări de bun venit delegațiilor țărilor participante, a ținut să sublinieze: *„Ziua reunirii acestei Conferințe va reprezenta, fără îndoială, una din zilele care vor marca istoria secolului care se încheie”*³⁷.

Cu același prilej, președinte al Conferinței Internaționale de Pace de la Haga a fost desemnat baronul de Staal, ambasadorul Rusiei la Londra, primul delegat al Olandei, Jonkheer van Karnebeek, vicepreședinte, iar președinte de onoare, ministrul Afacerilor Străine al țării gazdă, Beaufort.

În ședința din 20 mai 1899, Staal, conștient de greaua misiune ce revenea delegaților la Conferința de Pace și, nu în ultimul rând, de marile speranțe pe care opinia publică și le-a pus în rezultatele practice ale acesteia, atrăgea atenția cu toată seriozitatea asupra faptului că acest forum *„nu poate să eșueze în misiunea care îi incumbă, ea (Conferința – n.ns.) trebuie să prezinte din deliberațiunile sale un rezultat tangibil pe care umanitatea îl așteaptă cu încredere”*³⁸.

Tot acum s-a luat hotărârea desfășurării lucrărilor Conferinței în comisii, trei la număr. Prima comisie urma să dezbată problema limitării efectivelor și bugetelor militare (punctele 1, 2, 3 și 4 ale circularei ruse din 30 decembrie 1898/11 ianuarie 1899). Președinți de onoare au fost desemnați contele de Münster, ambasador la Paris, primul delegat al Germaniei, și Andrew White, primul delegat al Statelor Unite ale Americii, ambasador la Berlin. Președintele comisiei a fost desemnat Beernaert, primul delegat al Belgiei, iar vicepreședinte van Karnebeek. Cea de a doua comisie avea drept președinți de onoare pe ducele de Tetuan, pe Turkhan Pașa, fost ministru al Afacerilor Străine al Imperiului Otoman, și pe contele Welserheimb, primul delegat al Austro-Ungariei.

Președinte a fost ales reputatul Fiodor Martens, membru al Consiliului privat al Afacerilor Străine al țarului rus Nicolae al II-lea. Această comisie trebuia să analizeze chestiunile legate de litigiile de război (articolele 4, 6 și 7). Cea de a treia comisie, și ultima, era însărcinată cu problema soluționării pe cale pașnică a conflictelor internaționale (articolul 8). Președinți de onoare erau

³⁷ Arhivele Diplomatice ale M.A.E., fond *Haga*, vol. 45, *Conférence Internationale de la Paix, La Haye, 18 mai-29 juillet 1899. Première partie*, Ministère des Affaires Étrangères, La Haye, Imprimerie Nationale, 1899, p. 13.

³⁸ *Ibidem*, p. 16.

contele Nigra, ambasador al Italiei la Viena, și Sir Julian Pauncefote, primul delegat al Marii Britanii, ambasador al acestei țări la Washington. Președintele celei de a treia comisii a fost numit Léon Bourgeois, primul delegat al Franței, fost președinte al Consiliului de Miniștri.

Lucrările conferinței au vădit, de la bun început, așa cum era, de altfel, și de așteptat, un veritabil caracter tehnic. Acest lucru s-a evidențiat prin direcțiile spre care s-au orientat de la bun început acestea: 1. reglementarea războiului; 2. prevenirea războiului prin folosirea bunelor oficii, a mediației și arbitrajului; 3. diminuarea greutăților impuse națiunilor de „pacea armată” prin înghețarea la propriu a efectivelor și a bugetelor militare. În cele din urmă, conferința se va concentra asupra primelor două direcții. Trebuie spus, în același timp, că, doar ultimele două comisii, conduse de Martens, respectiv, de Léon Bourgeois, și-au încheiat lucrările cu unele rezultate practice și apreciate a fi pozitive în relațiile dintre state.

Conștient de dificultățile inerente în desfășurarea lucrărilor Conferinței Internaționale de Pace de la Haga, ministrul Afacerilor Străine de la București, Ion S. Lahovary, cerea delegației române: „*Să sprijiniți prin discursul și prin votul vostru propunerile care, fără a fi poate cele mai dezirabile, vor fi cele mai acceptabile pentru toată lumea*”³⁹.

Vaticanul și-a exprimat, la rândul său, bucuria de a vedea la lucru o Conferință Internațională a Păcii, considerând că „(...) este de datoria noastră nu numai să acordăm un sprijin moral, ci să și cooperăm efectiv, căci este vorba de un subiect nobil prin natura sa și legat intim de augustul Nostru minister care (...) deține un fel de înaltă investitură de mediator al păcii”⁴⁰.

„Rezultatul Conferinței: nul în ceea ce privește partea cea binefăcătoare ce se anunțase”

Urmărind cu deosebită atenție desfășurarea Conferinței, diplomația de la București aprecia, într-o notă către delegația țării noastre, din 4/16 iunie 1899, prin vocea autorizată a lui Ion. S. Lahovary, că „(...) încă de la început s-a realizat ceea ce era lesne de prevăzut: cestiunea cu desăvârșire de anevoioasă a reducățiunei efectivelor militare și a prohibițiunei unor transformări ulterioare a

³⁹ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond *Alexandru Beldiman*, doc. nr. 21, f. 1.

⁴⁰ Arhivele Diplomatice ale M.A.E., fond *Haga*, vol. 45, *Conférence Internationale de la Paix*..., p. 210.

sistemelor de armament a trecut în rândul cel din urmă și nu va da, probabil, nici o soluțiune practică”⁴¹.

Constatând axarea lucrărilor Conferinței asupra chestiunilor cu privire la arbitraj și, în acest context, propunerea avansată în cadrul celei de a treia comisii, prezidată de Léon Bourgeois, a înființării unui Tribunal internațional și, mai ales, a obligativității arbitrajului „într-o serie de cazuri determinate”, Ion Lahovary observa: „(...) impresiunea mea asupra acestei direcții nouă nu este una din cele mai bune și, după părerea mea, rezultatul conferinței: nul în ceea ce privește partea cea binefăcătoare ce se anunțase, poate fi nepăcut și vătămător pentru Puterile mici, prin faptul instituirii unui tribunal permanent cu competență obligatorie”⁴².

Cu toate acestea, Guvernul de la București, realist, era conștient de faptul că „(...) este greu ca noi singuri, sau aproape singuri, să ne opunem creațiunei unei instituțiuni care pare menită a realiza un progres în sensul ideilor de pace și de dreptate și care, pe de altă parte, oferă avantajul de a da o satisfacțiune (mai mult aparentă, este drept) opiniei publice ale cărei speranțe și aspirațiuni au fost surescitate prin întrunirea Conferinței...”⁴³.

Guvernul român ținea, însă, să atragă atenția asupra problemei Tribunalului internațional de arbitraj: „Este de la sine înțeles că arbitrajul obligatoriu nu se va aplica decât acelor fapte și litigii survenite posterior datei înființării acestuia”⁴⁴.

„Clauza Martens”

În cadrul celei de a treia comisii, au apărut dificultăți în ajungerea la un acord cu privire la legile și cutumele războiului, la un moment dat situația fiind de-a dreptul critică. Astfel, un grup de mici state, în frunte cu Belgia, s-a opus principiului drepturilor și datoriilor unei armate de ocupație, solicitând ca populația teritoriilor ocupate să se bucure de un drept de rezistență nelimitată.

Informat despre disputa iscată între Martens, prim-delegatul rus, și Beernaert, președinte al Camerei belgiene a reprezentanților, cu privire la problema fixării drepturilor autorității pe teritoriul inamic, aflat sub ocupație militară, precum și cea a determinării calității de beligerant, Ion S. Lahovary, aprobând teza prim-delegatului belgian, aprecia, cu un ascutit spirit critic, că: „A sancționa mai dinainte, a transforma într-un drept convențional recunoscut și

⁴¹ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond *Alexandru Beldiman*, doc. nr. 28, f., p. 1.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, f. 3, verso.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 5, verso.

primit de către națiunea învinsă, faptul material al deținerii puterii suverane de către puterea învingătoare, ar fi a cere un sacrificiu prea mare simțimentelor”⁴⁵.

Guvernul român susținea cu tărie ideea că „(...) există o deosebire fundamentală pentru un popor între ideea de a se supune, în fapt, unei forțe superioare, la care nu poate rezista, și aceea de a recunoaște un drept și de a sancționa printr-un consimțământ, dat mai înainte, starea de fapt creată prin ocuparea cu forța a teritoriului său”⁴⁶. Prin urmare, diplomația de la București considera că: „*Adevărata soluție (...) ar fi, cum o indică D. Beernaert, de a proceda, nu prin enumerația drepturilor ce se recunosc învingătorului, ci, din contra, prin aceea a restricțiunilor ce se impun exercițiului lor*”⁴⁷.

Cât privește cea de a doua chestiune, mai sus menționată, Lahovary le transmitea delegaților țării noastre la Conferința de Pace: „Principiul, în adevăr, ce deosebește războaiele între națiuni civilizate de luptele de exterminare și de devastare ale vremilor barbare este că azi lupta e limitată între oștirile regulate constituite ale popoarelor inamice, și nu se mai îndreaptă în contra simplilor cetățeni”⁴⁸, atrăgând, însă, atenția că „această ocrotire cere ca condițiune (*sic!*) absolută ca populația civilă să se abțină cu desăvârșire de la orice acte de agresiune în contra oștirei inamice”⁴⁹.

În cele din urmă s-a ajuns la o soluție care va intra în istorie sub numele de „clauza Martens”, după cel al inițiatorului ei, juristul rus Fiodor Martens. Astfel, acesta a propus includerea în preambulul convenției a unei rezerve formulate astfel: „...în cazurile neprevăzute în dispozițiunile regulamentare adoptate [de Înaltele Părți contractante], populațiile și beligeranții rămân sub auspiciile principiilor dreptului ginților, așa cum reies ele din uzanțele stabilite între națiunile civilizate, a legilor umanitare și a exigențelor conștiinței publice”⁵⁰.

Junii turci la Conferința de la Haga

La Conferința Internațională de Pace de la Haga și-a făcut simțită prezența și Partidul Junilor Turci, din partea Comitetului Central al partidului fiind trimisă o scrisoare semnată de Ahmed Riza, prin care acesta, după ce și-a exprimat atașamentul față de principiile de justiție și libertate, a solicitat delegaților la conferință să ceară sultanului turc, „în interesul păcii”, revenirea la un regim liberal și aplicarea unor reforme generale care, „asigurând pacea în

⁴⁵ *Ibidem*, doc. nr. 29, f. 1., verso.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁰ Apud Vasili Vasilievitch Poustogarov, *op.cit.*, p. 330.

interior, pot să garanteze independența și integritatea Imperiului Otoman”. Junii turci își exprimau, totodată, convingerea că „o Turcie dezmembrată, sărăcită moralmente și materialicește, dezorganizată, pradă dificultăților interne și externe nu ar constitui un pericol permanent la adresa păcii universale?”⁵¹.

Lucrările Conferinței. Aspecte teoretice și practice

La 20 iunie 1899, în cadrul ședinței plenare, cea de a doua comisie (prima subcomisie), care fusese însărcinată cu examinarea punctelor V și VI ale Circularii contelui Murawiew, a prezentat un raport, adoptat de aceasta, cuprinzând o serie de articole cu privire la adaptarea la războiul maritim a principiilor Convenției de la Geneva din 1864, împreună cu articolele adiționale din 1868.

În redactarea textului prezentat în fața Conferinței, ideea esențială după care membrii comisiei s-au inspirat a fost aceea că „trebuie să ne limităm la a pune doar principiile esențiale și să nu intrăm în detalii de organizare și de reglementare care sunt de competența fiecărei Țări, în conformitate cu interesele și obiceiurile sale”⁵².

De asemenea, se aprecia: „Este indispensabil să nu impunem decât obligații care pot fi executate în orice circumstanță și să lăsăm beligeranților deplina libertate de acțiune”⁵³. Recunoaștere mai clară a incapacității Conferinței de Pace de a adopta unele măsuri practice, cu impact real asupra raporturilor între state, în conformitate cu principiile de drept internațional, nici că se putea. Cinismul și ipocrizia făceau, de altfel, parte din arsenalul tuturor Marilor Puteri participante la Conferința de Pace, prin urmare nu surprind astfel de afirmații ca cele de mai sus.

La 5 iulie 1899, au fost supuse spre aprobarea Conferinței mai multe propuneri, însărcinat cu prezentarea acestora fiind Martens, președintele celei de a doua comisii. Astfel, Luxemburgul și-a exprimat dorința ca problema drepturilor și a obligațiilor neutrilor să fie înscrisă în programul unei conferințe viitoare, idee care a fost aprobată în unanimitate și fără discuții. O a doua propunere se referea la chestiunea bombardării de către o forță navală a porturilor, a orașelor și a satelor situate pe malul mării – nefortificate, și care, la rândul său, urma să facă obiectul unei viitoare conferințe. Cea de a treia propunere viza revizuirea Convenției de la Geneva, avansată de prima subcomisie a celei de a doua comisii, din inițiativa lui Asser, în forma următoare: „Conferința de la Haga, luând în considerare demersurile preliminare făcute de

⁵¹ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond *Alexandru Beldiman*, doc. nr. 27, f. 1.

⁵² Arhivele Diplomatice ale M.A.E., fond *Haga*, vol. 45, *Conférence Internationale de la Paix...*, p. 30.

⁵³ *Ibidem*.

către Guvernul federal elvețian pentru revizuirea Convenției de la Geneva, emite dorința de a se proceda într-un timp cât mai scurt cu putință la reunirea unei conferințe speciale având drept scop revizuirea acestei convenții”⁵⁴.

Alexandru Beldiman: „Guvernul Regal român – cuprins de o dorință sinceră de a contribui la această operă măreață”

Vocea reprezentanților României la Conferința Internațională de Pace de la Haga și-a făcut simțită prezența cu tărie, delegații români luând cuvântul ori de câte ori interesele țării lor erau în joc. Întâi de toate, Alexandru Beldiman, ministru plenipotențiar al României la Berlin, aflat la Conferința Păcii în calitate de prim-delegat și membru al celei de a treia comisii, aflată sub președinția lui Léon Bourgeois, ținea să evidențieze atitudinea, „cum nu se poate mai favorabilă, pe care Guvernul Regal (român – n.ns.) nu a încetat să o aibă cu privire la programul și ansamblul lucrărilor Conferinței”, subliniind faptul că acesta era „cuprins de o dorință sinceră de a contribui la această operă măreață”⁵⁵.

La 19 iulie 1899, același Beldiman atrăgea atenția, cu privire la comisiile internaționale de anchetă, care făceau în acel moment obiectul dezbaterii celei de a treia comisii, asupra faptului că Guvernul român nu era de acord cu acestea. De altfel, România nu era singura țară care obiecta în privința creării acestei noi instituții de drept internațional, fapt subliniat de diplomatul român.

În această ordine de idei, Alexandru Beldiman aducea la cunoștința Conferinței: „Guvernul român, complet câștigat în favoarea principiului arbitrajului facultativ, așa cum a fost el formulat la punctul 8 al programului Excelenței Sale Conte Murawiew și a cărui întreagă importanță în raporturile internaționale o apreciază, nu se consideră, cu toate acestea, angajat în chestiuni care ies în mod evident din acest cadru”⁵⁶.

Guvernul de la București a atras imediat atenția delegaților săi asupra gravelor inconveniente pe care comisiile internaționale de anchetă le prezintă din punctul de vedere al României. Astfel, cu privire la articolul 9 al proiectului Convenției pentru reglarea pe cale pașnică a conflictelor internaționale și care era formulat după cum urmează: „Puterile semnatare (...) convin să recurgă la instituția Comisiilor internaționale de anchetă”, Guvernul român considera pe drept cuvânt că: „Există prin urmare aici un angajament formal pe care un Stat va putea să-l invoce de fiecare dată vis-à-vis de un alt Stat, când părerile asupra oportunității sau necesității unei asemenea comisii sunt împărțite”⁵⁷.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 43.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 44.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 45.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 46.

În continuare, diplomatul român își manifesta preocuparea pentru un principiu nou care urma să fie adoptat, acela al anchetelor locale, lăsate până atunci complet la libera apreciere a guvernelor în cauză, observând că „este de temut ca aplicarea practică a acestei dispoziții *obligatorii*, departe de a facilita soluționarea litigiilor în cauză, să nu provoace, dimpotrivă, serioase dificultăți”⁵⁸.

Totodată, Guvernul român își exprima temerea că dacă „proiectul pe care îl discutăm devine drept public, nu vor mai fi în mod exclusiv, ca până astăzi, reprezentanții Statelor direct interesate în diferend cu cei care vor face parte din aceste comisii”, și, mai mult decât atât, „pe viitor va fi deschisă poarta intervenției unor terțe Puteri străine de litigiu”, apreciere care a stârnit reacția vie a delegaților celorlalte țări participante⁵⁹.

„Guvernul Regal al României nu înțelege să își ia nici un angajament în materie de arbitraj obligatoriu”

În ședința din 20 iulie 1899, Alexandru Beldiman lua din nou cuvântul, de data aceasta pentru a exprima opinia guvernului său cu privire la chestiunea arbitrajului facultativ, la care ne-am referit mai sus. Astfel, acesta sublinia faptul că: „Guvernul Regal al României, complet câștigat principiului arbitrajului *facultativ*, a cărui întregă importanță o apreciază în relațiile internaționale, nu înțelege, cu toate acestea, ca, prin articolul 15 al Convenției pentru reglarea pe cale pașnică a conflictelor internaționale, să își ia angajamentul de a accepta un arbitraj în toate cazurile prevăzute în acesta și crede de datoria sa să exprime rezerve exprese cu privire la acesta”. Prin urmare, Alexandru Beldiman declara că „*Guvernul Regal al României nu înțelege să își ia nici un angajament în materie de arbitraj obligatoriu*”⁶⁰.

Legat tot de problema arbitrajului, contele Nigra, președinte de onoare al celei de a treia comisii, supunea spre aprobare următorul articol (articolul 27): „Puterile semnatare consideră ca o datorie ca, în cazul în care un conflict acut amenință să izbucnească între două sau mai multe dintre ele, să le amintească acestora că le este deschisă Curtea permanentă (de justiție – n.ns.)”⁶¹. Delegația română, după ce a arătat încă o dată faptul că Guvernul român se menține pe ideea arbitrajului facultativ, a sugerat înlocuirea din acest articol a cuvintelor „consideră ca o datorie” cu „apreciază drept util”, element de natură să mai atenueze caracterul său imperativ.

La 21 iulie 1899, cu ocazia celei de a șasea ședințe plenare, comisia numărul 1, însărcinată cu analizarea primelor patru puncte din circulara contelui

⁵⁸ *Ibidem*, p. 47.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 64.

⁶¹ *Ibidem*, p. 70.

Murawiew, prezenta cele dintâi rezultate obținute ca urmare a deliberărilor membrilor săi. Astfel, din studiul celor două subcomisii ale acesteia, a reieșit faptul că doar trei puncte ar putea fi votate de către comisia în cauză, și anume: interzicerea de a lansa proiectile și explozibile din baloane sau prin alte mijloace analoage noi – angajament luat, însă, pentru o perioadă de doar cinci ani; interzicerea folosirii de proiectile care au drept unic scop răspândirea gazelor asfixiante; interzicerea utilizării de gloanțe cu înveliș dur, care se aplatizează ușor în corpul uman.

Cât privește problema bugetelor militare, supusă și ea atenției comisiei, aceasta s-a mulțumit să exprime dorința ca guvernele reprezentate la conferință „să binevoiască să studieze problema în cauză, cu scopul de a ajunge, dacă este posibil, la o soluție unanim recunoscută ca dezirabilă și care ar putea fi determinată într-o conferință ulterioară”⁶².

Posibilitatea de a fixa efectivele forțelor terestre și maritime, precum și a bugetelor de război aferente, a făcut obiectul propunerilor venite din partea delegației ruse. Astfel, prima dintre ele dorea fixarea pentru un termen de cinci ani a efectivelor actuale ale trupelor întreținute în metropole, fără a cuprinde trupele coloniale, și să limiteze pentru aceeași perioadă bugetele militare.

Analizată și supusă aprobării primei subcomisii, care a întocmit în acest sens un Comitet tehnic special, din care făceau parte, printre alții, colonelul german Schwarzhoff, căpitanul de vas american William Crozier, generalul englez Sir John Ardagh, colonelul român Coandă, colonelul rus Gilinsky, propunerea rusă nu a fost acceptată, constatându-se că: „1. ar fi foarte dificil să se fixeze, chiar și pentru o perioadă de cinci ani, cifra efectivelor fără a regla în același timp alte elemente ale apărării naționale; 2. ar fi nu mai puțin dificil să se regleze, printr-o convenție internațională, elementele acestei apărări, organizată în fiecare țară conform unor viziuni foarte diferite”⁶³.

Comitetul își exprima regretul de a nu putea recomanda acceptarea propunerii ruse, mulțumindu-se să arate că ar fi de dorit un studiu mai aprofundat al acestei chestiuni de către guvernele statelor participante. Cealaltă propunere rusă se referea la marina și avea în vedere acceptarea principiului fixării pe un termen de trei ani a bugetelor marinei. Și în acest caz, comisia „nu a putut decât să recunoască faptul că se găsea în prezența unei chestiuni pe care ea nu poate să o rezolve”⁶⁴.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond *Alexandru Beldiman*, doc. nr. 21, p.1.

⁶⁴ *Ibidem*.

„Nimic din ceea ce este conținut în această Convenție nu poate fi interpretat ca o obligație a Statelor Unite ale Americii de a se îndepărta de la politica lor tradițională”

La 25 iulie 1899, Conferința Internațională de Pace de la Haga a aprobat textul articolelor adoptate de către cea de a treia comisie privind *reglarea pe cale pașnică a conflictelor internaționale* și care cuprindea următoarele titluri: I. Despre menținerea păcii generale; II. Despre bunele oficii și mediațiune; III. Despre comisiile internaționale de anchetă; IV. Despre arbitrajul internațional.

Cu această ocazie, delegația Statelor Unite ale Americii a făcut, cu privire la această convenție, următoarea declarație: „Nimic din ceea ce este conținut în această Convenție nu poate fi interpretat ca o obligație a Statelor Unite ale Americii de a se îndepărta de la politica lor tradițională, în virtutea căreia ele se abțin să intervină, să se amestece în chestiunile politice sau în politica sau în administrația internă a unui stat”⁶⁵.

Totodată, delegația S.U.A. sublinia în cadrul aceleiași declarații: „Este de asemenea bine înțeles că nimic nu va putea fi interpretat ca implicând un abandon de către Statelor Unite ale Americii, a atitudinii lor tradiționale privitoare la chestiunile pur americane”⁶⁶.

Tot acum, Louis Renault, profesor la Facultatea de Drept din Paris, participant la Conferința Internațională de la Haga în calitate de delegat tehnic al Franței, avea să enunțe principiile actelor elaborate în cadrul lucrărilor Conferinței de Pace care se apropiau de sfârșit. Astfel, se atrăgea atenția asupra faptului că „(...) semnarea Actului final (al Conferinței – n.ns.) nu echivalează cu semnarea Convențiilor și Declarațiilor. Actul final nu are alt obiect decât să constate că Conferința (*sic!*) a ajuns la anumite decizii și că toți plenipotențiarilor pot, prin urmare, să îl semneze fără a angaja în acest fel Guvernele lor în ceea ce privește clauzele Convențiilor și Declarațiilor”⁶⁷.

În același timp, Louis Renault a evidențiat faptul că declarațiile și convențiile adoptate „nu vor fi transformate în acte obligatorii decât atunci când ele vor fi semnate” și că „acestea formează acte separate care își păstrează valoarea lor proprie”. Prin urmare, un stat putea fi ori semnatarul tuturor actelor adoptate, ori al unuia singur⁶⁸.

Ședința de închidere a Conferinței a avut loc în ziua de 17/29 iulie 1899, tot sub auspiciile baronului de Staal și ale ministrului Afacerilor Străine al

⁶⁵ Arhivele Diplomatice ale M.A.E., fond *Haga*, vol. 45, *Conférence Internationale de la Paix...*, Première Partie..., p. 94.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 96.

⁶⁸ *Ibidem*.

Olandei, Beaufort. Baronul de Staal a ținut să evidențieze: „Reluând o operă inaugurată la Bruxelles, acum 25 de ani, sub auspiciile Împăratului Alexandru al II-lea, Conferința a reușit să dea o formă mai precisă legilor și cutumelor războiului pe uscat”, concluzionând: „Dar opera care deschide o nouă eră, pentru a spune astfel, în domeniul dreptului ginților, este Convenția asupra reglării pe cale pașnică a conflictelor internaționale”⁶⁹.

Lucrările Conferinței s-au concretizat prin adoptarea următoarelor documente: *Actul final al Conferinței*; trei convenții – *Convenția pentru reglementarea pașnică a conflictelor internaționale*, *Convenția asupra legilor și cutumelor războiului pe uscat*, *Convenția pentru adaptarea la războiul maritim a principiilor Convenției de la Geneva din 10/22 august 1899*; trei declarații – *Declarația privitoare la interzicerea pe timp de cinci ani de a lansa ghiulele și explozivi din înălțimea baloanelor sau prin alte mijloace asemănătoare*; *Declarația privitoare la interzicerea folosirii proiectilelor care au ca scop unic de a răspândi gaze asfixiante sau vătămătoare*; *Declarația privitoare la interzicerea întrebuițării de gloanțe care se lădesc sau se turtesc în corpul omenesc*⁷⁰. România și-a depus adeziunea asupra tuturor acestor documente.

Rezultatul cel mai important al Conferinței de la Haga din 1899 a fost considerat a fi articolul 20 al Convenției pentru reglarea pe cale pașnică a conflictelor internaționale, care prevedea organizarea unei Curți permanente de arbitraj, pentru soluționarea cazurilor susceptibile de a fi supuse arbitrajului, cu excepția situațiilor când ar fi existat o înțelegere între părți, pentru a stabili o jurisdicție specială.

Dar acest organism, după cum arată Pierre Renouvain și J. B. Duroselle, nu era o Curte și nu era nici permanentă. Curtea permanentă de arbitraj era, potrivit istoricilor citați, „un tribunal efemer într-un cadru permanent”⁷¹.

Merită, totodată, să menționăm, în acest context, adoptarea, cu această ocazie, a articolului 27 al Anexei la *Convenția asupra legilor și cutumelor războiului pe uscat*, care prevedea pentru prima oară obligativitatea ca, în cursul unor asedii și bombardamente, să fie luate toate măsurile necesare pentru a proteja, pe cât posibil, „edificiile consacrate cultelor, artelor, științelor, monumentelor istorice (subl. ns.), spitalelor...”⁷².

La închiderea lucrărilor Conferinței de Pace de la Haga din anul 1899 s-a exprimat speranța că o nouă conferință a păcii va avea loc într-un timp cât mai

⁶⁹ *Ibidem*, p. 212.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 317-322.

⁷¹ Pierre Renouvain. Jean Baptiste Duroselle, *op.cit.*, p. 282.

⁷² Louis Renault. *Les deux Conférences de la Paix. 1899 et 1907. Recueil des Textes arrêtés par ces Conférences et de différents Documents complémentaires*, Paris, Arthur Rousseau. Editeur, 1908, p. 112.

scurt, care trebuia să continue eforturile pentru reglementarea legilor și cutumelor războaielor și a limitării armamentelor, obiectiv care nu a putut fi atins, din păcate, în acel moment. ci doar peste câțiva ani, în 1907.

Résumé

La Conférence de la Haye de 1899 fait partie d'une longue série de conférences qui ont eu comme objet la réglementation de la paix dans les relations internationales et la dimension humanitaire en ce qui concerne le sort des combattants.

Elle a été précédée par les Conférences de Genève (1864), Sankt Petersbourg (1868), Genève (1868), Bruxelles (1974).

La Conférence de la Haye a été initiée par Nicholas II, l'empereur de la Russie. Elle se proposait d'être une conférence du désarmement. Ouverte le 18 mai, elle dût se contenter d'être une Conférence de la paix. Les travaux se sont déroulés dans trois commissions, qui ont eu comme but: la limitation du nombre et des budgets des armées, les litiges de guerre, la résolution pacifique des conflits.

Les représentants de la Roumanie – dont la délégation a été dirigée par Alexandru Beldiman – ont soutenu l'idée de l'arbitrage facultatif, mais le résultat le plus important de la Conférence a été considéré l'article 20, qui prévoyait la réglementation pacifique des conflits internationaux et la création d'une Cour Permanente d'Arbitrage. Une fois de plus, les principes humanitaires n'ont pas pu s'appliquer en pratique, la Conférence, suivie par une autre en 1907, ne pouvant pas empêcher l'éclatement de la Grande Guerre et l'experiment regrettable des armes chimiques dans la bataille de Ypres.

Mărturii documentare argeșene privind industria petrolieră a României în perioada 1938-1945

DAN-OVIDIU PINTILIE

Folosirea petrolului existent în subsolul țărilor care-l posedau, mai mult sau mai puțin abundent, a fost cunoscută cu mii de ani în urmă.

Cât privește România, în adâncul pământului s-a dovedit existența țiteiului sau păcurii din vechime, fiind cunoscută toată filiera posibilă a extracției: gropoaie, băi, puțuri, galerii și sonde¹.

Prima atestare a României într-o statistică a extracției mondiale de țitei datează din anul 1857, cu o cantitate oficială de 275 de tone; a urmat apoi, în 1859, Rusia, cu 3.800 tone, și SUA, cu 274 tone.

Primele distilării de petrol s-au înjghebat în Moldova prin 1840, iar la Ploiești a fost construită în 1856 cea dintâi rafinărie, ce a produs lampant pentru iluminatul Capitalei. Trimiteri de butoaie cu țitei peste hotarele Principatelor s-au înregistrat în documentele vamale din 1825, 1832, 1840 etc.

Exploatările petrolifere se găseau situate pe coama sudică și estică a Carpaților, începând din județul Dâmbovița și până la limita nordică a județului Bacău. În timp ce șantierelor din județele Prahova, Dâmbovița, Buzău și Bacău au dovedit existența unor zăcăminte petrolifere de durată, explorările efectuate în județele Vâlcea, Râmnicu-Sărat, Putna și Neamț nu au dat rezultate concludente.

Extracția de țitei, pe județe, între anii 1938-1945, față de anul 1913, se reflectă în următoarele cifre²:

Județ	1913	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Prahova	1678	3975	3990	3846	3742	3863	3472	2293	3110
Dâmbovița	42	2545	2162	1884	1635	1722	1695	1130	1350
Buzău	126	43	42	37	35	30	57	53	110
Bacău	40	47	46	43	41	50	49	49	50
Mii tone	1886	6610	6240	5810	5453	5665	5273	3525	4400

Pentru a ne da seama de contribuția industriei petroliere a României la producția mondială de țitei, indicăm în tabloul următor cifrele – în milioane de tone – pentru principalele țări, pentru anii 1938-1944, față de anul 1913:

¹ M. Pizanty, *Istoricul industriei petrolifere din România*, București, 1947, p. 25.

² Direcția Județeană Argeș a Arhivelor Naționale (în continuare se va folosi sigla D.J.A.N. Argeș), fond *Societatea „Sovrompetrol”*, dosar 61/1946.

<i>Țara</i>	<i>1913</i>	<i>1938</i>	<i>1939</i>	<i>1940</i>	<i>1941</i>	<i>1942</i>	<i>1943</i>	<i>1944</i>
<i>S.U.A.</i>	34.0	164.1	170.9	182.9	190.0	187.3	203.4	336.7
<i>Venezuela</i>	-	28.0	30.5	27.4	34.0	23.2	26.7	38.3
<i>Rusia</i>	8.6	29.7	31.0	32.5	33.0	31.5	31.0	31.5
<i>Iran</i>	0.2	10.3	8.3	8.2	5.4	8.2	8.7	11.5
<i>Mexico</i>	3.5	5.4	6.3	6.4	6.5	5.0	5.1	5.3
<i>Irak</i>	-	4.4	4.0	2.6	1.6	2.6	3.6	4.3
<i>România</i>	1.9	6.6	6.2	5.8	5.4	5.6	5.3	3.5
<i>Alte țări</i>	4.7	24.6	27.5	29.0	28.2	20.5	22.9	25.2
<i>Milioane tone</i>	52.9	273.1	284.7	294.8	304.7	283.9	306.7	346.3

Producția de țiței, prelucrată în rafinăriile situate în centrele petroliere, începând cu cele instalate la Ploiești, Câmpina, Târgoviște, București, Râmnicu-Sărat, Brașov, Dej, Satu Mare sau cele din județul Bacău, a avut întotdeauna drept scop de a acoperi nevoile interne, surplusul fiind îndrumat spre export. Cam 94% din producția de țiței trecea prin instalațiile de cracare ale rafinăriilor, această proporție micșorându-se cu 2-3% în anii când, pentru motive conjuncturale, s-a exportat țiței pentru rafinăriile din țările vecine. O proporție de 3-7% din țițeiul produs se exporta ca atare, sau sub formă de țiței reconstituit, îmbogățit cu produsele ușoare, pentru a asigura un randament mai mare la prelucrare.

Proporția, în procente, a produselor petroliere și a derivatelor lor livrate pentru piața internă sau export, din totalul produselor valorificate anual, a fost următoarea³:

<i>ANUL</i>	<i>INTERN %</i>	<i>EXPORT %</i>
<i>1913</i>	<i>39.07</i>	<i>60.93</i>
<i>1920</i>	<i>63.81</i>	<i>39.19</i>
<i>1925</i>	<i>54.20</i>	<i>45.80</i>
<i>1930</i>	<i>24.47</i>	<i>75.53</i>
<i>1935</i>	<i>18.29</i>	<i>81.71</i>
<i>1938</i>	<i>27.13</i>	<i>72.87</i>
<i>1939</i>	<i>29.13</i>	<i>70.87</i>
<i>1940</i>	<i>34.77</i>	<i>65.23</i>
<i>1941</i>	<i>30.78</i>	<i>69.22</i>
<i>1942</i>	<i>38.34</i>	<i>61.66</i>
<i>1943</i>	<i>38.84</i>	<i>61.16</i>
<i>1944</i>	-	-
<i>1945</i>	-	-

³ *Ibidem.*

Derivatele produselor petroliere exportate au reprezentat o proporție de aproximativ 2/3 din totalul produselor valorificate. Excepții au fost în anul 1920, când consumul intern a absorbit 63,81%, și în anul 1935, când acesta a fost de doar 18,29%. În cifre, consumul intern în 1920 a fost de 435.515 tone, iar în anul 1935, de 1.479.885 tone⁴.

Producția cea mai mare a României s-a înregistrat în anul 1936, cu o cantitate record de 8.703.000 tone⁵. Exportul de țiței din acel an a fost de 628.585 tone, față de 335.437 tone în 1938. În anul 1936, exportul produselor petroliere, inclusiv țiței, ale României, a înregistrat 6.884.000 tone, iar consumul intern, 1.545.600 tone⁶. Cifra consumului intern cuprinde 975.056 tone păcură, din care o bună parte a folosit-o C.F.R.-ul, însă nu include păcura utilizată în procesul fabricației, care în anul 1936 a fost de 323.918 tone.

În ceea ce privește forajul, cifra record obținută s-a înregistrat în anul 1937, cu 337.000 metri. Interesant este că în acest an s-a constatat o urcare cu 18% în ceea ce privește numărul metrilor foraji în total în România dar, la această urcare în activitatea de foraj, în loc să corespundă și o creștere a producției s-a înregistrat o scădere tot cu 18%⁷. În perioada anilor 1938-1945, activitatea de foraj cea mai intensă s-a înregistrat în anul 1942, cu 344.000 metri, ca urmare a solicitărilor de carburanți impuse de operațiunile militare de pe front. Forajului sporit în 1942 cu 113.100 metri față de 1941 i-a corespuns o creștere a producției de țiței de 212.000 tone (3%)⁸. Forajul anului 1943, deși a înregistrat o scădere de numai 2.500 metri, a antrenat o micșorare a producției de țiței cu 392.000 tone (7%) față de anul 1942. Aceasta s-a datorat bombardamentelor aviației anglo-americane care, după „Duminică neagră” de la 1 august 1943, s-au accentuat considerabil începând cu 1 aprilie 1944. Pagubele, socotite la valoarea de înlocuire în perioada când s-au produs bombardamentele, la rafinării, ateliere, depozite și șantiere s-au cifrat la 26.790.000.000 lei.

În anul 1944, forajul de explorare și exploatare a subsolului României s-a situat la 147.000 metri, iar în anul 1945, cheltuielile pentru foraje au fost evaluate la suma de 57.600.000.000 lei.

Industria petrolieră românească în perioada 1940–23 august 1944 a avut de suportat urmările „colaborării” cu Germania ca urmare a semnării Pactului Tripartit, în toamna anului 1940, iar mai apoi consecințele inerente create de

⁴ *Ibidem*, fond *Societatea „Creditul Minier”*, dosar 37/1930-1939 f. 47.

⁵ *Ibidem*, fond *Societatea „Concordia”*, dosar 2/1924-1943, f. 20.

⁶ *Ibidem*, f. 96.

⁷ *Petrolul românesc și politica de stat*, în *„Analele Economice și Statistice”*, anul XXI, nr. 7-10, 1938, p. 161.

⁸ D.J.A.N. Argeș, fond *Societatea „Concordia”*, dosar 92/1942-1946, f. 85.

starea de război. Evenimentele de la 23 august 1944 au determinat industria petrolieră să-și reia activitatea sub noi auspicii, eforturile canalizându-se spre refacerea rafinăriilor și a instalațiilor bombardate, cu materiale ce au putut fi recuperate sau au putut fi procurate, în cantități foarte mici. Performanțele realizate în acest domeniu au fost demne de admirație, majoritatea rafinăriilor distruse putând fi repuse în stare de funcțiune la sfârșitul anului 1944 sau începutul anului 1945.

Industria rafinării țițeiului în România a atins cu întârziere nivelul de perfecționare adus instalațiilor și metodelor de obținere a derivatelor în marile țări producătoare. Desigur că în instalațiile aflate în funcțiune la rafinării ca „Astra Română”, „Vega”, „Steaua Română” s-au obținut rezultate satisfăcătoare, atât calitativ, cât și cantitativ, dar se impunea adoptarea tehnicii moderne și în industria petrolieră românească.

Unele instalații de cracare, depășite tehnic, nu permiteau transformarea în benzine superioare cu cifre octanice ridicate sau în uleiuri a întregii cantități de păcură disponibilă, aceasta fiind utilizată, de regulă, neeconomic, drept combustibil sau exportată. Cu toate progresele înregistrate în prelucrarea petrolului, ele nu erau suficiente, iar pierderile se cifrau la un procent destul de ridicat, dacă avem în vedere cantitatea de gaze de distilare care erau arse⁹.

Cracarea în România, în ianuarie 1938, reprezenta, în procente, 24% pentru o producție de 2.500 de vagoane. Aceasta revenea la 62 de rafinării care dețineau un total de 10 unități de cracare. Față de industria mondială, România stătea sub normal, sporirea numărului unităților de cracare fiind un imperativ pentru industria de rafinare. Franța avea un procent de 49,9 %, respectiv în 17 rafinării existau 14 instalații de cracare. Se preconiza în România că sfârșitul anului 1937 și începutul anului 1938 reprezenta începutul perioadei de „*maxim de valorificare la un minim de prelucrare*”¹⁰.

În ianuarie 1938, instalațiile de cracare din cele cinci rafinării care le posedau aveau o capacitate de prelucrare de 700.000 tone păcură anual, dar mai trebuiau construite instalații pentru a mări capacitatea la 800.000 tone.

Începând din anul 1939, rafinăriile din România nu au mai fost în situația de a înregistra perfecționări simțitoare, iar distrugerile războiului au lovit din plin rafinăriile importante. Ca urmare s-a creat un decalaj și mai pronunțat, astfel încât, începând cu sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945, s-au prelucrat cantitățile de țiței cu instalațiile și metodele din 1939 și chiar mai vechi.

⁹ M. F. Iovanelli, *Industria românească, 1934-1938*, București, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 145.

¹⁰ *Industria rafinajului în România. Realizări și perspective 1936-1937*, în „*Annales des Mines de Roumanie*”, nr. 1/1937, p. 18-19.

Sub o altă formă, fenomene similare s-au resimțit și în activitatea exploatărilor petroliere. Dacă acestea, în trecut, erau aprovizionate cu materiale și unelte speciale, procurate de la societăți cu reputație mondială, din anul 1939, din pricina războiului, stocurile de utilaje s-au epuizat. Produsele obținute în perioada 1939-1945 din materii prime raționalizate sau folosindu-se improvizații nu au corespuns așteptărilor, ca urmare au apărut uzuri premature și dificultăți în procesul de foraj, atât pentru explorare, cât și pentru exploatare. În aceste condiții, după șase ani de lipsuri de materiale de calitate, necesitatea importului de utilaje era justificată.

În afară de vechile legături cu furnizorii din S.U.A., Anglia, Franța, Belgia, Suedia, Elveția etc. au apărut posibilități de a procura materiale, începând cu sfârșitul anului 1944, și din U.R.S.S., Cehoslovacia și Ungaria.

În ceea ce privește capitalurile investite în industria petrolieră a României, putem să semnalăm lipsa de interes a întreprinzătorilor români în perioada de început a dezvoltării acestei industrii. Până în anul 1900, s-a manifestat capitalul german, austriac, olandez, englez, belgian și francez. După anul 1900, au intervenit capitalul american și cel italian.

Începând cu anul 1919 și până în 1930, au luat ființă numeroase societăți petroliere care au obținut o serie de încurajări din partea Statului, iar băncile și investițiile particulare au participat la sporirile de capital ale vechilor societăți. Ca urmare, societățile petroliere cu capital românesc au ocupat o proporție mai mare în repartizarea capitalului pe naționalități.

În anul 1940, repartitia capitalului din industria de petrol se prezenta astfel¹¹:

ORIGINE	LEI
<i>Capital englez</i>	2.500.000.000
<i>Capital francez</i>	1.700.000.000
<i>Capital american</i>	1.100.000.000
<i>Capital român</i>	1.100.000.000
<i>Capital belgian</i>	850.000.000
<i>Capital german</i>	500.000.000
<i>Capital olandez</i>	400.000.000
<i>Capital italian</i>	330.000.000
<i>Capital elvețian</i>	20.000.000

Până în anul 1939, ponderea capitalului german investit în industria de petrol românească era de 0,38 %. Avansurile politice făcute Germaniei de

¹¹ D.J.A.N. Argeș, fond *Societatea „Concordia”*, dosar 23/1940, f. 80.

politicienii români nu au rămas fără urmări economice. Când a fost ocupată Cehoslovacia, băncile din Praga deținătoare de acțiuni ale unor societăți petroliere românești au fost obligate să le transmită noilor stăpâni. Astfel, calul troian în armură nazistă a intrat în petrolul românesc prin Societatea „Petrol Block”, ale cărei acțiuni au fost preluate de Societatea „Kontinentale Oel G.m.b.H.” Berlin. După ocuparea Franței și Belgiei și preluarea pachetelor majoritare de acțiuni ale Societăților „Concordia”, „Foraky Românească” și „Colombia”, țările din sud-estul Europei au fost invadate de către capitalul german.

Cifric, exponenta oficială a penetrației germane în petrolul românesc, Societatea „Kontinentale Oel” din Berlin, deținea un capital de 1.750.000.000 lei (12,96% din capitalul societăților petroliere românești) față de un capital de numai 49.000.000 lei (0,38%) cu cât germanii figurau în petrolul românesc în anul 1939¹².

În urma discuțiilor purtate la Viena de Conducătorul statului român, mareșalul Ion Antonescu, cu mareșalul Reichului, Hermann Göring, s-a stabilit programul de activitate al Societății „Kontinentale Oel” în România, în sensul că, prin procurarea și punerea în activitate a unor instalații de foraj, materiale și specialiști, să fie oprită scăderea producției de țiței a României și să se întreprindă de urgență prospecțiuni și foraje de explorare în toate ținuturile românești, în special în regiunea de frontieră cu Ungaria, complet neglijată, unde urmau să se facă lucrări geofizice prelungite, dar și în județele Prahova, Buzău și Dâmbovița. Se hotăra ca importul de instalații și utilaje pentru sonde să fie scutit de vamă.

Societatea „Kontinentale Oel” – Sucursala București a fost înființată în 15 octombrie 1941 cu un capital social inițial de 6.000.000 lei în proporție de 100% german, capital care în 1943 va ajunge la 100.000.000 lei¹³; societatea a fost înmatriculată la Registrul Comerțului din București la numărul 242/1941.

Vastul program de explorare, exploatare și investiții necesita sume foarte mari de bani, care urmau să fie procurate din Germania și România, astfel încât, până în anul 1944 (profiturile urmând să vină după aceea), societatea urmând să pătrundă cât mai mult în lumea petrolului românesc, prin diferite mijloace forțând societățile mari și mici să devină dependente de ea. Foarte repede, prin importul de instalații, materiale și utilaje de foraj, sucursala din București a devenit furnizorul aproape exclusiv al utilajului necesar societăților petroliere din țara noastră¹⁴.

¹² Dan Pintilie, *Societatea „Kontinentale Oel G.m.b.H.” Berlin, sucursala București, 1941-1945*, în „Festung Ploiești”, Ploiești, Editura Printeuro, 2004, vol. 2, p. 57.

¹³ D.J.A.N. Argeș, fond *Societatea „Kontinentale Oel”*, dosar 47/1944, f. 29.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 47/1941, f. 31.

Societăți ca: „Sarpetrol”, „Concordia”, „Colombia”, „I.R.D.P.”, „Petrol Block”, „Steaua Română”, „Redevența”, „Româno-Americană”, „Creditul Minier” au primit material de foraj în valoare de sute de milioane de lei. Astfel, „Sarpetrol” a primit material în valoare de 195.400.936 lei, „Concordia” în valoare de 106.638.393 lei, „I.R.D.P.” în valoare de 134.318.453 lei, „Colombia” 27.028.763 lei etc¹⁵. S-au pus în funcțiune, până în 1942, 14 instalații de foraj, importate din Germania, în primul an de activitate forându-se 20.000 metri.

Firma „Kontinentale Oel” din Berlin, prin abuz, a preluat, la începutul anului 1941, administrarea Societății petroliere „Concordia”, urmând să facă dovada că a dobândit parte din acțiunile societății și că această dobândire a fost aprobată de autoritățile românești, conform legilor în vigoare. Profitând de prezența trupelor germane în România, a fost prelungită această situație abuzivă, până la 23 august 1944 (având în Consiliul de administrație patru din cei șapte membri) dar nefăcând dovada că a dobândit vreo acțiune a societății „Concordia” de la vechii acționari sau că au fost acordate acțiuni societății „Kontinentale” sau oricărui alt supus german sau maghiar, persoană fizică sau juridică.

Specialiștii germani, într-o conlucrare „camaraderescă” cu Institutul Geologic Român și cu celelalte societăți petroliere din România, au organizat o rodnică cercetare și prospectare a terenurilor din România. Pentru că nu existau tehnicieni care să cunoască și să mănuiască aparatura adusă din Germania, la început au fost utilizați specialiști germani, iar apoi, pe măsură ce personalul românesc era instruit, acesta a înlocuit aproape în întregime specialiștii germani.

Procurarea utilajelor și înființarea de depozite de materiale pentru preconizatul program de foraj în Rusia au blocat majoritatea industriilor germane, astfel încât și România a resimțit lipsa materialelor necesare industriei petroliere. Spre meritul ei, Societatea „Kontinentale Oel” din Berlin a deblocat din materialul destinat lucrărilor în Rusia o cantitate de 30.000 tone, diverse materiale ca: burlane, tije de pompare, prăjini, țevi, instalații de pompe canadiene etc. în valoare totală de peste 20.000.000 R.M. (aproximativ 1,2 miliarde lei). Din cantitatea de mai sus, 50% a fost repartizată în România în cursul anului 1942, restul sosind din Germania începând cu 1943. Societatea „Kontinentale Oel” – Sucursala București a organizat două depozite pentru aceste materiale, la Doicești și la Ploiești, în cadrul Rafinăriei „Vega”, aparținând Societății „Concordia”.

După 23 august 1944, România va intra în sfera de influență a U.R.S.S., toată industria, inclusiv cea petrolieră, fiind implicată în respectarea Convenției de armistițiu încheiată între România și Puterile Aliate.

¹⁵ *Ibidem*.

În septembrie 1944, în industria petrolieră din România, capacitatea de prelucrare la distilația primară scăzuse cu 84,7%, față de martie 1944, iar la cracare cu 82% în timp ce capacitatea de înmagazinare a produselor petroliere fusese redusă cu 61%. La sfârșitul anului 1944 s-au produs 3.505.000 tone față de 5.273.000 în 1943, deci o scădere cu o treime.

În anul 1945, producția de petrol brut a României a fost de peste 4.700.000 tone. Din această producție, 3.142.214 tone au avut ca destinație U.R.S.S., în timp ce consumul intern a fost de numai 1.443.000 tone¹⁶. Aceasta însemna că 70% din întreaga producție petrolieră a României din anul 1945 a fost luată de U.R.S.S.

Prin procesul-verbal încheiat la 9 mai 1945, Comisia Aliată de Control a hotărât ca produsele petroliere ridicate de Armata Roșie până la 12 septembrie 1944, inclusiv, să fie considerate drept *pradă de război* și, ca urmare, Ministerul Economiei Naționale a dispus să nu se mai accepte facturarea și plata lor prin Ministerul Finanțelor. Ca urmare, nu se mai vămuiau decât produsele ridicate după 12 septembrie 1944¹⁷.

În 17 iulie 1945 a fost semnată Convenția dintre România și U.R.S.S., prin care s-au fixat condițiile în care urma să activeze o societate mixtă sovieto-română, „Sovrompetrol”. Noua societate era constituită din întreprinderile „Obiedinenie Ucrneft” și „Soiuzneftexport” din partea sovietică și „Creditul Minier” și „Redevența” din partea română¹⁸. Capitalul social era de cinci miliarde lei, divizat în cinci milioane de acțiuni nominative de 1.000 lei fiecare. Aportul grupului sovietic a fost mai mare ca al părții române, fapt care i-a creat o situație avantajoasă, dominantă. Concernul „Sovrompetrol” va ajunge să participe cu 33% la livrările în contul obligațiilor decurgând din Convenția de Armistițiu¹⁹. Prin această Convenție, România a fost obligată să blocheze toate bunurile cetățenilor și firmelor aparținând statelor din Axă, aflate pe teritoriul românesc. În domeniul petrolului, acțiunea a vizat societățile petroliere cu capital german, ce fuseseră acaparate în anii precedenți de către firme și cetățeni ai Reichului de la persoane fizice și juridice aparținând statelor membre ale Coaliției Națiunilor Unite. La 19 iulie 1945 s-au publicat în „Monitorul Oficial”, conform Legii nr. 573, numele societăților petroliere ale căror acțiuni erau transferate în patrimoniul U.R.S.S. pentru plata despăgubirilor de război. Au fost cedate către U.R.S.S. acțiuni în valoare de 1.759.800.000 lei aparținând mai multor societăți,

¹⁶ *Mișcarea petrolului*, în „Monitorul Petrolului Român”, anul LI, nr. I-II, 1946, p. 10 (în continuare se va folosi sigla „M.P.R.”).

¹⁷ D.J.A.N. Argeș, fond *Societatea „Concordia”*, dcsar 9/1944-1946, f. 21.

¹⁸ *Constituirea Societății „Sovrompetrol”*, în „M.P.R.”, anul L, nr. IX-X, 1945, p. 293.

¹⁹ D.J.A.N. Argeș, fond *Societatea „Concordia”*, dosar 48/1946, f. 4.

din care cele ale „Concordiei” reprezentau 755.800.000 lei²⁰. În realitate, valoarea nominală a acțiunilor transferate a fost de 2.343.998.000 lei²¹. Acțiunile respective au fost transferate firmei sovietice „Obiedinenie Ucrneft”, membru fondator al Societății „Sovrompetrol”. Pachetul de acțiuni în valoare de 1.759.800.000 lei a fost utilizat de firma sovietică drept aport la constituirea capitalului social al societății româno-sovietice. Partea sovietică mai contribuia la capitalul social cu instalații și materiale necesare lucrărilor de explorare și exploatare a petrolului în valoare de 740.300.000 lei, evaluate la prețurile curente din primele șase luni ale anului 1939. România a fost obligată, prin art. 11 din Convenție, să livreze către U.R.S.S. utilaj petrolier în valoare de 20.964.000 dolari la valoarea prețurilor din 1939. Având în vedere că în acel an paritatea monedei naționale era de 200 lei pentru un dolar, rezultă că România a livrat utilaj petrolier în valoare de 4.192.800.000 lei, adică de șase ori mai mult decât valoarea materialelor aduse de partea sovietică la crearea „Sovrompetrol”. Întregul capital pe care partea sovietică l-a adus la constituirea societății a fost, de fapt, format din acțiuni și bunuri care au aparținut economiei românești.

În vederea coordonării activității în domeniul petrolier s-a înființat, în februarie 1945, Oficiul pentru Livrarea Produselor Petroliere către U.R.S.S.²², denumit prescurtat O.L.P., persoană juridică având sediul în București, Calea Victoriei nr. 214, care a încheiat un act adițional de colaborare cu Administrația Livrărilor pentru Plata Reparațiilor de Război către U.R.S.S., prescurtat Administrația Livrărilor, constituit în baza Legii nr. 401/25 mai 1945²³, cu sediul în București, strada Lipscani nr. 2, director general fiind generalul comandor de aviație Scarlat Rădulescu. Obiectul de activitate al O.L.P. era de a prelua cantitățile de produse petroliere livrate de societățile petroliere și de a întocmi formalitățile de preluare și export, în numele statului român, către partea sovietică²⁴.

Exportul în anul 1945 s-a cifrat la aproximativ 3.400.000 tone. Din această cantitate 70% s-a exportat prin vămi terestre, 22% prin portul Constanța, 6% prin portul Giurgiu și restul de 2% prin alte porturi.

Una din conductele de 10 țoli spre Giurgiu a fost demontată și instalată pe traseul Făurei-Brăila-Galați, în lungime de 100 de km, trecând Prutul pe la Reni. Capacitatea anuală era de cca 640.000 tone și desconggestiona traficul pe calea ferată.

²⁰ „M.P.R.”, anul I, nr. VII-VIII, 1945, f. 265.

²¹ „Monitorul Oficial”, nr. 45/1946.

²² *Ibidem*, nr. 109/1945.

²³ *Ibidem*, nr. 116/1945.

²⁴ „M.P.R.”, anul I, nr. III-IV, 1945, p. 69.

Ca o concluzie, putem să afirmăm că petrolul s-a dovedit permanent nu numai un generator de energie ci și un element de bază care a ajutat la sporirea potențialului productiv al altor ramuri de activitate. De buna funcționare a producției petroliere românești a depins redresarea și dezvoltarea economică generală a României, după perioada de distrugeri provocate de război. Pentru România, petrolul a reprezentat fundamentul său economic, iar crearea condițiilor normale de dezvoltare a industriei petroliere a constituit elementul vital pentru însănătoșirea economiei naționale.

Résumé

En utilisant des documents inédits abrités par les Archives Départementales Argeș, l'auteur fait, dans son étude, une analyse du processus d'extraction du pétrole et de son traitement en Roumanie entre 1938 (année de développement économique maximum de l'entre deux guerres) et 1945 (y compris toute la contribution de la Roumanie à la Seconde Guerre mondiale: dans le camp allemand et, puis, dans le camp des Alliés).

En 1940, les actionnaires principaux dans l'industrie pétrolière roumaine étaient les compagnies allemandes, telle Kontinentale Oel. Après la guerre, les seuls à exploiter les ressources pétrolières de la Roumanie étaient les soviétiques, par le biais de la société mixte Sovrompetrol, dans laquelle la „participation roumaine” payait des dettes de guerre pour la participation dans la guerre antisoviétique. Il s'agissait, donc, d'un monopole total de l'URSS dans l'exploitation du pétrole en Roumanie.

Grigore Alexandrescu, „arhivarul statului” (1849-1854)

DRAGOȘ ȘESAN

„Habent sua fata libelli”, nota cu smerenia scribului un modest grămatic latin, Terentianus Maurus, cu aproximativ trei secole înainte de Hristos. În cartea sa de prozodie *De litteris, syllabis, pedibus et metris*, precizând că destinul cărților „depinde de felul cum sunt primite de cititori.”¹

Parafrazând această sentință, care a rezistat timpului, și documentele de arhivă au o soartă a lor, dar, spre deosebire de cărți, aceasta depinde de felul cum sunt păstrate și administrate. Rolul fundamental îl joacă instituția desemnată acestei cerințe nobile, dar și slujitorii ei specializați întru această osteneală: altfel, „fatum” poate deveni oricând „fatalitate”.

Înființată la 1 mai 1831, instituția Arhivelor Statului, „fiind un obiect care meritarisește toată luarea aminte a stăpânirii, va fi supt privigherea ministrului Dinlăuntru, drept aceia și vor fi: un nacialnic al Arhivelor, cu leafă de 1000 lei pe lună, un suptnacialnic cu 400 lei pe lună, doi scriitori cu 100 lei pe lună și două slugi cu 60 lei pe lună”, glăsuiește Regulamentul Organic, actul de naștere al acestei instituții.²

Ideea înființării unei arhive generale, care să adune spre păstrare și folosire toate arhivele create de instituțiile statului, aparținea, încă din 1829, generalului Pavel Kiseleff, iar Gheorghe Asachi, la Iași, vedea în această instituție „un sanctuar al drepturilor compatrioților.”³

Era de presupus ca în fruntea unei asemenea instituții investite cu atribuții de răspundere să fie numiți în calitate de „nacialnici”, personalități de seamă ale vremii. Unul dintre aceștia a fost și Ion Heliade Rădulescu, „spiritus rector” al perioadei prepașoptiste, iar urmașul său la scaunul directoratului poetul și concitadinul său Grigore Alexandrescu.

S-a născut la 22 februarie 1810⁴, la Târgoviște, ca fiu al lui Mihai Alexandrescu și al Mariei Fusea, care avea ascendenți până în vremea lui

¹ I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București, Editura Științifică, 1968, p. 173.

² *Regulamentul Organic*, București, 1832, p. 80.

³ Vasile Bobocescu, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, 1821-1944, București, Editura Ministerului de Interne, f.a., p. 26 - 27.

⁴ Există păreri că anul nașterii ar fi 1812 și chiar 1814: v. Gr. Alexandrescu, *Opere*, ediție critică, note, variante și bibliografie de I. Fischer, Studiu introductiv de Silviu Iosifescu, [București], E.S.P.L.A., 1957, p. 5.

Constantin Brâncoveanu. Spița genealogică a familiei Fusea vorbește chiar de o origine boierească, dispunând de însemnate averi materiale.

Rămas orfan la 1827 de ambii părinți, vine la București la un unchi al său, la părintele Ieremia, care locuia într-un beci sub scară la Mitropolie. Acolo a văzut cărți vechi îngrămădite într-o neorânduială strigătoare la cer, amestecate cu documente originale valoroase, fapt ce va fi consemnat, mai târziu, în memorabilul pamflet, din care cităm câteva stihuri :

„Pe dealul Mitropoliei,
În Arhiva României,
Unde statul grămădește
Tot ce nu-i mai trebuiește,
Unde s-află aruncate
Secături nenumărate,
Hârtii, condici osândite,
Judecăți nenorocite,
Are cuiburi din vechime
Numeroasă șorecime,
Seminție roditoare...”⁵

Poate acest prim contact cu neorânduiala arhivei îl va determina să fie, mai târziu, un luptător îndârjit pentru un local corespunzător acestei instituții și pentru depozitarea în cele mai bune condiții a averii ei. Dar până să ajungă în fruntea ei, tânărul Alexandrescu se numără printre elevii fruntași ai „școlii de limbă franțoească” a lui J.A. Vaillant, care funcționa în casele lui Papa lângă Hanul Grecilor, fiind coleg cu Ion Ghica și C. A. Rosetti. Mai târziu, școala a fost înglobată în Colegiul Sf. Sava, cu program mult mai extins, printre materii figurând studiul limbilor străine: neogreaca, franceza, slavona, apoi istoria universală, noțiuni juridice, toate coordonate de profesori renumiți ai vremii: Eufrosin Poteca, Gh. Ioanid, C. Moroiu, Petrache Poenaru.

Cunoștința cu Iancu Văcărescu în casele lui Ion Ghica, în anul 1835, i-a marcat destinul tânărului studios. Venerabilul boier, autor și el de stihuri, cu mare succes în epocă, precum *Primăvara amorului*, i-a deslușit adevăratul talent, când l-a sărutat și i-a spus: „Băiete, tu o să fii un poet mare!”, după ce l-a surprins recitând, în original, *Artă poetică* a lui Boileau. Coincidență sau nu, 30 de ani mai târziu, actorul Mihai Pascali descoperea într-un grajd de hotel din Giurgiu un băiat culcat în fân citind cu glas tare, în limba germană, pe Schiller, alături de un

⁵ Poezia *Răzburarea soarecilor sau Moartea lui Sion*, scrisă în 1855, face parte din ciclul „Epistole și satire”, publicat în 1863.

geamantan jerpelit, plin cu cărți nemțești, toată biblioteca lui. Pascali descoperise pe viitorul poet național, Mihai Eminescu.⁶

În casa lui Ion Ghica, tânărul Alexandrescu face cunoștință cu Ion Câmpineanu, Mitică Filipescu, Nicolae Bălcescu, viitorii complotiști împotriva domnitorului Alexandru Ghica, aceștia dorind eliberarea țăranilor de sub jugul proprietarilor de moșii. Complotul era planificat pentru seara de 14 octombrie 1840, când Vodă cu suita sa merge la teatru. Din nefericire, complotul a eșuat, poetul fiind închis trei luni la spătarie.

Idealul de dreptate și de schimbare a relațiilor sociale învechite își găsește întruchiparea în cunoscuta poezie-manifest *Anul 1840*, din care reținem:

„A lumii temelie se mișcă, se clătește,

Vechile instituții se șterg, s-au ruginit,

Un duh fierbe în lume, și omul ce gândește

Aleargă către tine, căci vremea a sosit.”⁷

Primul contact cu documentele de arhivă are loc în 1845, când este numit șeful Mesei a II-a a jelibilor și a registraturii postelniceiei (Secretariatul Statului), ajungând coleg de serviciu cu Dimitrie Bolintineanu, viitorul poet și ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu.⁸ De numele lui Dimitrie Bolintineanu, pe nedrept marginalizat, se leagă înființarea Școlii de Arte Frumoase, condusă de pictorul Gh. Tattarescu, și a Facultății de Litere și Filozofie din București.

Din decembrie 1845 este avansat șef al secției I a Secretariatului Statului, funcție în care sarcina de căpătâi era parcurgerea jalbelor și întocmirea de extrase, care apoi erau dirijate către autoritățile competente spre rezolvare, după care erau avizate de însuși Gheorghe Bibescu. Domnitorul i-a apreciat calitățile sale poetice, dar și pe cele de funcționar public deosebit de conștiincios, fapt ce a dus la numirea lui în rangul de paharnic, chiar de ziua onomastică a lui Vodă, 23 aprilie 1846.

La 18 iunie 1849, Grigore Alexandrescu a fost numit „arhivarul statului”, până la 3 decembrie 1854, cu o leafă de 1000 lei pe lună, așa cum stabilise, încă în 1831, pomenitul Regulament Organic.

Prin adresa Departamentului Dinlăuntru către Arhiva Statului⁹, la 11 decembrie 1851, se cerea lista exactă cu „ampluații Arhivei.”¹⁰ Lista

⁶ G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, [București], Editura pentru Literatură, 1966, p. 95.

⁷ Gr. Alexandrescu, *op.cit.*, p. 86.

⁸ Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 35.

⁹ S-a folosit această denumire, fiindcă apare în toate documentele cercetate de noi.

¹⁰ D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 6/1838, f. 9.

solicitată nu întârzie să fie înaintată forului superior, având următoarea structură: paharnicul Grigore Alexandrescu, șef arhivă, din 18 iunie 1849, cu rangul de paharnic din 23 aprilie 1846, exact la slujbă și cu bună purtare. Ceilalți angajați erau: serdarul C. Ștefănescu, ajutorul arhivei, serdarul N. Rasti, scriitor, Teodor Machedoneanu, scriitor, Zamfir Coloneanu, scriitor, Iorgu Patrachie, scriitor.¹¹

Secretariatul Statului, cu adresa din 3 ianuarie 1852 către Arhiva Statului, cere o listă mult mai amănunțită a funcționarilor acestei instituții. Astfel, în dreptul lui Grigore Alexandrescu, din lista întocmită aflăm că era paharnic de la 23 aprilie 1846, șef de arhivă de la 18 iunie 1849, că avea 38 de ani, cu un salariu lunar de 1000 lei, era român, născut la Târgoviște, neînsurat și fără copii, cu o vechime în muncă de 13 ani și 7 luni, din care 5 ani și 2 luni și jumătate în miliție, ca iuncăr și ofițer, 5 ani și 9 luni și jumătate la Secretariat[ul Statului], ca șef de masă și apoi șef de secție, 2 ani și 7 luni la Arhivă, adăugat 8 luni și o săptămână.¹²

Ultima dată când Grigore Alexandrescu apare în fruntea instituției este răspunsul la adresa Departamentului Dinlăuntru nr. 8055, din 17 noiembrie 1853, în calitate de clucer.¹³

Instalat la 18 iunie 1849 în fruntea Arhivei Statului, Grigore Alexandrescu se va confrunta cu mari probleme nerezolvate, din păcate, nici de înaintașii săi, printre care și marele cărturar Ion Heliade Rădulescu.¹⁴ Problema localului a fost și a rămas o preocupare și o povară greu de soluționat pentru proaspătul șef al Arhivei Statului.

Primul semnal de alarmă este dat de Grigore Alexandrescu la o lună de la instalare, prin adresa nr. 71 din 28 iulie 1849, către Departamentul Dinlăuntru, în care se descrie starea total necorespunzătoare a clădirii de la Mănăstirea Zlătari, pe care o moștenise de la Toma Popescu, deoarece încăperile destinate depozitării nu sunt „nicidecum primitoare a sluij de arhivă”, tavanele putând să se prăbușească în orice moment.¹⁵

În consecință, Departamentul Trebilor Bisericești, cu adresa nr. 4455 din 28 iulie 1849 către Arhiva Statului, propune mutarea delerelor de la Mănăstirea

¹¹ *Ibidem*, f. 13.

¹² *Ibidem*, f. 18.

¹³ *Ibidem*, f. 21.

¹⁴ I.H. Rădulescu, arhivarul statului între 1843-1848, se opune vehement mutării arhivei din odăile Mănăstirii Mihai Vodă în cele de la Mănăstirea Văcărești, care erau total necorespunzătoare și, în plus, erau amplasate afară din oraș, la mare distanță, cerând găsirea unor încăperi adecvate depozitării, fără rezultat. Toma Popescu, predecesorul lui Gr. Alexandrescu la șefia Arhivei, cerea, la 13 ianuarie 1849, Departamentului Dinlăuntru sprijin financiar pentru achiziționarea de mobilier nou, cel vechi stricându-se: v. D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 1/1832, f. 150.

¹⁵ *Ibidem*, f. 156.

Zlătari, din odăile egumenilor, în cele două odăi de la Sfânta Mitropolie,¹⁶ la care Arhiva Statului, cu adresa nr. 72 din 30 iulie 1849, răspunde că nu le poate muta, pe motiv că acele încăperi sunt necorespunzătoare pentru a fi amenajate în depozite destinate documentelor.¹⁷

În aceste condiții, Departamentul Dinlăuntru propune, prin adresa nr. 214 din 8 august 1849, ca loc de depozitare, încăperile de la Mănăstirea Văcărești, eliberate de curând, de deținuți.¹⁸ Și această ofertă este respinsă, motivul invocat fiind distanța prea mare, așa cum a procedat cu ani în urmă și directorul de atunci I.H. Rădulescu, directorul de acum propunând, în schimb, mutarea în încăperile de la Mănăstirile Sf. Ioan, Radu Vodă sau altele mai apropiate.

Așadar, problema localului nu și-a găsit o rezolvare fericită în prima jumătate de an a directoratului lui Grigore Alexandrescu.

La 4 februarie 1850, cu adresa nr. 8 către Departamentul Trebilor Dinlăuntru, conducerea Arhivei Statului atrage atenția că din cauza spațiilor necorespunzătoare nu se mai pot adăposti și alte dosare.¹⁹

O rază de speranță în rezolvarea problemei localului se conturează în adresa Arhivei Statului către Departamentul Trebilor Dinlăuntru cu nr. 15, din 4 martie 1850, prin care face cunoscută porunca domnitorului Barbu Știrbei ca în primăvara lui 1850 să înceapă construcția noii clădiri a Arhivelor, sub conducerea maiorului arhitect Salman.²⁰ Până atunci însă, Arhiva Statului, fiind nevoită să elibereze încăperile de la Mănăstirea Zlătari, va muta o parte din dele în încăperile de sub Curtea Administrativă, iar celelalte în cancelaria proprie de la Mitropolie.²¹

Ca soluție provizorie, Departamentul Credinței propune Arhivei Statului, prin adresa nr. 4807 din 19 iulie 1850, niște încăperi cât de cât amenajate la Mănăstirea Cotroceni,²² pentru ca la 2 septembrie 1850, cu adresa nr. 5909, să anunțe că, din păcate, oferta cade, întrucât încăperile respective fuseseră închiriate mai demult marelui logofăt Emanoil Arghiropol.²³

Totodată, direcțiunea Arhivei Statului se arată nemulțumită de proiectele maiorului Salman, din moment ce, în 7 august 1850, cu adresa nr. 33 înaintată Departamentului Trebilor Dinlăuntru, face cunoscută renunțarea la serviciile

¹⁶ *Ibidem*, f. 157.

¹⁷ *Ibidem*, f. 158.

¹⁸ *Ibidem*, f. 159.

¹⁹ *Ibidem*, f. 168.

²⁰ *Ibidem*, f. 172.

²¹ *Ibidem*, f. 175.

²² *Ibidem*, f. 177.

²³ *Ibidem*, f. 180.

acestuia, apelând la arhitectul francez J. Villacrosse, cel ce a reconstruit și Biserica Zlătari.²⁴

Nu știm dacă arhitectul francez, adus la București de Carol I, împreună cu alți arhitecți, precum Albert Galleron (arhitectul Ateneului Român), Paul Gottereau (arhitectul clădirii Bibliotecii Centrale Universitare), ca să reconstruiască și să resistematiizeze Capitala, și-a dus la bun sfârșit planurile. Ceea ce știm sigur e că în anul următor, la 5 aprilie 1851, cu adresa nr. 20 către Departamentul Trebilor Dinlăuntru, Arhiva Statului refuză închirierea caselor vistierului N. Ionescu de pe Podul Calicilor și acceptă închirierea caselor agăi Obedeau din ulița Mitropoliei, în următoarele condiții: pentru odăile din primul cat să plătească 350 galbeni, pentru odăile din catul al doilea 200 galbeni, iar dacă nu se poate, atunci ultima soluție ar rămâne încăperile de la Mănăstirea Radu Vodă.²⁵

Se pare că prima variantă n-a fost acceptată, fiindcă, la 12 iunie 1851, Arhiva Statului cere Departamentului Trebilor Dinlăuntru, cu adresa nr. 26, să dea dispoziție ca egumenul Mănăstirii Radu Vodă să pregătească încăperi potrivite pentru arhivă²⁶, după ce la 1 mai 1851 conducerea Arhivei Statului refuzase clădirea din incinta Mănăstirii Sf. Spiridon de pe Podul Beilicului, care avea un aspect deplorabil.²⁷

În sfârșit, s-a găsit o soluție salvatoare, iar nacialnicul paharnic putea răsufla ușurat. Constatarea era întărită și de adresa Departamentului Trebilor Dinlăuntru cu nr. 3283 din 27 august 1851 către Arhiva Statului, prin care porunea ca delele adunate până la 1848 să fie depozitate la Mănăstirea Radu Vodă.²⁸ Ca răspuns, Arhiva Statului se grăbește să raporteze la 19 septembrie 1851, cu adresa nr. 39, că delele din pivnița Curții Administrative, unde erau depozitate până acum, au fost transferate în cele cinci încăperi puse la dispoziție de egumenul Mănăstirii Radu Vodă.²⁹

Mai mult decât atât, semne de încurajare vin din partea aceluiași Departament al Trebilor Dinlăuntru, care comunică Arhivei Statului, prin adresa nr. 4157 din 30 octombrie 1851, că s-a luat act de necesitatea construirii rafturilor în odăile Mănăstirii Radu Vodă.³⁰ În acest sens, cităm și două devize, unul al lui maimarbașa Andrei Stan, în sumă de 7600 lei, care a confecționat 152 stâneni de

²⁴ *Ibidem*, f. 178.

²⁵ *Ibidem*, f. 193.

²⁶ *Ibidem*, f. 202.

²⁷ *Ibidem*, f. 199.

²⁸ *Ibidem*, f. 208.

²⁹ *Ibidem*, f. 212.

³⁰ *Ibidem*, f. 217.

rafturi, și altul al meșterului Dumitru, fiul lui Iorgu, în sumă de 5000 lei, pentru confecționarea a 118 stâneni de rafturi.³¹

Nici nu s-au așezat bine delele în rafturile comandate la Mănăstirea Radu Vodă, că adresa cu nr. 6108 din 28 octombrie 1853 a aceluiași Departament al Trebilor Dinlăuntru „poștește Arhiva să se mute în încăperile de la Mănăstirea Antim”, fără alte explicații.³² Se pare că această „poftire” a avut și o coloratură ultimativă, deoarece direcțiunea Arhivei Statului răspunde, cu adresa nr. 49 din 3 noiembrie 1853, că „mutarea grabnică de la Radu Vodă a dus *la arderea unor dele* (subl. noastră), iar celelalte dele nu încap în spațiul strâmt de la Mănăstirea Antim.”³³ În plus, mutarea arhivei a costat respectiva instituție suma de 4411,30 lei, din care pentru transport 1761,30 lei, *pentru stricarea rafturilor* (subl. noastră) 2768,30 lei, pentru alte cheltuieli 1643 lei și 1318 lei.³⁴

În final, după toate aceste mutări, stricăciuni, distrugeri de documente importante, Departamentul Trebilor Dinlăuntru înștiințează Arhiva Statului, prin adresa nr. 4861 din 30 iulie 1855, că toate reparațiile pentru încăperile destinate Arhivei se vor face de către Direcția Lucrărilor Publice, prin licitație.³⁵ La acea dată Grigore Alexandrescu nu mai era directorul Arhivei Statului. Din formulările rigide și exacte ale stilului administrativ al adreselor nu rezultă și zbuciumul sufletească, nopțile nedormite, poate chiar disperarea directorului paharnic, împovărat de răspunderea ce o avea pentru păstrarea și ocrotirea acestor comori ale culturii românești, mutate de colo colo, depozitate pe apucate, luptând cu indiferența sau incapacitatea de înțelegere din partea forurilor tutelare.

Pe lângă problema localului, Grigore Alexandrescu trebuia să mai facă față unei cerințe, aceea de a onora prompt toate solicitările diverselor instituții de a pune la dispoziție dosare spre cercetare. Din multitudinea adreselor primite de Arhiva Statului, ne oprim doar la cea a Prezidentului Politiceștii Judecătorei Ilfov, cu nr. 2438 din 19 mai 1853, care cere *urgent* (subl. noastră) dosarele necesare în procesul dintre familiile Vasilescu și Gheorghiu, la care direcțiunea, prin semnătura lui Grigore Alexandrescu, îi răspunde că, pe de o parte, aceste dosare sunt împrumutate, iar pe de alta cererea nu poate fi onorată decât cu aprobarea Departamentului Dreptății, care trebuie să ceară expres aceste dosare Arhivei Statului.³⁶

Ne-am oprit asupra acestei adrese și pentru un alt motiv. Problema dosarelor împrumutate ar trebui analizată în profunzime și în final de tras

³¹ *Ibidem*, f. 219-220.

³² *Ibidem*, f. 235.

³³ *Ibidem*, f. 236.

³⁴ *Ibidem*, f. 241.

³⁵ *Ibidem*, f. 252.

³⁶ *Ibidem*, dosar 1/1853, f. 95.

semnale de alarmă. Numai în vremea directoratului lui Grigore Alexandrescu s-au întocmit numeroase liste cu toate dosarele trimise la diferite instituții respectabile, în frunte cu Departamentul Dreptății, care, din 1836 și până în 1852, nu au binevoit să le înapoieze, numărul atingând cifre apreciabile. Și dacă mai punem la socoteală că erau originale, atunci prima întrebarea firească este: ce s-a întâmplat cu ele ?, iar a doua: de ce se aduc reproșuri Arhivelor Naționale că nu dețin unele documente, dacă acestea se află (dacă nu s-au pierdut) în custodia Ministerului Justiției, al Lucrărilor Publice, Ministerului Agriculturii, așa cum semnala cu mai bine de 150 de ani în urmă conducerea Arhivelor Statului Ministerului de Interne de atunci, fără să primească vreun semn că s-ar fi luat măsuri de recuperare a lor?³⁷

Paralel cu activitatea de directorat, începând cu luna ianuarie 1852, poetul face parte și din Comisia Documentală, până la 31 decembrie 1857. Această Comisie a luat ființă în urma ofisului nr. 541 din 18 octombrie 1837 al lui Alexandru Dimitrie Ghica, prin care porunea Sfatului Administrativ Extraordinar „a se întocmi o comisie vremelnicească”, aceasta urmând, prin înțelegere cu Departamentul Trebilor Bisericești, să facă „o deslușitoare alcătuire de toate documentele pe care se sprijină proprietățile mănăstirești.”³⁸

Inițial, Comisia Documentală trebuia să funcționeze trei ani, dar și-a prelungit existența până în 1864. Ea mai avea obligația de a extrage materiale referitoare la istoria țării și de a alcătui o „prescurtare hronologică și istorică pentru fiecare mănăstire în parte, spre a se tipări în folosul aceii mănăstiri cu cheltuiala sa.”³⁹

La 19 ianuarie 1852, Comisia era condusă de Simion Marcovici și Grigore Alexandrescu, care transcriau documente în condici. În multe dintre ele, această Comisie mai este denumită și „Comisia întocmită la anul 1852 pentru înscrierea prin condici a documentelor mănăstirești”, iar pe fiecare filă apare semnătura celor doi directori. Ca dovadă exemplificăm cu Manuscrisul nr. 349 de la D.A.N.I.C., care are ca titlu: „Condica Mănăstirii Vieroșu, în care să copriind documentele aceștii mănăstiri cercetate și regulate de Comisia Documentală, conform statutelor sale din anul 1842, explicate prin jurnalul Consiliului Miniștrilor din anul 1852 și oficiul Domnitorului cu nr. 51, tot din acel an”⁴⁰.

³⁷ *Ibidem*, dosar 1/1850, dosar 2/1851, dosar 1/1853.

³⁸ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 60; *Arhivele Statului, 125 de ani de activitate, 1831-1956*, București, D.G.A.S., 1957, p. 216; Dragoș Șesan, *Metodologia de întocmire a catalogului manuscriselor*, în „Revista Arhivelor”, anul LXXXII, vol. LXVII, nr. 1-2/2005, p. 78-79.

³⁹ *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, partea a II-a, întocmit de Maria Soveja, Iulia Gheorghian, Valentina Costake, București, 1974, p. 18.

⁴⁰ Dragoș Șesan, *lucr. cit.*, p. 79.

După alegerea lui Alecsandru Ioan Cuza în fruntea Principatelor Unite, Grigore Alexandrescu este numit, la 3 aprilie 1859, director al Departamentului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, iar din 5 octombrie 1859 ad-interim, în locul lui Ioan C. Cantacuzino, demisionat, în cabinetul prezidat de Nicolae Crețulescu.⁴¹

Din păcate, în 1860, poetul, fabulistul, satiricul, arhivarul Grigore Alexandrescu se îmbolnăvește destul de grav, fiind chiar suspectat de o posibilă boală mintală. E nevoit să se pensioneze și cu aceasta se deschide o pagină nefastă, de aproape 25 de ani, din viața lui, anume marginalizarea și chiar uitarea din partea contemporanilor. Autorul unor memorabile poezii, citate și în manualele școlare: *Umbra lui Mircea*, *La Cozia*, *Răsăritul lunei*, *La Tismana*, *Mormintele*, *La Drăgășani*, al unor fabule, cu puternice conotații politice, valabile și astăzi, *Dreptatea leului*, cu morala „Văz că cei puternici oriunde au dreptate”, *Boul și vițelul*, al unor satire, precum *Răzbunarea șoarecilor sau Moartea lui Sion*, cu adresă directă la starea arhivelor⁴², se stingea stingher, la vârsta de 75 de ani, într-o cămăruță neprietenoasă din strada Speranței nr. 25 bis (ce ironie!, n.n.), într-o zi mohorâtă de 25 noiembrie 1885, fiind depus la biserica Sf. Gheorghe Nou.⁴³

Cortegiul tăcut, trist și puțin numeros, desprins parcă din *Noaptea de noiembrie* a lui Alexandru Macedonski, l-a însoțit până la cimitirul Bellu. Nimeni nu l-a plâns, nimeni n-a cuvântat la căpătâiul lui.

Aflat departe de țară, la Paris, marele poet Vasile Alecsandri nota, cu amărăciune, în epistola către Al. Papadopol-Callimachi: „Moartea bietului Alexandrescu nu m-a mâhnit atât de mult, căci el era mort de mulți ani, cât m-a mâhnit nepăsarea generației actuale în privința lui și uitarea în care căzuse numele lui, odinioară strălucit.”⁴⁴

Fără măcar să bănuiască, poetul își scrisese epitaful, încă în 1842:

⁴¹ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 18.

⁴² „De când sub aceste bolte ne aflăm adăpostiți,
Fraților ! Voi știți prea bine cât am fost de fericiți;
Șeful de azi al arhivei, om de pace iubitor,
Ne-a fost chiar ca un părinte, un zelos ocrotitor.
Nimeni dintre voi nu se plânge că din cuib a fost gonit,
Sau că-ntr-aceste ziduri vro pisică a-nălțat,
Sau că n-a putut să roază de frica vreunui dușman,
Pergamentele antice, condicele de divan”.

⁴³ O coincidență nefericită: la 17 iunie 1889, era expus în aceeași biserică poetul nostru național Mihai Eminescu, suferind, încă din 1883, de o dureroasă tulburare a minții, ca și Gr. Alexandrescu, în 1860.

⁴⁴ Gr. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 14.

„Dar a nopții neagră manta peste dealuri se lățește,
 La apus se adun norii, se întind ca un veșmânt,
 Peste unde și-n tărie întunericul domnește,
 Tot o groapă și tăcere, umbra intră în mormânt.
 Lumea e în așteptare, turnurile cele-nalte
 Ca fantome de mari veacuri pe eroii lor jălesc,
 Și ale valurilor mândre generații spumegate
 Zidul vechi al mănăstirii în cadență îl izbesc.”

(*Umbra lui Mircea. La Cozia*).

Să ne cinstim cum se cuvine înaintașii, succesele noastre s-au clădit pe truda și suferința lor.⁴⁵

Résumé

Plus connu au public roumain comme poète et fabuliste, Grigore Alexandrescu représente pour la communauté archivistique un des premiers „archivistes de l'État”. Il a connu le magasin d'archives dès son arrivée à Bucarest, en 1827, mais il y a travaillé depuis 1845, devenant chef de l'institution en 1849. Le problème le plus difficile qu'il a affronté fut celui de l'insuffisance des dépôts. Il suit de nombreuses démarches administratives pour obtenir un nouveau bâtiment pour les Archives, mais l'espace offert dans le Monastère Zlătari, et puis dans le Monastère Radu Vodă n'ont pas résolu le problème. Par contre, le transfert intempestif des Archives dans le monastère Antim a mené à la destruction d'un nombre de documents. D'autres, empruntés par les Archives aux administrations, ne furent jamais y remises.

L'archiviste Grigore Alexandrescu fut aussi membre de la Commission Documentale qui a fait le recueil des propriétés monastiques et la transcription de nombreux documents d'une grande valeur historique.

Une malheureuse coïncidence: Grigore Alexandrescu, de même que le poète national Mihai Eminescu, fut touché par une grave maladie mentale en 1860. Il mourut oublié, après 25 ans de souffrance.

⁴⁵ Despre Grigore Alexandrescu, ca director al Arhivelor Statului, a scris Cornelia Baravache-Crivăț, în volumul colectiv *Figuri de arhiviști*, București, D.G.A.S., 1974, p. 35-41.

Dragoș P. Petroșanu (1915-1941). De pe câmpul de luptă, în paginile unei cărți

FELIX SIMA

Puțini mai sunt, din păcate, aceia care l-au mai prins în viață pe preotul Petre Petroșanu din Parohia Măgura-Mihăești, județul Vâlcea: cei născuți prin anii 1920-1930 au fost cununați de el; cei născuți prin anii 1940-1960 au fost botezați de el.

Și mai puțini sunt cei care l-au cunoscut pe Dragoș Petroșanu, fiul lui, născut la 21 ianuarie 1915, la Măgura, absolvent al Facultății de Istorie, profesor secundar la Școala Buftea – București, concentrat în cel de-al Doilea Război Mondial, căzut la Odesa, la 16 octombrie 1941, la numai douăzeci și șase de ani și câteva luni, fără să-i cunoaștem locul de îngropăciune, în cimitirul satului natal existând numai crucea de piatră ridicată „Spre pomenirea fiului nostru ...”.

Grea trebuie să fi fost, pentru tată și mamă, pierderea fiului lor care începuse, de tânăr, un studiu temeinic al istoriei, publicând în reviste de prestigiu, alături de: Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu, P. P. Panaitescu, Ioana Rosetti, Aurelian Sacerdoțeanu, C. S. Nicolăescu-Plopșor. Grea trebuie să fi fost durerea părinților și prin anii '50 când, de teama bolșevismului, din casa parohială vor fi trebuit să dispară; în focul sobei, manuscrisele și revistele în care au fost publicate cele câteva studii pe teme de istorie ale tânărului cercetător (părinți arzând articolele fiului!). Personal, nu am avut liniște până nu le-am cules din presa vremii (pe cele de care am luat cunoștință, prin trimiteri) și am reușit să le redăm în lumina tiparului, între copertele unei cărți*, de data aceasta.

Ne vom întâlni cu Dragoș P. Petroșanu – nu numai la crucea din cimitirul satului și nu numai cu numele său scris pe Monumentul Eroilor de la Măgura, ci îi vom citi gândurile în rândurile unei cărți, luând aminte la cât sunt de trecătoare toate. Cărțile rămân!

Am reprodus, în volumul *Sfântul Grigorie Decapolitul din Mănăstirea Bistrița-Vâlcea și alte studii din istorie*, originalele publicate între anii 1937-1942, în revistele: „Arhivele Olteniei”, „Revista Istorică Română”, „Revista Arhivelor”, „Oltenia. Documente. Cercetări”, „Hrisovul”, „Biserica Ortodoxă

* Dragoș P. Petroșanu, *Sfântul Grigorie Decapolitul din Mănăstirea Bistrița-Vâlcea și alte studii din istorie*, Antologie alcătuită și îngrijită de Felix Sima, Râmnicu-Vâlcea, Editura Offsetcolor, 2006, 118 p.

Română”, îndreptând tacit cele câteva greșeli de tipar și de ortografie ale vechilor tipografi.

Trebuie să fi fost fascinant acest tânăr cercetător care, în vacanțe, în loc să stea în cuibul cald al părinților săi de la Măgura, pleca la mănăstiri să transcrie acte vechi din condici sau rămănea la București, la Arhive, în lumina manuscriselor. A trăit o viață scurtă, dar încărcată cu „zile de aur a scripturilor române”. Strânse laolaltă, articolele denotă un spirit studios ce s-ar fi dezvoltat permanent. Dacă nu ar fi dispărut prematur, ne place să credem că ar fi devenit un mare istoric contemporan. În zilele când se lucra această carte la Tipografia Offsetcolor, din Râmnicu-Vâlcea, l-am aflat pe Dragoș Petroșanu menționat în: David Hugh Farmon, *Dicționar al sfinților*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, traducere din ediția engleză *Oxford University Press*, la p. 244, la Bibliografia Sfântului Grigorie Decapolitul.

Prefața cărții, semnată de prof. univ. dr. Alexandru Popescu-Mihăești, consemnează viața religioasă și culturală de pe meleagurile vâlcene, cu multe referințe la cel care a fost preotul Petre Petroșanu din Parohia Măgura, comuna Mihăești, până în anul 1971, după o păstorire de 56 de ani a măgurenilor, identificându-se cu sufletele enoriașilor săi, avându-l cântăreț la strană, o vreme, pe Gheorghe Popescu, tatăl actualului prorector al Universității „Spiru Haret”.

Cartea mai conține o *Scurtă prezentare a Bisericii Parohiale Măgura*, semnată de preot iconom stavrofor Grigorie Ciucă, un document, *Comuna Mihăești la anul 1941*, extras din „Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei”, 1941 și un portret al preotului Petre Petroșanu, scris de preotul Gh. N. Cârstoiu-Frunzaru și publicat în „Îndrumător Bisericesc”, Episcopia Râmnicului și Argeșului, 1984.

Coperta a IV-a a cărții conține un text semnat Aurelian Sacerdoțeanu, cel care, la Școala de Arhivistică, l-a îndrumat și susținut pe tânărul istoric. Iată textul necrologului, publicat în „Hrisovul”, II, 1942, p. 225: „Abia ne-a predat manuscrisul studiului despre Hurezi sau Romani («Hrisovul», I, 1941, p. 192-209) și tânărul nostru absolvent a plecat pe front în timp ce-i făcusem recomandarea pentru ocuparea unui post la Arhivele Statului din Craiova. Din linia de luptă am primit adesea știri de la el. Se gândea totdeauna la arhive, cercetării cărora se devotase cu totul. I-a fost dat să cadă însă în lupta eroică de la Odesa la 16 octombrie 1941, ultima zi a eroicei epopei românești de la poarta Basarabiei.

Elev distins și pasionat cercetător al trecutului Olteniei sale, Dragoș Petroșanu nu și-a risipit timpul. A folosit fiecare moment spre a aduce un act nou, o interpretare serioasă. Astfel, a dat la lumină: *Schitul Lipovul din județul Dolj* («Revista Arhivelor», III, 1939, p. 366-375), *Câteva acte vechi din Păușești-Măglași (Vâlcea)* («Oltenia», II, 1941, p. 141-145) *Câteva schituri oltene necunoscute* («Arhivele Olteniei», IX, 1940, p. 31-36; X, 1941, p. 128-138),

Data Evangheliarului dăruit Mănăstirii Bistrița de către Marcea Postelnicul («Revista Istorică Română», VII, 1937, p. 395-397). Era un început deosebit de frumos, acum pentru totdeauna curmat.

În afară de ceea ce a putut da, strângea material pentru o monografie documentată a Mănăstirii Bistrița din Vâlcea și pentru lista de peceti ale banilor Craiovei. Ar fi bine dacă această muncă de ani de zile va fi revizuită și dată la lumină. Publicația de față stă la dispoziție pentru a păstra mai departe între noi amintirea bunului și prețuitului nostru elev mort pentru patrie”.

Nu știm cum ar fi vrut Dragoș P. Petroșanu să se numească prima sa carte, însă noi i-am dat titlul cu gândul la El și la Ea. Am alcătuit totul în ideea că acest volum se adaugă unor rafturi de istorie și ne vorbește în graiul propriu, „graiul vechilor cazanii”.

Résumé

L'auteur nous présente dans cet article le triste destin de celui qui aurait pu être un grand historien: Dragoș P. Petroșanu. Fils de prêtre, il s'est beaucoup investi dans la transcription des anciens documents concernant l'histoire de la région Olténie et l'histoire religieuse.

Né en 1915, il fut professeur dévoué à l'École Secondaire de Buftea, mais aussi jeune combattant dans la Seconde Guerre Mondiale. Il périt comme un héros dans la bataille d'Odessa, laissant pour la science de l'histoire un grand signe d'interrogation sur ce qu'il aurait pu devenir!

À la mémoire du jeune historien, mort à l'âge de 26 ans, Felix Sima a rassemblé dans un recueil toutes les articles publiés par celui-ci, exprimant le regret que des travaux inédites ont été détruites à l'époque communiste!

Expoziția „România-China: interferențe”

În perioada 23-28 februarie 2006, Arhivele Naționale ale României au organizat, în foaierul Centrului Cultural al Ministerului Administrației și Internelor, expoziția „România-China: interferențe”, precedând în mod fericit vizita președintelui României, Traian Băsescu, în Republica Populară Chineză. Vernisajul a avut loc în prezența Excelenței Sale domnul ambasador Xu Jiang. O amplă prezentare a relațiilor româno-chineze a făcut domnul Romulus Ioan Budura, fost ambasador al României la Beijing și coordonator al unui consistent volum de documente referitor la relațiile româno-chineze, editat de Arhivele Naționale ale României și Ministerul Afacerilor Externe. Au rostit alocuțiuni ambasadorul Xu Jiang, prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu, director general al Arhivelor Naționale, secretarul de stat Liviu Radu, din partea M.A.I.

Expoziția a beneficiat de contribuția Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe, prin documentele deținute de aceasta, și al Ambasadei Republicii Populare Chineze la București prin numeroase cărți, reviste, dar și printr-o suită de panouri foto reprezentând imagini din China contemporană, care au asigurat un ambient bine articulat cu expoziția documentară.

Expoziția a adus în atenția publicului numeroase genuri de documente scrise în limbile română și chineză, fotografii și albume foto, chiar și negative

foto reprezentând o colecție de insigne chinezești, cărți de istorie publicate în România și în China. Pe panourile expoziției s-au aflat documente reprezentative din evoluția relațiilor bilaterale: recunoașterea independenței României prin intermediul reprezentanților diplomatici ai celor două state la Sankt Petersburg, documente ale Asociației Românilor din Shanghai, discursul lui Nicolae Titulescu la tribuna Societății Națiunilor prin care condamna agresiunea japoneză în Manciuria, stabilirea relațiilor oficiale între statele devenite, ambele, comuniste după al Doilea Război Mondial, documente care reflectă influența celor două state în balanța echilibrului mondial de putere din ultima jumătate a secolului XX.

Deși aspectele politice sunt predominante în documentele păstrate în Arhivele românești și expuse cu această ocazie, o serie de documente fotografice au ilustrat schimburile științifice dintre cele două state și turnee ale ansamblurilor artistice, mai ales ale celor coregrafice, care au dat un plus de grație, culoare și amprentă feminină unei expoziții realizate cu multă dăruire de profesioniștii Arhivelor Naționale ale României.

LAURA NEAGU

Simpozionul „Modalități de afirmare a independenței în politica externă în statele din lagărul comunist: Ungaria – 1956, România – 1964”

În acord cu tendințele cercetării istorice actuale, Arhivele Naționale ale României au oferit ocazia unei întâlniri pe tema „Modalități de afirmare a independenței în politica externă în statele din lagărul comunist: Ungaria – 1956, România – 1964”, organizată în ziua de 31 martie 2006 între istorici și contemporani ai evenimentelor.

Simpozionul, moderat de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, a fost deschis de Marcel-Dumitru Ciucă, director al Direcției Arhivelor Naționale Istoric-Centrale, și a avut printre participanți pe gral (r) Constantin Olteanu, fost ministru al Forțelor Armate, gral (r) Ion Coman, fost membru în Secretariatul CC al PCR, diplomatul Romulus Ioan Budura, istoricii Nicolae Balint, Dan Cătănuș, Constantin Moraru și scriitorul Ioan Lăcustă.

Distanțarea de Moscova și echilibrul mondial de putere stabilit după al Doilea Război Mondial au fost punctele-cheie ale dezbaterilor. În cazul Revoluției maghiare, înăbușită prin intervenția sovietică, ecoul în rândurile Partidului Comunist din România au fost de nesolidarizare, Imre Nagy fiind arestat cu o contribuție românească semnificativă. Acest mod de acțiune al părții române a fost determinat de un calcul de oportunitate foarte precis, în care șansele statelor-satelit de a acționa într-o altă direcție decât Moscova păreau minime.

Cu totul altul este echilibrul de putere în momentul „Declarației cu privire la poziția PCR în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale” din aprilie 1964. Pe scena mondială se conturase deja curentul mișcării de nealiniere, iar în cadrul lagărului socialist, până atunci unitar, un nou pol de putere s-a coagulat în jurul Partidului Comunist Chinez. Gheorghiu-Dej profita de acest context pentru a combate ceea ce el numea foarte plastic „bagheta”, rolul conducător al URSS în mișcarea muncitorească.

Vorbitorii au analizat evenimentele atât din punctul de vedere al conducerii Partidului Muncitoresc Român, cât și al implicațiilor în societatea românească. Revoluția maghiară din 1956 a avut un larg ecou în rândul populației maghiare din Regiunea Autonomă Maghiară.

Momentul Declarației de independență din aprilie 1964 poate fi privit și ca o consecință a Revoluției maghiare, în sensul că retragerea trupelor sovietice din România, poate și ca o dovadă de încredere a Moscovei față de contribuția PMR la înăbușirea Revoluției maghiare, a facilitat această luare de poziție a comuniștilor români.

LAURA NEAGU

Relațiile româno-chineze, 1880 – 1974. Documente

Volumul *Relațiile româno-chineze, 1880-1974. Documente* se înscrie în rândul lucrărilor reprezentative ale istoriografiei românești contemporane, prin bogăția informațiilor pe care le oferă și calitatea deosebită a acestora. Realizat sub egida Ministerului Afacerilor Externe și a Arhivelor Naționale ale României, volumul a fost lansat în ziua de 13 decembrie 2005, în amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române, în prezența președintelui României, domnul Traian Băsescu, a Ambasadorului R. P. Chineze la București, Xu Jiang, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a președintelui Academiei Române, academicianul Eugen Simion, a directorului general al Arhivelor Naționale ale României, prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu, a altor personalități ale lumii diplomatice, culturale și științifice din România.

Cu totul inedită în istoriografia românească și universală, această ediție de documente – întocmită de ambasador Romulus Ioan Budura (coordonator), dr. Iolanda Țighiliu, Camelia Moraru, Constantin Moraru, Costin Ionescu, redactor Laura Neagu, și tipărită la Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2005, 1228 de pagini + 23 p. foto – conține 467 de documente care reușesc să ilustreze atât relațiile politice, cât și cele economice, culturale. Remarcăm, dintre documentele publicate, intervențiile principale ale lui Nicolae Titulescu în adunarea generală a Societății Națiunilor în favoarea Chinei – confruntată cu agresiunea japoneză – încercările de înființare a primelor reprezentanțe diplomatice, schimburile de studenți și de publicații dintre cele două state.

Pentru un istoric al perioadei de după al Doilea Război Mondial, volumul este de apreciat prin ponderea însemnată a acestei perioade, cca două treimi, dintre care jumătate sunt dedicate anilor 1964-1968, care a fost punctul culminant al reorientării politice a României, perioadă în care România a devenit o voce distinctă în cadrul lagărului socialist. Corpusul de documente se bazează pe cercetări sistematice desfășurate în Arhivele din România, în fondurile Arhivelor Naționale ale României și Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe, iar publicarea sa coincide în mod fericit cu împlinirea a 125 de ani de la recunoașterea oficială reciprocă a României și Chinei.

Volumul a apărut cu sprijinul generos oferit de S.C UNICOM HOLDING – S.A. București, Centrul Cultural România-China din București, Ambasada R. P. Chineze în România, Cold War International History Project (Woodrow Wilson Center, Washington, DC), John M. Olin Institute for Strategic Studies (Harvard University, Cambridge, MA, SUA) și Agenția Națională de Presă „Rompres”.

Prin editarea acestei lucrări s-a realizat o operă de restituire istorică plină de semnificații, care corespunde pe deplin cursului ascendent de colaborare

existent în istoria relațiilor dintre România și China în anii 1880-1949, iar după anul 1949 între România și Republica Populară Chineză. Volumul dezvăluie cititorilor dialogul româno-chinez până în anul 1974 și evenimentele cele mai importante care au marcat evoluția raporturilor politice, economice și diplomatice dintre cele două state.

PETRE OPRÎȘ

A VII-a Conferință Europeană a Arhivelor – Varșovia, 18-20 mai 2006

Cea de-a VII-a Conferință Europeană a Arhivelor, desfășurată la Varșovia în perioada 18-20 mai 2006, a avut ca temă „Profesiunea de arhivist în viitorul Europei”. La acest seminar au participat 550 de reprezentanți din 38 de țări, profesioniști și teoreticieni în domeniul arhivistic din Europa, dar și din Statele Unite ale Americii, China, Japonia și Africa de Sud.

Programul manifestării a fost structurat pe trei subteme, respectiv: a) Competențe profesionale, b) Către o mobilitate profesională, c) Crearea mijloacelor profesionale europene.

Încă de la cuvântul de deschidere a Conferinței, dr. Daria Nalecz, directoarea Arhivelor de Stat din Polonia, a precizat scopul acestei întâlniri, focalizată în principal pe discuții relative la evoluția profesiei de arhivist, recunoașterea diplomelor în acest domeniu, identificarea soluțiilor legale privind mobilitatea profesională și implementarea proiectelor europene cu profil arhivistic.

În cadrul lucrărilor primei secțiuni au fost susținute referate și s-au purtat discuții referitoare la modelul european de competențe, arhivistica – disciplină științifică, profilul arhivistului în normele naționale din Europa și noile tehnologii – noile competențe.

În ceea ce privește *modelul european de competențe*, chestiunile abordate au avut în vedere, pe de o parte, definirea competențelor specifice, mijloacele prin care să se poată recunoaște calificările profesionale în domeniul arhivistic în condițiile tendinței de lărgire a pieței muncii în țările Uniunii Europene, armonizarea normelor de certificare în cadrul acestora, activitățile privind formarea profesională din organizația EBLIDA (organizație de lobby a asociațiilor bibliotecarilor, documentariștilor și arhiviștilor), respectiv, posibilitățile de abordare a profesiei de arhivist în Europa, pornind de la o bază comună privitoare la elaborarea competențelor europene ale profesioniștilor din domeniul gestionării arhivelor și documentariștilor.

Problematica privind *arhivistica – disciplină științifică* a debutat cu prezentarea raportului întocmit în urma chestionarului inițiat de Direcția Generală a Arhivelor de Stat din Polonia referitor la rolul științei și cercetării în activitatea arhiviștilor, care a fost difuzat unui număr de 40 de servicii ale Arhivelor Naționale, din care au răspuns 24 de țări. Concluziile au demonstrat faptul că activitățile științifice și de cercetare sunt destul de frecvente în cadrul instituțiilor de arhivă, o componentă de bază în acest sens fiind editarea documentelor și publicarea periodiceilor. De asemenea, s-a evidențiat faptul că tratamentul disciplinei diferă de la țară la țară, ea fiind fie plasată în rândul științelor auxiliare ale istoriei, fie asociată cu alte științe, dar, de ce cele mai multe ori, apreciată drept o știință de sine stătătoare.

În celelalte două prezentări, susținute de Anita Guerreau-Jalabert, directoarea „École de Chartes” din Franța, și Elizabeth Shepherd de la Universitatea din Londra, au fost expuse două puncte de vedere, ambele pornind de la modelele naționale privind arhivistica în mediul universitar. În intervenția sa doamna Guerreau-Jalabert a arătat că, în ultima vreme, mai multe fenomene, între care explozia documentară și dezvoltarea tehnologiei informatice, au influențat domeniul arhivisticii și exigențele în materie de formare profesională a arhiviștilor. În ciuda acestor realități, în opinia sa tehnica arhivistică nu trebuie confundată cu știința arhivistică, prima vizând acel summum de operațiuni necesare păstrării și transmiterii pe mai departe a izvoarelor care definesc o societate sau alta, în vreme ce a doua are în vedere constituirea condițiilor pentru analiza și cunoașterea societăților umane. Astfel, domnia sa a susținut că este regretabilă propagarea acestei confuzii între cele două dimensiuni chiar și în medii universitare, fapt care conduce la considerarea arhivisticii ca un domeniu autonom, în vreme ce, în fapt, arhivele constituind suportul pentru reflecția istorică și pentru moștenirea culturală, disciplina trebuie raliată domeniului larg al științelor umaniste și sociale, din care face parte și istoria.

Elizabeth Shepherd a făcut cunoscut faptul că, în Marea Britanie, instituțiile de învățământ superior au avut încă din 1947 în programa curriculară cursuri specifice domeniului arhivistic, însă în prezent se pune problema rolului acestor instituții de învățământ superior în formarea profesională a arhiviștilor și a direcțiilor științifice și de cercetare în acest domeniu complex.

Punerea în discuție a temei referitoare la profilul și identitatea arhiviștilor potrivit legislațiilor naționale a determinat analize vizând importanța modului în care sunt definite competențele, factorii care influențează elaborarea legislației, efectele contextului în schimbare, toate acestea definind în final rolul arhivistului în gestionarea informației. Expunerile au constituit reflecții pe marginea cuantumului de cunoștințe și cadrului necesar acestora pentru a-și îndeplini „misiunea arhivistică”, aceasta însemnând, în primul rând, ca ei să fie la înălțimea cerințelor exprimate în ansamblu de societate, precum și de grupuri mai

restrânse, beneficiare ale activităților arhivistice. În acest context, s-a încercat stabilirea unei baze comune de cunoștințe absolut necesare arhiviștilor care fac parte din țările U.E., pornind de la concluziile pe marginea *Raportului privind starea Arhivelor în Uniunea Europeană lărgită*, elaborat de grupurile naționale de experți din Arhivele țărilor membre U. E. și prezentat de către Viktoraș Domarkas, directorul general adjunct al Arhivelor din Lituania.

Dezbaterile subscrise secțiunii privind *Mobilitatea profesională* au abordat chestiuni legate de educația arhiviștilor în sistemul european de învățământ superior, precum și de certificarea și acreditarea studiilor din învățământul arhivistic. În subsecțiunea privind *Studiile arhivistice și spațiul european de învățământ superior*, după o prezentare generală a aspectelor (din punct de vedere social și individual, impactului asupra educației și formării profesionale etc.) pe care le implică mobilitatea profesională, susținută de directorul adjunct al Arhivelor de Stat din Croația, au fost expuse exemple de desfășurare, în prezent, a studiilor arhivistice universitare în Spania și Elveția, pornind de la obiectivele formulate de *Declarația de la Bologna*.

În ceea de-a doua subsecțiune, dedicată „certificării și acreditării” studiilor din domeniul arhivistic, au fost făcute cunoscute sistemele specifice de acreditare din Italia, Polonia, Marea Britanie și S.U.A. În legătură cu această problemă, dezbaterile au evidențiat posibilitatea unificării practicii profesionale și cunoștințelor arhivistice, dacă se are în vedere faptul că certificarea profesională privește ansamblul arhiviștilor și al practicilor din acest domeniu.

Ultima secțiune, relativă la *Crearea mijloacelor profesionale europene*, s-a desfășurat pe mai multe ateliere de lucru, circumscrise următoarelor teme: baza de informații juridice EURBICA. standardele și aplicarea lor, Portalul european, planul în cazul de catastrofe și accidente fortuite, Arhivele în mediul modern educativ. Participanții au fost invitați să-și exprime punctele de vedere în legătură cu viziunea concepțională, evoluția eventuală a instrumentelor de lucru prezentate și posibilitățile practice de dezvoltare.

În încheierea Conferinței, dr. Daria Nalecz a mulțumit participanților pentru prezență, exprimându-și satisfacția pentru nivelul ridicat al dezbaterilor și speranța într-o continuare a colaborării în acțiunea de creare a unei baze comune de desfășurare a profesiei de arhivist în cadrul țărilor membre U.E. În final, s-a dat citire Rezoluției Conferinței, care a consemnat evidența că procesul de integrare și cooperare europeană prezintă noi provocări pentru profesia de arhivist, provocări la care s-au căutat răspunsuri și în acest cadru, motiv pentru care se impune publicarea, imediată, a documentelor Conferinței.

CRISTINA ȚINEGHE.
ANA-FELICIA DIACONU

Informăm cititorii că pot procura orice număr al „Revistei Arhivelor” de la sediul Arhivelor Naționale ale României, Bd. Regina Elisabeta, nr. 49, sector 5, București, telefon: 315 24 46, precum și de la direcțiile județene ale Arhivelor Naționale.

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

Tipărit la Arhivele Naționale ale României

**Fotoreproducere și tipar offset: STELIANA DĂNĂILESCU
LUCIAN FRÂNCU
AUREL VOICU**

Legătorie: ANGELA NICULESCU

DIN SUMARUL NUMĂRULUI URMĂTOR:

IOAN DORDEA – Școlile mințere din Transilvania, Maramureș și Banat în secolul al XIX-lea

VICTOR CLAUDIU TURCITU – Documente Karamanice din Arhivele românești

ADRIAN SILVAN IONESCU – Preliminariile călătoriei americane a Reginei Maria

FLORICA DOBRE – Comitetul Național Român și Adunarea Națiunilor Europene Captive, organizații ale exilului românesc

ISSN 1453-1755